ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

DITA SAXOVÁ A LVÍČE - OSUDY DVOU ŽEN POZNAMENANÝCH HOLOCAUSTEM

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Markéta Kučová
Učitelství pro střední školy, obor Učitelství českého jazyka pro střední školy

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.
Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. března 2016

.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu diplomové práce, PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc., za skvělé vedení, jež bylo podpořeno vstřícným přístupem, nesmírnou trpělivostí a moudrými radami. Dále bych chtěla ocenit množství materiálů, kterými mohla být má diplomová práce obohacena, a v neposlední řadě samozřejmě děkuji za čas, který mi pan doktor ochotně věnoval.

ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE

OBSAH

ÚVOD **6**

1 ARNOŠT LUSTIG **8**

1. 1 OSOBNOSTNÍ PROFIL 8

1. 2 DÍLO ARNOŠTA LUSTIGA 14

2 JOSEF ŠKVORECKÝ **20**

2. 1 OSOBNOSTNÍ PROFIL 20

2. 2 DÍLO JOSEFA ŠKVORECKÉHO 24

3 DITA SAXOVÁ **31**

4 LVÍČE **68**

5 POROVNÁNÍ TEXTŮ **101**

ZÁVĚR **108**

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ **109**

ZDROJE A POUŽITÁ LITERATURA **110**

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem zvolila téma zabývající se dvěma křehkými ženami, jež přežily jedno z nejkrutějších období lidstva, tedy dílo *Dita Saxová* napsané Arnoštem Lustigem a knihu *Lvíče* stvořenou Josefem Škvoreckým. K výběru daného námětu mě vedl upřímný zájem o porovnání dvou na první pohled nesouvisejících textů, jejichž hrdinky byly v mladém věku navráceny do „svobodného světa". Dostaly zdánlivě primitivní úkol s heslem: Žij! Ráda bych se proto zaměřila na jejich způsob vyrovnávání se s poválečným světem i vlastním životem.

Oba příběhy jsou velmi známé a zastávají čestné místo nejen v české literatuře. Zajímá mě, zda se nepříjemným poválečným zážitkům Dity Saxové dalo předejít, a co ji nakonec vedlo k odchodu ze světa. Přitahuje mě příčina odmítavého jednání Lenky Stříbrné a jeho následného dopadu na okolí.

Ráda bych nalezla podobnosti i odlišnosti v těchto literárních textech. Arnošt Lustig píše Ditu Saxovou bezprostředně po válce, je plný dojmů a zážitků z koncentračního tábora, kdežto Josef Škvorecký své dílo publikuje až v roce 1969, kdy má možnost hodnotit uplynulou situaci s odstupem. Zajímá mě, zda Škvorecký, jenž nemá přímou zkušenost s táborovým očistcem, dokáže nahlédnout do mladé židovské duše.

V práci mě budou především zajímat sociální a psychologické aspekty jednání obou dívek, které se po prožitých traumatech již pohybovaly v prostředí relativně klidném (či alespoň zklidňujícím), ale jistou shodou okolností se obě ocitly v situacích, v nichž reagovaly tak, že si samy zcela změnily další životní běh (Lenka Stříbrná) či osud (Dita Saxová).

Cílem práce je stručné představení obou autorů, včetně jejich literární tvorby, dále podrobné analýzy obou děl s přihlédnutím k vybraným strukturním dominantám (téma, prostředí, děj, postavy) a zaznamenání stěžejních motivů. Pokusím se také zjistit, čím se oba příběhy podobají, či naopak odlišují. Ráda bych se dozvěděla, zda autoři popisovali stejný námět, nebo se přední tematika děl odlišuje, a jak soudobé události působily na tvorbu, styl a myšlení obou autorů.

Do práce se pokusím vnést vlastní ideje, kterými snad přispěji k novému pohledu na díla a na jejich sepjetí. Dále využiji možností sekundárních literatur. Analýza textů bude

z převážně části založena na vlastních myšlenkách doložených citačními pasážemi z primárních textů.

Byla bych ráda, kdyby tato diplomová práce umožnila analýzou psychiky nejen hlavních postav rozšířit spektrum možností vnímání obou děl a poskytnout náměty k dalším úvahám nad těmito příběhy, jejichž autoři se vyjadřují jak k aktuálním společenským otázkám, tak i k „možnostem lásky“ ve světě, na němž se podepsala válka.

1 ARNOŠT LUSTIG

1. 1 OSOBNOSTNÍ PROFIL

Arnošt Lustig, jeden z nejvýznamnějších českých židovských spisovatelů a světových publicistů, se narodil 21. prosince 1926 v Praze a skonal 26. února 2011 pod taktovkou zákeřné nemoci tamtéž. Ve svých nedožitých 85 letech stále sršel energií a nedozírným optimismem, což je, vzhledem k jeho předchozím zkušenostem a zážitkům, obdivuhodné.

Život Arnošta Lustiga byl trvale poznamenán meziválečnými a poválečnými skutečnostmi. Během školního roku 1940/1941 byly uzavírány české a německé školy pro občany židovské národnosti: z tohoto důvodu byl Lustig v roce 1941 vyloučen z měšťanské školy a začal se učit krejčovskému řemeslu.

Od měsíce října roku 1940 nastaly Židům (národnosti) i židům (vyznání) krušné časy, které byly stvrzeny podpisem K. H. Franka: lidé náležející k židovství byli vypověděni ze zaměstnání, nesměli navštěvovat restaurační zařízení, kadeřnictví, kina, divadla, parky či využívat služeb hotelů. Zákaz se týkal i nákupu rozličných potravin (ovoce, zelenina, sýry, sladkosti, maso,…) a chovu domácích zvířat. Tyto diskriminační procesy vyvrcholily nařízením pro Židy, vydaném říšským protektorem Reinhardem Heydrichem 1. září roku 1941, o povinnosti nosit na levé straně u srdce žlutou Davidovu hvězdu velikosti lidské dlaně s černým nápisem JUDE. Tyto a podobné příkazy „přirozeně“ vyústily v transporty Židů do táborů smrti.

Zásadním mezníkem v životě Arnošta Lustiga[1] byl tedy odvod do koncentračních táborů, k němuž byl přinucen jak sám Arnošt, tak jeho matka Terezie, otec Emil i o dva roky starší sestra Hana. Z oněch táborů se však vrátili jen tři členové rodiny, totiž bez otce, jenž skonal v plynové komoře v Osvětimi v roce 1944 spolu s dalšími oběťmi holocaustu. Lustigova matka byla silně věřící, ale po zkušenostech z lágrů se její víra otřásla v základech: nedokázala pochopit, jak může Bůh dopustit taková zvěrstva, která se v lágrech odehrávala.

[1] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 37.: Lustig rozděluje svůj život na dvě části: pobyt v táboře a poválečné události.

Arnošt Lustig byl povolán do tábora v listopadu 1942, tedy ve svých téměř šestnácti letech. První zastávkou na strastiplné cestě byl koncentrační tábor v Terezíně. Židé odvezeni do tohoto ghetta měli různé osudy, ale podobný úděl. Alfred Adler o tom napsal ve svém díle *Terezín:*

„Terezínští Židé nikdy netvořili homogenní jednotu. Společný byl pouze osud v nuceném společenství a připevněná ‚židovská hvězda'. Vzezření, původ, přihlášení se k určitému národu, jazyk, náboženství, mravy a zvyky, způsob života, sociální původ a zájmy byly tak rozdílné, jak jen je mezi Evropany možné."[2]

V koncentračních táborech panovaly nelidské poměry a z lidí se stávala odosobněná, sobecká a chamtivá zvířata, trýzněná ponížením. Dočasní obyvatelé lágrů se snažili uchránit si alespoň špetku důstojnosti, což nebylo v tehdejší době snadné. Lustig v rozhovoru s Františkem Cingerem vypráví, kterak mu tatínek kladl na srdce, že ho nikdo nemůže pokořit, dokud k tomu on sám nesvolí, Lustig bohužel přišel na to, že se tatínek mýlil.[3]

Ony kruté poměry dokazuje i fakt, že Lustig musel přihlížet potupě, jíž se ženám v táborech dostávalo: ženy byly nuceny chodit nahé zabahněnými cestami, přičemž jim menstruační krev stékala po stehnech a ztrácela se v kalné půdě. K oněm ženám patřila i Lustigova sestra a matka a on sám tvrdil, že by maminku viděl raději zemřít v plynové komoře než takto zničenou ponížením.[4] Němci věřili, že tato a jim podobná úskalí donutí lidi kapitulovat a trpělivě vyčkávat konce, kdy budou „osvobozeni" v plynových komorách: tehdy byly totiž v ghettech zakázány sebevraždy, a tak Němci prokazovali „milost" pomocí oněch zmíněných komor.

Nacisté měli obavy z možné revolty vězněných, a proto byli Židé často převáženi do dalších táborů. Tato migrace neminula ani Arnošta Lustiga. Před tímto přesunem ale čekal Arnošta a další hochy zásadní přerod z chlapců v muže (erotika byla v lágrech jedno ze stébel, jehož se coby tonoucí chytali), o který se postarala cirkusová umělkyně z Hamburku jménem Soňa Inge Grossová, jíž Lustig ztvárnil v jednom ze svých děl: *Tanga. Dívka z Hamburku.*

Další stanicí byla Osvětim. Lustig se o dva roky „postaršil", neboť lidé mladšího věku a menšího vzrůstu putovali ihned do plynových komor. I přes toto opatření se měl jeho život

[2] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 43.
[3] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 275.
[4] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 120.

chýlit ke konci, měl přidělené číslo 94 633, ale nacisté usoudili, že na tak krátký čas je zbytečné ho tímto číslem tetovat (další důkaz odlidštění člověka – lidé si lišili jen čísly, jména byla zapovězena). Lustig tuto situaci přestál jen zázrakem a možná na jeho přežití měla vliv jeho silná fyzická konstrukce; byl totiž dítětem ulice; jeho rodiče bývali časově zaneprázdnění. Ovšem místo něho a dalších šťastných jedinců byli udušeni a spáleni maďarští Židé. Ti, kdo v táborech nezemřeli, přežili s vědomím, že jejich život byl vykoupen smrtí jiných, neboť denní kvóty mrtvých musely být dodržovány. Lustig v jednom z rozhovorů vyprávěl:

„ Projít Terezínem nebylo tak strašné, moje rodina ještě žila, Osvětim byla horší; tam už se z lidí stal jenom popel. Němci, nacisti, měli dvanáct tisíc koncentračních táborů a zabili v nich dvanáct milionů Židů a šest milionů těch druhých. Život byl pro ně bezcenný. Je to ve vzduchu.“[5]

Za slovy „Je to ve vzduchu“ z předchozí citace je také možné si představit plynové komory, kterých bylo vystavěno několik tisíc. „Těmi druhými“ pravděpodobně Lustig míní sociální demokraty, komunisty a odbojáře, kteří se odmítali s režimem asimilovat.

V říjnu roku 1944 opouštěl Lustig Osvětim a zároveň si uvědomil, že nejen Židé byli oběťmi lágrů. Lustig vyprávěl, kterak se setkal s příslušníkem skupiny SS, kterého neustálé zabíjení dohnalo na rozcestí:

„Lustig sám vypráví, jak otřesně na něho zapůsobilo při odjezdu z Osvětimi koncem října 1944 setkání s mladým esesmanem, kterého vražedné působení v koncentračních táborech srazilo na dno psychických sil, a jenž uvažoval o dobrovolném přeložení na frontu nebo o sebevraždě.“[6]

Jako kontrast k mému výše uvedenému tvrzení o sobeckosti a chamtivosti lidí, můžeme uvést přátelství, které se v táborech rodilo. Takovým pravým druhem byl pro Lustiga Jiří Justic, jenž Arnošta zachránil před jistou smrtí zastřelením, Arnošt totiž odcizil chléb během transportu smrti směřujícím do vyhlazovacího tábora Dachau. Onu událost Lustig ztvárnil v jednom ze svých děl, o nichž se budu zmiňovat v další kapitole.

Během onoho transportu smrti v březnu 1945 se podařilo Lustigovi i Justicovi uprchnout. Lustig byl následně třikrát odsouzen k trestu smrti. Během útěku narazili na mnohá

[5] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 225.
[6] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. s. 89.

úskalí a měli štěstí v neštěstí: ptali se na cestu nejmenované ženy, která je ale záměrně navedla na německou stanici. Dle Jiřího Justice:

„Měli jsme štěstí. Okénko z místnosti, kam nás zavřeli, vedlo ven do tábora totálně nasazených Čechů, kteří druhý den ve čtyři ráno odjížděli autobusem domů. Takže jsme z něj vyskočili a oni nás vzali s sebou až k Plzni, na hranici."[7]

Po skončení války začal Lustig studovat Vysokou školu politických a sociálních věd v Praze, obor novinářství, následně působil jako redaktor a přispěvatel v řadě periodik: Československý spisovatel, Zemědělské noviny, Lidové noviny, Mladá fronta, Věstník Židovských náboženských obcí, Ročenka Židovských náboženských obcí, Národní osvobození, Partyzán, Kultura, Kulturní tvorba, Plamen, Rudé právo, Host do domu, Orientace, Nové knihy, Literární noviny (1952–1967), Literární listy, Literární noviny (od 1990) aj. [8]

Arnošt Lustig vstoupil do Komunistické strany Československa (je možné, že byl ovlivněn nacistickým kolaborantem, u něhož se po svém útěku schoval a který taktéž vstoupil do strany). Záhy ale Lustig zjistil, že plané sliby nic neznamenají, když je ekonomická a morální realita zcela odlišná, a vyjádřil se o komunistickém režimu takto:

„Kromě prolhaného příslibu o světě, kde budou jen zpívající zítřky, v němž nikdo nebude hladovět a všem se dostane, co si zaslouží, podle jejich sklonů, nadání a píle, a kde bude víc tolerance a demokracie a sociální spravedlnosti než ve starém světě, jenž selhal a zradil, jsem se neupsal žádnému ďáblu ani slovem ani písmem."[9]

Lustig chtěl, aby byl člověk morálně svébytnou osobností, která není determinována nařízeními shora, a porovnával komunistické procesy, jež opět nazýval „ďáblem", s těmi nacistickými:

(...) „Komunistický svět není reálný svět – jedinou skutečností v něm je jen násilí... Všechny druhy násilí, viditelné i neviditelné. Komunistický režim nezabíjí lidi možná v takové míře a tak rychle, jako to činili nacisté – komunisté se je pokoušejí umlčet. Ďábel nikdy nežádá víc než mlčení a malou kapku krve."[10]

[7] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 30.
[8] HAMAN, Aleš, KOŠNAROVÁ, Veronika. *Arnošt Lustig.* [online]. 13. 02. 2009, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=507&hl=arno%C5%A1t+lustig+
[9] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 32.
[10] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. s. 58.

V letech 1948 – 1949 působil Lustig jako válečný zpravodaj v Izraeli, kde se oženil s příslušnicí izraelské armády Věrou Weislitzovou, jíž bylo zavražděno během válečného běsnění na 120 příbuzných. S Věrou společně vychovali syna Josefa a dceru Evu.

V Izraeli se také setkal se svým životním přítelem Ludvíkem Aškenazym, jenž byl starší i zkušenější a obohacoval Lustiga o literární vzdělání, a Ladislavem Mňačkem, který ho naučil psát úctyhodné reportáže. Největším Arnoštovým přítelem byl však Ota Pavel, kterého Lustig podporoval až do Pavlovy smrti.

Na jaře 1950 se Lustig společně se ženou vrátil do Československa a publikoval během jednoho roku osm reportážních povídek.

Valná část Lustigova života probíhala v emigraci, do níž byl nucen se uchýlit. Zpočátku byla Lustigova díla považována za vzor komunismu, ale po vlastním prozření (viz citace č. 9, 10), které vyvrcholilo Pražským jarem 1968, Lustig emigroval a jeho dílo bylo režimem zakázáno. Cestoval do Itálie, Jugoslávie, Izraele a nakonec se usídlil v Americe, která v tehdejší době platila za zemi kriminality a agrese.

V emigraci se po drobných počátečních nesnázích živil nejprve jako učitel na univerzitě v Iowě a následně roku 1973 zakotvil na Americké univerzitě ve Washingtonu, kde učil studenty tvůrčímu psaní. Lustig se cítil zpočátku jako vyvrženec bez jistoty domova, ale byl obohacen o nové zkušenosti a USA se staly jeho novým domovem.

V prosinci 1989 se Lustig vrátil do Československa a roku 1995 se stal šéfredaktorem časopisu Playboy. Od listopadové revoluce Lustig pravidelně navštěvoval Československo a následně i Českou republiku, kterou považuje za jeden z nejkrásnějších národů, jehož se nikdo nemusí obávat a většina lidí je nedoceňuje, například: Reinhard Heydrich lehkovážně ponižoval Čechy a podceňoval jejich vynalézavost, a proto jezdil v otevřeném mercedesu, což se mu stalo osudným.[11]

Oproti tomu v něm německý národ stále vyvolává jisté obavy a opovržení. Pro Lustiga je těžké odpustit někomu, kdo zavraždil jeho otce, ačkoli se to událo již před několika desítkami let. [12]

[11] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 50-51.
[12] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 169.

Lustig se účastnil odkrytí pamětní desky v Praze – Holešovicích, odkud byli odváženi Židé do Terezína. Lustigův projev vycházel ze srdce a bolesti:

„Klademe květiny k památce našich mrtvých na místě, z kterého odjížděli, protože nemají hroby. Jejich hrobem je naše paměť. Paměť je přitom jako bůh a žije v ní všechno, co se narodilo, co a jak žilo, žije a bude žít. Protože paměť je náš hrob a naše nesmrtelnost. Našim mrtvým můžeme vzdát pouze čest a vzpomínku. Dokud žijeme, jsou s námi.“[13]

Arnošt Lustig na otázky týkající se povolání, kterému by se věnoval v případě, že by se nestal spisovatelem, odpověděl, že buď pilotem, nebo soudcem: spravedlivým vykonavatelem rozsudků proto, že by chtěl dopřát lidem vše, co jim patřilo, jelikož komunistická společnost uzmula lidem téměř vše, co jim bylo drahé. Lustig říká, že by se člověka bez ohledu na národnost, příslušnost či vyznání zeptal:

„Co jsi udělal v životě dobrého a co jsi udělal špatného? Kdybych byl soudce a všechno věděl, jako že to nevím Neházel bych ale dneska hnůj na každého člena komunistické strany, protože mnoho lidí tam vstoupilo z ušlechtilých důvodů, z důvodů, pro které je člověk lepší než horší. Ale neodpustil bych ani jednomu zločinci jako tatínkovi minulého předsedy Komunistické strany Čech a Moravy, který bil ve vězení lidi. Nikomu bych neodpustil ani ten nejmenší zločin, zločince bych trestal.“[14]

Lustig získal celou řadu ocenění: Cenu Americké akademie umění a písemnictví (2004) či Cenu Franze Kafky (2008). V roce 1973 mu byla upřena Národní knižní cena z důvodu neuznaného občanství v USA. Arnošt byl scénáristou Filmového studia Barrandov a angažoval se i ve filmovém ztvárnění svých vybraných děl. V roce 2009 si dokonce zahrál ve filmu ‚*Líbáš jako Bůh*‘, režírovaném Marií Poledňákovou.

Arnošt Lustig patřil k nejvýznamnějším spisovatelům české a světové literární scény. Byl autorem spravedlivým a celý život se snažil zprostředkovat svým čtenářům vlastní zkušenosti a varovat je před nelidskostí a útrapami prostřednictvím svých literárních skvostů.

[13] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 71.
[14] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 272.

1. 2 DÍLO ARNOŠTA LUSTIGA

Přední tematikou děl se u autorů píšících po druhé světové válce stalo židovství, koncentrační tábory, holocaust a další jim příbuzné náměty.

Aleš Haman výstižně popsal motivy židovství u mnoha spisovatelů, kteří prostřednictvím svých děl hýčkali malé střípky mravnosti a hrdinství, jež se vymykaly dobovým normám:

„Židovská motivika se stala příznačnou pro skupinu autorů, kteří v ní spatřovali možnost překročit meze politického hrdinství, učinit ji symbolem hodnotového smyslu bezbranného lidství, které se stává tragickou obětí násilí a zvůle, ale jež zároveň vyjadřuje hodnotu lidské solidarity a vnitřní síly umožňující vzdorovat útrapám a pokoření silou ducha.“[15]

Výjimkou nebyl ani Arnošt Lustig, jenž čerpal příběhy ze své vlastní zkušenosti či z vyprávění přátel a známých, kteří také prošli oním táborovým očistcem. Lustig v mnoha rozhovorech zmiňuje, že po návratu z lágrů cítil spalující potřebu katarze: popis událostí a zážitků z temné doby na něho působil jako terapie, ta ho držela při zdravém rozumu. Mimo jiné také toužil čtenáře poučit a varovat před nespravedlnostmi, které se stále ve světě odehrávají. A v neposlední řadě nechtěl, aby se na hrdinství, případně na poklesky obětí nacismu zapomnělo.[16]

Lustigovi hrdinové jsou obvykle bytosti trestané režimem a soudobými konvencemi: osoby bezmocné, utiskované a bojující o svou důstojnost. Popisovaný svět je tak často líčen očima periferních vrstev společnosti, jejichž osobnost je v táborech zatracována: místo jmen mají přezdívky, čísla či sociální funkce. Lustigovy hlavní postavy ztvárňují především ženy, vnímá je jako statečné bytosti, jichž si skutečně váží, neboť byly dostatečně silné na to, aby se vyrovnaly s ponižováním svého ženství a důstojnosti, a přesto si zachovaly zranitelnou, ale nepokořenou duši. Jejich solidarita s nešťastnými a síla osobnosti se stává oporou pro mnohé obyvatele koncentračních táborů. Lustig o jejich odvaze hovoří v jednom z rozhovorů s Janou Šmídovou:

[15] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. s. 31.
[16] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004, 344 s. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.

(…) „Poznal jsem ženy kamarádky, bojovnice, ženy vězně. Povím vám příběh z Osvětimi - Březinky. Každý večer, když se z komínu kouřilo, protože vraždili ve dne v noci desetitisíce lidí za to, jak se narodili, vycházel po setmění z ženských baráků zpěv. Netrval dlouho. Esesáci si pospíšili se psy a stačilo zastřelit pár zpívajících, aby se ženský barák zase utišil. Ženy zpívaly těm, které ztratily někoho, kdo se v tu chvíli právě měnil v dým. Matkám, které ztratily děti, dcerám, které ztratily matku. Jejich zpěv byl krásný. Byl to vzdor, protest proti krutosti, proti nelidskosti.“[17]

V dílech Arnošta Lustiga je možné nalézt četné motivy apelující na morální stránku člověka. Každý jedinec by se měl řídit vlastní intuicí a vnitřními pochody. Svědomí je to, co z nás dělá lidskou bytost, protože člověk, který toto necítí či odmítá vnímat, je jen nelidský predátor bez jakýchkoli zábran. Lustig věnuje pozornost především povaze a vlastnostem člověka bez ohledu na jeho příslušnost či postavení. To je totiž to pravé hrdinství. Aleš Haman píše:

„U Lustiga má každý, byť sebenepatrnější člověk šanci stát se hrdinou už prostě tím, že v podmínkách zápasu o holou existenci si dokáže vytvořit normu vlastní důstojnosti, normu mravního vědomí, svědomí.“[18]

Lustig psal své knihy se záměrem zapůsobit na adresáta, na jeho odvahu, hrdost a především sebeúctu. Autor o sobě tvrdí, že potřebuje mít obraz čtenáře, se kterým se může alespoň částečně identifikovat, čtenáři naopak mají dojem, že Lustigovy poznatky a schopnost přežít v nelidských podmínkách jim pomohou vyrovnat se s nástrahami života.[19]

Arnošt Lustig měl tendenci svá díla několikrát upravovat a v rozšířené podobě znovu vydat. Nepovažoval svá díla za uzavřená, často si ihned po napsání uvědomoval, že ono dílo úpravy neminou, jelikož se proměňovaly jeho ideály, životní rytmus, způsob myšlení; on sám tvrdil, že události z období holocaustu se mu zdají s odstupem času otřesnější než po jejich bezprostředním napsání.[20] Mnoho kritiků vyčítá autorovi přepracování děl: tvrdí, že mění nejen názvy knih, ale i charaktery postav, čímž se kompletně mění idea tvorby. František Cinger jim ale oponuje s tím, že Lustig postavy pouze doplňuje a obohacuje:

---

[17] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 201.
[18] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. s. 41.
[19] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 66.
[20] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2.: s. 26-27.

„Lustig přece zjistil, že byl v době svých prvotin slepý k mnoha věcem, o nichž se dozvěděl nebo si je uvědomil až později. Má snad nechat svoje hrdiny tak jednoduché a naivní, jako byli v přímočarých příbězích prvních povídek?“[21]

Prvotinou se pro Lustiga stala kniha *Noc a naděje*, jejíž debut se datuje na rok 1957, obsahující sedm povídek s koncentráčnickou tematikou. Valnou většinu postav tvoří bezbranní lidé, kteří nejsou schopni vzdorovat útlaku, totiž děti a starci či mladí naleznuvší lásku, již následně ztrácejí následkem nacistického rozsudku (Štěpán a Anna – „láska“ v podkroví). V některých povídkách můžeme zahlédnout motiv procitnuvšího svědomí a morálních zásad (drobné krádeže a zřeknutí se podílu, vzdor kováře apod.).

O rok později, tedy v roce 1958, byla vydána kniha *Démanty noci.* V této sbírce se nalézá i povídka s názvem *Druhé kolo*, jejíž námět byl inspirován příběhem o přátelství mezi autorem a Jiřím Justicem, jenž zachránil mladého Lustiga před jistou smrtí zastřelením. V další povídce s názvem *Bílý* je možno shledat četné motivy osamění a potřeby milostného sblížení i v raném věku, které jsou zobrazovány monologickou promluvou židovského chlapce, ten díky přítelkyni Bleše, obývající infekční oddělení nemocnice, překonává osamělost.

Lustig neváhal a hned v následujícím roce (1959) publikoval knihu povídek *Ulice ztracených bratří*. Výraznému ohlasu se však těšila novela, vydaná roku 1961, s názvem *Můj známý Vili Feld*. Tato kniha byla později (1990) přetvořena do podoby románu *Král promluvil, neřekl nic*, kdy hlavní hrdina ve stáří bilancuje svůj život a lituje, že před mnoha lety nedodržel slib daný staršímu člověku v Římě. Postava Villiho Felda se objevuje v různých podobách i v některých dalších Lustigových dílech.

Kniha reportážních črt s názvem *První stanice štěstí* (1961) vypráví o hrdinech, kteří žijí v souladu s režimem (brigády socialistické práce, občané ve straně). Morálka odpovídá jejich sociálnímu postavení a je determinována společensky přijatelnými normami. Tímto počinem se Lustig odchýlil od své původní tematiky: pouze toto dílo je psané z pozice centrální společnosti; Lustig pravděpodobně zjistil, že tudy jeho spisovatelská cesta nepovede, a navrátil se k důvěrně známému židovskému námětu.

K nejslavnějším Lustigovým novelám je jistě možné zařadit knihu *Dita Saxová* (1962), popisující mladou a krásnou dívku v nezáviděníhodné situaci, která se pokusila začlenit do

[21] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 297.

běžného života, ale kruté zážitky z židovského ghetta ji dohnaly až k sebevraždě. Tomuto příběhu se budu podrobněji věnovat v další kapitole s názvem *Dita Saxová – rozbor díla.*

Za zmínku stojí jistě i další Lustigova díla z 60. let: *Transport z ráje* (1962), dále přepracované komplexy již publikovaných děl a prací *Noc a den* (1962) a *Vlny v řece (1964),* ale i sbírka povídek *Nikoho neponížíš* (1963) či román *Propast* (1966). Povídka, nesoucí název *Bílé břízy na podzim* (1966), dokazuje, že nelidské praktiky a nerovnost mezi lidmi panovaly i po porážce nacistických vojsk. A v neposlední řadě je třeba zmínit i soubor povídek *Hořká vůně mandlí* (1968), jejichž tématem je opět židovství a kruté prostředí válečných ghett.

Větší čtenářovu pozornost si jistě zaslouží židovská novela s názvem *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (1964). Příběh, napsaný podle skutečné události z roku 1943, vypráví o dívce Kateřině, jíž se ujme jeden z amerických židů zajatých nacisty v Itálii pod záminkou svobody. Hrdinka se snaží v poslední chvíli vzdorovat, a to zastřelením jednoho z vojáků těsně před branou plynové koupele. Lustig sdělil, že jde o jedinou knihu, ve které nechce měnit žádnou pasáž.[22] Inspirací mu byl v Izraeli žijící historik Erich Kulka, který během pobytu v Osvětimi vyslechl příběh a převyprávěl ho Lustigovi:

„Načež mi řekl o legendě, vyprávěné v Osvětimi, o krásné devatenáctileté polské tanečnici, snad jménem Horowitzová, kterou SS Horst Schillinger, vedle něhož stál unterscharführer Emmerich, nutil, snad z nudy, z rozmaru, snad z pocitu božské všemoci, aby se svlékla a zatančila. Svlékala se pomalu, aby rottenführera vzrušila. Když se mu zasklil pohled, vytrhla mu z pouzdra pistoli a střelila mu několik ran do břicha, postřelila i jeho blízkého unterscharführera Emmericha. A byla ostatními esesmany zastřelena.“[23]

Autor spojil toto vyprávění s dalšími zážitky a zkušenostmi z koncentračních táborů, včetně události s nevrácenými prstýnky, patřícími rodičům Arnoštovy ženy. Později Lustig zjistil informace o pravé Kateřině Horowitzové, konfidentce gestapa, jejímž hlavním úkolem bylo udávání movitých Židů ve Varšavě výměnou za svobodu ve Švýcarsku, v závěru pochopila, že šlo jen o dobře připravenou lest, kterou nehodlala zanechat bez odplaty. Lustig se táže:

„Byla to jen nemravná žena, nebo se v poslední minutě svého života vzmužila a pomstila, protože věděla? Byl by to možná příběh o poslední vteřině ženy, člověka, Židovky. Tenhle reálný

[22] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 190.
[23] VIZ 22 – s. 191-192.

příběh bych chtěl taky napsat, jestli se ta konfidentka tou poslední vteřinou vykoupila z předcházejícího života.“[24]

Poslední knihou před odchodem do emigrace (důvod pro stažení části nákladu a ničení ostatních děl) se roku 1968 stal román *Miláček*, vyprávěný z perspektivy mladého reportéra v izraelsko-arabské válce.

V 70. letech vyšla „pouze“ jedna novela, která byla napsána prostřednictvím deníkových záznamů, a to *Nemilovaná: Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.* (1979). Kniha byla určena Lustigově sedmnáctileté dceři Evě pro představu, jak v tehdejší době žily dívky ve stejném věku, jejichž denním chlebem byla prostituce. Perla nakonec dokoná pomstu za kruté ponižování tím, že chladnokrevně prokousne německému důstojníkovi hrdlo.

V 90. letech byla Lustigova díla hojně vydávána. Je možné zmínit například povídku reflektující Lustigův útěk *Tma nemá stín* (1991) či *Dívka s jizvou* (1995), popisující touhu mladé dívky stát se ženou; když později zjišťuje, že muž, na něhož se spoléhala, se podílel na vraždě jejích rodičů, bodne ho do zad.

Lustigova díla se navzájem tematicky prolínají a jednotlivé postavy přecházejí z díla do díla. Jedním takovým celkem se společným námětem je i židovská trilogie o třech ženách majících společný osud. Jednu tematickou část tvoří dílo *Colette: Dívka z Antverp* (1992), příběh belgické židovské dívky, z níž se v osvětimském ghettu stala „lehká“ žena, jejíž vynucené povolání lze vnímat jako kontrastní obraz lásky k Vili Feldovi. Nečekanou odměnou se jí stává nalezený diamant, který si po válce pod jazykem odnáší s sebou. V novele je zakomponován osud Kateřiny Horowitzové.

Další část trilogie tvoří příběh nazvaný *Tanga: Dívka z Hamburku* (1992). Jde o dvacetiletou krasojezdkyni jménem Soňa Inge Grossová, přezdívaná Tanga, která Arnošta Lustiga společně s dalšími přáteli připravila o panictví za potravinový úplatek, poskytla chlapcům milostnou náruč, jež je „převtělila“ v muže. Soňa se s Lustigem poté vídala a stali se přáteli. Její portrét následně přetvořil v onu novelu.

Trilogii uzavírá o několik let později vydaná novela *Lea: Dívka z Leeuwardenu* (2000).

Lustigovi je bližší útvar povídky či kratší novely, kde na poměrně malém prostoru dokáže s noblesou autenticky popsat osudy mnoha postav, kteří balancují nad propastí mezi životem a smrtí. Miroslav Petříček o Lustigově způsobu psaní sdělil:

[24] VIZ 22 – s. 204.

(…) „Povídka totiž včasně a naléhavě reaguje na společenské změny a urychluje literární proces“ (…) „Zlomek vteřiny tak v Lustigově podání tak často zabírá nesrovnatelně víc místa než hodiny nebo dokonce roky života. V tomto zlomku se totiž člověk rozhoduje, právě tato vteřina určuje jeho budoucnost, a její specifická váha je proto tak nesmírně těžká.“[25]

Lustigova románová tvorba je, co se týče kvantity, chudší a často je její potenciál využit až v přepracovaných dílech. V souvislosti s tím je možné zmínit novelu *Kůstka*, která je následně přetvořena do podoby románu s názvem *Krásné zelené oči* (2000), popisující jednak odvahu a důvěřivost šestnáctileté dívky a jednak nejistotu v rozhodování osmnáctiletého chlapce, která ústí ve šťastný konec.

Lustigovým jménem bylo publikováno několik děl obsahující autobiografické myšlenky a rozhovory se samotným autorem (*Dobrý den, pane Lustig: Myšlenky o životě* – 1999) či teoretické úvahy o tvorbě a literatuře (*Odpovědi* – 2000; *Eseje* – 2001).

Lustigovy knihy byly překládány do několika jazyků a několikrát opětovně vydávány. Exilovým nakladatelstvím, které podporovalo autora v produkci knih, bylo nakladatelství manželů Škvoreckých, jež v Torontu produkovalo česká, nejen Lustigova díla. Literární práce se stávaly i námětem pro filmové zpracování.

Technika tvorby Arnošta Lustiga je jedinečná. Jeho schopnost vytvořit na několikastránkovém prostoru velkolepé dílo je obdivuhodná. Zobrazuje dění jak ze svého autorského a vypravěčského pohledu, tak z pohledu postav, jejich pocitů a prožitků: častým střídáním jednotlivých pásem je dosaženo napětí a dynamiky příběhů. Aleš Haman tuto techniku nazývá „rozloženým okamžikem“: okolní dění se prolíná s myšlenkovými procesy probíhajícími uvnitř postavy.[26] Povahu postav je možné pochopit nikoli pouze na základě přímé charakteristiky, jež převažuje nad dějovostí, ale především díky dialogům či vyprávěním v ich-formě.

Hlavní tematikou děl, jak již bylo řečeno, je u Lustiga především láska, přátelství, tělesné vztahy, rodinné vztahy, svědomí, lidská důstojnost a především lidství, které by si měl každý člověk uchovat až do poslední chvíle. Tyto náměty zpracoval Arnošt Lustig do světoznámých příběhů, jejichž nadčasovost a autenticita přetrvá po staletí.

[25] VIZ 22 – s. 258, 259.
[26] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. s. 63.

2 JOSEF ŠKVORECKÝ

2. 1 OSOBNOSTNÍ PROFIL

Dalším významným autorem, jehož dílem se budu v následujících kapitolách blíže zabývat, je věčný optimista s občasným melancholickým a posmutnělým závojem Josef Škvorecký. Zapsal se do dějin především svou tvorbou prozaistickou, esejistickou, překladatelskou, scénáristickou, dále i podílem na založení slavného nakladatelství Sixty-Eight Publishers a v neposlední řadě profesní dráhou učitele anglické literatury a filmu na Torontské univerzitě.

Josef Škvorecký se narodil během doby meziválečného klidu v Náchodě, tedy roku 1924, a zemřel roku 2012 v kanadském Torontu.

Jeho spisovatelské počátky paradoxně ovlivnila častá nemocnost v dětství, neboť několikrát prodělal zápal plic, v jehož důsledku byl nucen ukončit sportovní kariéru, což vedlo k výraznému uzavření se do vlastního nitra. Tato introverze a občasné pocity méněcennosti v předpubertálním věku podnítily jeho hloubavost a přemýšlivost, a tak začal psát příběhy, které zachycovaly vlastní sny, touhy a zážitky.

Pisatelská činnost byla podpořena i jeho zájmem o jazz a swing. Snil o dráze profesionálního saxofonisty, ale jeho talent nedosahoval závratných výšin, i proto se začal věnovat psaní; jazz pro něho však stále představoval radost ze života a vše, co nelze prostřednictvím slov vyjádřit.

V rané dospělosti ho nenadchlo studium medicíny, nesnesl pohled na umírající a na bezmoc, která mnohdy lékařům není cizí, a tak se po prvním ročníku uchýlil na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy.

Josef Škvorecký byl jedním z mála spisovatelů, kteří stáli vždy v opozici proti komunistickému režimu. Nevěřil, že proti zlu krutého fašismu může stát „dobro“ levicového komunismu.[27] Byl tomu předurčen již od útlého věku, neboť jeho otec, národní demokrat, se nenechal zaslepit planými sliby vládnoucího režimu a své zkušenosti předával nejen synu Josefovi. Špatný náhled mu potvrdila i nepříjemná událost bohaté židovské tety žijící od

[27] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 12 – 13.

příchodu nacistů v Rusku. Opustila rodnou zemi, protože chtěla žít svobodně a pod záštitou komunistické společnosti.

„Jako téměř všechny Čechy, kteří utekli do Sovětského svazu, ať to byli komunisté nebo ne – většinou byli – je Stalin zavřel do lágru, protože si řekl: Je lepší zavřít 99 nevinných, než nechat na svobodě jednoho špióna.“[28]

Komunisté hlásali společenskou jednotu a idylu bezpečí, která se ale v praxi nenaplnila. Nezáleželo na zemi, národu či jiné sociální skupině, svoboda a utlačování závisely na režimu, který se do těchto předních pozic stavěl.

„Takže tedy snad oprava: dospělé a nedospělé nejsou národy, ale režimy. Nedospělé režimy dávají větší možnost nedospělým lidem, násilnické poskytují větší šanci násilníkům.“[29]

V jednom z mnoha rozhovorů Škvorecký popisuje negativní zkušenosti s vládnoucí třídou, jež ovlivnila jeho soukromý i spisovatelský život. Paroduje komunismus a říká, že levicoví radikálové dbali na „mravnost“: odmítali vulgárnost, především v dílech, a jí podobné projevy. Oproti tomu trestali provinění proti režimu jejich třídním „spravedlivým způsobem“, tedy zabíjením a vězněním, což Škvorecký považuje za silné pokrytectví. [30]

Tato antipatie ho zavedla až k obvinění z vlastizrady (několikrát morálně odsouzen za dílo *Zbabělci*), které ho donutilo v roce 1968 k emigraci a spisovatelskému exilu. Škvorecký v rozhovoru s Irenou Svenssonovou řekl, že pro něho byla v onom osudném roce jedna etapa života ukončena a druhá se zrodila v novém a snad lepším a svobodnějším světle:

„… i on v roce 1968 zemřel a znovu se narodil. Jedna kapitola jeho života se uzavřela, v sedmdesátých letech se otevírá jiná.“[31]

Emigrace pro něho nakonec přes četná počáteční úskalí neznamenala prohru, ale zajímavé zkušenosti a příjemné zážitky. Jednou z těchto nezapomenutelných chvil bylo jistě Škvoreckého působení na Torontské univerzitě v roli profesora americké literatury a tvůrčího psaní. Padlo mnoho dotazů na tematiku studentů z Čech a z Ameriky, ale Škvorecký mezi nimi neviděl žádný zásadní rozdíl: snad v systému školství ano, ale mezi studenty nikoliv. Jak

[28] ŠKVORECKÝ, Josef. *Josef Škvorecký vypráví*. 1.vyd. Praha: Společnost J. Škvoreckého, 1992. ISBN 80 85274-11-6. s. 4.
[29] ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. s. 40.
[30] ANONYM. *Gentleman Josef Škvorecký*. [online]. 29. 01. 2009, [cit. 2016-01-14]. Dostupné z: http:// www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10123228073-gentleman-josef-skvorecky/.
[31] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 150.

několikrát zmínil, ať byli jeho posluchači na přednáškách jakékoli národnosti, vždy ho nějakým způsobem inspirovali a obohacovali.[32]

Manželé Škvorečtí se postupně adaptovali na nové prostředí, zvyky a jazyk, ale přesto se vnitřně cítili nenaplnění, především pro Josefovu ženu Zdenu Salivarovou bylo těžké zaplnit prázdnotu po milovaném domově, a tak ji napadlo založit nakladatelství s názvem Sixty-Eight Publishers (název korespondoval s rokem emigrace). Škvorecký to zpočátku považoval za velmi pošetilý nápad, který se zrodil ze zoufalství v hlavě jeho drahé ženy: zpočátku bylo v plánu vydávat pouze vlastní knihy, ale později žádali své známé o dosud nevydané rukopisy.

„Emigrace je cos hrozného pro lidi, jako je moje žena, které se stýskalo po vlasti do takové míry, že z toho málem přišla o rozum. Vlastně ji zachránilo nakladatelství. Najednou měla co dělat, byla to komunikace s domovem, české knihy, české romány od lidí z exilu, od disidentů doma.“[33]

Mnohokrát ženě vyčítal nerozvážnost jejího rozhodnutí, ale nakonec byl za tuto bláhovou ideu opravdu vděčný. Její zápal ho inspiroval, a tak vydal mnohem více knih než v Československu. Velmi ho však mrzelo, že všichni považovali za zakladatele onoho nakladatelství právě Škvoreckého, přičemž mu přisuzovali slávu, která právem patřila jeho ženě.[34]

Jejich ediční zásadou se tedy stalo vydávání dosud neotištěných knih českých a slovenských autorů, kterým bylo odepřena v jejich vlasti publikace z politických důvodů (exil, protirežimní smýšlení apod.), dále překlady knih pojednávajících o naší zemi a samozřejmě reedice knih, u nichž byl finanční zisk více než patrný.[35]

Do redakce jim bylo zasíláno mnoho podporujících a povzbuzujících dopisů od spokojených čtenářů z Československa i jiných zemí světa, kteří je utvrzovali v tom, že jejich práce nepostrádá smyslu:

[32] ANONYM. *Gentleman Josef Škvorecký.* [online]. 29. 01. 2009, [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: http:// www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10123228073-gentleman-josef-skvorecky/
[33] ŠKVORECKÝ, Josef. *Josef Škvorecký vypráví*. 1.vyd. Praha: Společnost J. Škvoreckého, 1992. ISBN 80 85274-11-6. s. 11.
[34] ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. s. 25.
[35] VIZ 34 – s. 60.

„Jak je vidět, i v emigraci je možné psát, a dokonce vydávat, takže tím pádem není vše ztraceno (jak by se mohlo zdát ze situace doma). Dokud žije kultura (a literatura asi především), žije s ní i národ – a tak se nedejme a všechno zase přežijeme, viďte?“[36]

Samozřejmě se objevili i tací, kteří nebyli spokojeni se službami nakladatelství a nepochopili, že knihy jsou vydávány postupně, a nevyjdou tedy ihned, na což byli samozřejmě upozorňováni z každoročně zasílaného katalogu.[37]

Josef Škvorecký spolu se ženou Zdenou nalezli nový domov v Kanadě. Nelze se tomuto zjištění divit, jelikož české občanství bylo Škvoreckým odebráno: Josef dokonce pociťoval takovou hrdost, že neprosil o jeho znovuobnovení, protože, podle jeho slov, nežádal ani o jeho odebrání.[38] Rána vyděděnce z vlasti se mu však zacelila, neboť Kanada se stala i oficiálně jeho novým zázemím. Poskytla mu přístřeší v době nesnází a vstřícnost této země ho neustále přesvědčovala o správném kroku jeho rozhodnutí emigrovat. Přispěl k tomu i fakt, že slovo emigrant bylo v tehdejším Československu považováno z hlediska společenského a politického za vulgární.[39]

Mnohokrát omílaná otázka setrvání v Kanadě či navrácení do Československa v novodobém režimu vedla manžele Škvorecké k častým rozpravám a zamýšlením, ale fakt, že byli bezdětní a adopce jim nebyla povolena, je přiměl k rozhodnutí zůstat v Kanadě. Často se jim zastesklo po Čechách, ale většinu svého dospělého života strávili za velkou louží a neměli důvod ji nyní zradit, když ona k nim byla tak milosrdná, přesto Československo a později i Čechy často navštěvovali (první návštěva se odehrála v roce 1990).

Škvorecký získal mnohá ocenění: za zmínku stojí vyznamenání, jehož dosáhl společně se ženou, a to Řád bílého lva za zásluhy o českou literaturu v roce 1990. Dále byl Škvorecký na konci devadesátých let, tj. roku 1999, odměněn Státní cenou za literaturu.

Josef Škvorecký byl autorem, který vždy věřil v hodnoty lidské mravnosti a zdravého rozumu. Jeho životní optimismus ho provázel až do konce života, kdy skonal v bohulibých osmdesáti šesti letech. Pro nás, čtenáře, však bude bdít ve svých dílech napořád a vzpomínky na tohoto skvělého spisovatele nám budou vyvstávat při otevření každé z jeho knih či z textů olemovaných vizitkou jeho a Zdenina nakladatelství.

---

[36] VIZ 34 – s. 32.
[37] VIZ 34 – s. 40, 41.
[38] ŠKVORECKÝ, Josef. *Josef Škvorecký vypráví*. 1.vyd. Praha: Společnost J. Škvoreckého, 1992. ISBN 80 85274-11-6. s. 39.
[39] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 171.

2. 2 DÍLO JOSEFA ŠKVORECKÉHO

Josef Škvorecký se stal významnou postavou české literární scény během poválečných let. Jeho spisovatelské počátky jsou zaznamenány již na gymnáziu v rodném Náchodě, kde se účastnil množství literárních soutěží. Čtenářům se oficiálně představil v 50. letech jako žurnalista, ale jeho konflikty s oficiální kritikou (viz Škvoreckého opatrné opoziční myšlení či skepse v souvislosti s komunistickým režimem) mu znemožnily představit sebe jako autora v plné síle a velikosti; nebyl jediný, komu byla svého času zamezena oficiální publikace (Hrabal, Linhartová, Kolář,…). Tento fakt také například přinutil Škvoreckého psát pod pseudonymem Errol *(Zbabělci, Tankový prapor, Zákony džungle, Divák únorové noci apod.)* nebo spojit síly s Janem Zábranou, pod jehož jménem některá Škvoreckého díla, zejména detektivky, vycházela (spory o autorství začaly v roce 1990 a trvají dodnes).

Velkým vzorem se pro Škvoreckého stal Ernest Hemingway. Inspiroval ho v mnoha ohledech. Za zmínku stojí tvorba dialogů, se kterými Škvorecký od počátku své pisatelské kariéry zápolil. Pokoušel se napodobit mnohé autory, včetně Hemingwaye, v rozepisování situací a v sáhodlouhém vysvětlování okolností, jež rozhovory provázely, poté se ale rozhodl nejít v Hemingwayových šlépějích, a ponechal dialog jednoduchý, příkrý, ale autenticky vyjadřující podstatu sdělení.

„Brzy pak dospívá k přesvědčení, že postavy nejlíp ožijou konverzací a situací, nikoli popisem nebo pitvou.“[40]

V dílech Josefa Škvoreckého se střetává všednost každodenní reality s nerozumem diktatury. Individuální osudy jednotlivých postav jsou často nesprávně identifikovány jako jen a pouze zážitky z autorova života. Ačkoli je možné ve většině děl naleznout četné autobiografické prvky (viz postava Dannyho, jenž je autorovým prototypem), množství informací pramení pouze z autorovy fantazie. Tento fakt potvrzuje i Škvoreckým citovaná pasáž z Hemingwayova výroku:

„Vedle poctivosti je imaginace ta hlavní věc, kterou dobrý spisovatel musí mít. Čím víc se naučí zkušeností, tím pravdivěji si může představovat. Když dosáhne takové úrovně, že si umí

[40] HVÍŽĎALA, Karel. *Opustíš-li mne, nezahyneš: rozhovory se Zdenou Salivarovou a Josefem Škvoreckým*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2658-1. s. 150.

představovat opravdu pravdivě, lidi si budou myslet, že věci, o nichž píše, se opravdu staly a že on o nich pouze podává zprávu.“[41]

Inspirací jsou pro autora postavy z jeho osobního života či z oficiální sféry. V jednom z rozhovorů Škvorecký sdělil, že se musel během četby svých děl v duchu pousmát nad funkcemi tzv. „oficírů“ (*Tankový prapor*), kteří v knihách hrají nepostradatelnou, ale ironicky ztvárněnou roli.[42]

Mluva postav je stylově výrazná, autor zachovává vlastní osobitý ráz a dovoluje postavám využívat jazykové prostředky ze všech vrstev národního jazyka (nejčastěji užita spisovná neutrální či hovorová čeština a dále čeština obecná).

Příběhy jsou prožívány z perspektivy vypravěče či jednotlivých postav, nejčastěji v první osobě. Na malém prostoru zachytí i mlhavé momenty času, čtenář má pocit, že je jednou z postav vystupujících v dílech.

Škvoreckého vyprávěcí um zanechal obdiv u nejednoho čtenáře, uvolněnost a lehkost sdělení umožní ponořit se do díla, proto je těžké napodobit autorův styl během překladů do rozličných jazyků:

„Je skutečným virtuózem moderní češtiny, jejíž literární potenciál rozšířil jak ve vyprávění, tak v dialogu, a proto Škvoreckého dílo při překladu do cizího jazyka ztrácí mnoho ze svého kouzla.“[43]

V repertoáru Josefa Škvoreckého je možné najít různé druhy literárních žánrů, a to např.: prózu, poezii, filmové scénáře[44], publicistickou tvorbu, literární a filmové kritiky či divadelní hry. Z vyjadřovacích prostředků mu však nejvíce učarovala próza: především ve formě románu, který nabízel rozsáhlejší formu a vyšší potenciál, dále novely, povídky nebo detektivky.

Je poměrně složité uspořádat díla Josefa Škvoreckého podle chronologie, neboť doba vzniku mnohdy nekoresponduje s datem vydání. A ačkoli byly povídky *Divák v únorové noci, Cesta k ateliérům, Zákony džungle, Konec Bulla Máchy* psány již v počátcích autorovy spisovatelské kariéry, je za jeho prvotinu označován román *Zbabělci*, dokončený v roce 1949, ale vydaný až roku 1958; Škvorecký vzbudil velký rozruch a kritiku; z domácí oficiální scény

[41] ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. s. 297.
[42] EBEN, Marek. *Na Plovárně Josef Škvorecký.* [online]. 23. 11. 2004, [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/204522160010025-na-plovarne-s-josefem-skvoreckym.
[43] TRENSKÝ, Pavel. *Josef Škvorecký*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995, fot. příl. Profily. ISBN 80-85787-79-2. s. 13.
[44] Spolupracoval na filmovém zpracování svých děl.

byl poté vykázán. V důsledku vydání Zbabělců byl vyloučen z časopisu Světová literatura, v němž od roku 1958 publikoval. Román vyšel znovu v roce 1964, kdy dobové poměry umožnily reedici. Škvorecký mnohokrát hovořil o spojení zkušenosti a psaní: tvrdil, že autor může napsat kvalitní knihu v případě, že čerpá ze svého života a ze svých zážitků získaných praktickou zkušeností, i proto mohl napsat tento román, jelikož měl ve svých dvaceti pěti letech velmi blízko k dvacetiletému hlavnímu hrdinovi a zároveň vypravěčovi Dannymu.[45]

Příběh *Zbabělců* se odehrává v malém městě Kostelci[46] na pozadí historických událostí reprezentovaných obdobím posledních dnů německé okupace, tedy od čtvrtého do jedenáctého května roku 1945, a je formován pomocí volného deníkového vypravování z pohledu Dannyho, v současnosti totálně nasazeného v továrně na stíhačky. Zmatek ve městě souvisí se zajatci propuštěnými z koncentračních táborů a s průchodem Němců, pokračuje mimo jiné nepochopitelným týráním německých vojáků. Příběh často inklinuje ke grotesce a satiře, namířené proti hodnotám středních vrstev, s nimiž se Danny a jeho přátelé odmítají ztotožnit.

Je možné zhlédnout motiv jazzu, jenž tvoří rámec příběhu, neboť jím román začíná, ale i končí: vytváří pilíř svobodného života. Román je tvořen jako protiklad dvou sfér – dospělých, dodržujících základní tradiční hodnoty, a mladých, bažících po svobodě. Individualita postav zde není, až na výjimky (Danny, Irena představovaná formou Dannyho představ), příliš rozvinuta.

„Přemysl Blažíček uvádí, že slovní projevy jednotlivých postav se od sebe málo odlišují, nekladou důraz na individualizaci jejich charakterů, ale soustřeďují se spíše na skupinové rozlišení Dannyho přátel od světa dospělých.“[47]

Josef Škvorecký bývá spojován především s tímto románem, který je považován za jeho vrcholné dílo. Pavel Trenský tento výrok potvrzuje a pochybuje o kvalitě dalších autorových děl, jež nedosáhly kvality *Zbabělců.*[48] Já si dovolím s tímto názorem polemizovat, neboť si myslím, že je Škvorecký mylně spojován jen s výše zmiňovaným dílem. Pro samotného spisovatele to musel být těžký pocit bezmoci pramenící z neustálého připomínání výjimečnosti

[45] ŠKVORECKÝ, Josef. *Josef Škvorecký vypráví*. 1.vyd. Praha: Společnost J. Škvoreckého, 1992. ISBN 80 85274-11-6. s. 2 – 3.
[46] Kostelec reprezentuje rodný Náchod. Škvorecký byl často kritizován za ponižování města, ale jeho záměrem bylo poukázat na prostředí mládežnické party a vyjádřit lásku k rodnému městu. Nakonec získal čestné občanství svého rodiště Náchoda. (ŠKVORECKÝ, Josef. *Josef Škvorecký vypráví*. 1.vyd. Praha: Společnost J. Škvoreckého, 1992. ISBN 80 85274-11-6. s. 42).
[47] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 35 - 36.
[48] TRENSKÝ, Pavel. *Josef Škvorecký*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995, fot. příl. Profily. ISBN 80-85787-79-2. s. 34 - 35.

tohoto díla a nedocenění jeho další tvorby. Domnívám se, že objektivní posouzení nejlepšího díla je velmi složitou záležitostí, neboť záleží na vkusu každého čtenáře (mě například nejvíce upoutaly detektivní román *Lvíče* a novela *Legenda Emöke),* v dnešní době se bohužel rozmáhá tendence hodnotit úspěšné a neúspěšné dílo podle množství prodaných výtisků, nikoli dle estetických kvalit díla jako celku.

Dalším románem, nikoli dalším dílem dle chronologie, se stal *Konec nylonového věku* (dokončen 1950, vydán až 1967). Jedná se o satiru namířenou proti dobovým poměrům a malichernosti střední vrstvy, podanou popisem několika postav na plese, poukazuje na snobství a podléhání fenoménu západní kultury (jazz, módní časopisy).

Román *Tankový prapor* byl psán od roku 1952, ale vydán v Torontu roku 1971, ačkoli již o dva roky dříve vyšel v časopisu Plamen (v ČSFR vychází v roce 1990). Dílo čtenářům poskytuje satirický náhled na dvouletou vojenskou službu v československé armádě v letech 1951-1953. Román je psán ve třetí osobě; opět je možné zhlédnout Dannyho v roli hlavního hrdiny. Záměrem díla bylo pravděpodobně nastínit dění v ČSLA v období totalitní společnosti i stádní systémy mezi vojáky. Postavy důstojníků jsou většinou zesměšňovány a kontrast je zesílen užitím jazykových prostředků: proti sobě stojí mluva oficírská a politická na straně jedné a jazyk vojáků základní služby na straně druhé, proto dochází k humorným situacím právě v těch místech románu, ve kterých se tyto dvě jazykové roviny setkávají, tedy téměř neustále:

„Groteskní situace vznikají ve chvílích, kdy se tyto dva obvykle důsledně oddělené jazyky a světy dostávají do kontaktu, i když běžně fungují nezávisle na sobě.“[49]

Dílu byla v souvislosti s jazykem vytýkána přílišná vulgarita a velké množství expresívních výrazů, Škvorecký se ohradil tím, že tyto výrazy podtrhují autentičnost díla i rozdíl mezi oběma „vrstvami“. I přesto kritice neušel:

„Jsou určité výrazy, které slušní lidé nepoužívají za žádných okolností ani v běžné řeči, tím méně patří takové výrazy na stránky knih. Jsem přesvědčen, že bez tak hrubých „příkras“, kterými se hemží Škvoreckého román, byl by Tankový prapor zajímavý ke čtení. V této úpravě však za vydání nestojí.“[50]

Prvním románem psaným v exilu a vydaným roku 1972 se stal *Mirákl*. Jde o druhou část volně psaného triptichu (*Zbabělci, Mirákl, Příběh inženýra lidských duší)*, který spojuje

[49] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 59.
[50] ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. s. 169.

historické pozadí příběhů, vyprávění v první osobě a prvky autobiografie. Podle jistých zvěstí bylo dílo psáno na počátku emigrace, kdy autor necítil životní jistoty a případné pokračování úspěšné spisovatelské budoucnosti bylo velmi vzdálené.[51] Název románu pramení z krycího názvu, jehož užívala Státní bezpečnost pro zdiskreditování katolické církve: tyto události jsou podtrženy detektivním zpracováním o samovolném pohybu kříže (Čihošťský zázrak a označení pro Pražské jaro).

V díle se nalézají tři hlavní dějové linie a několik vedlejších. Dannyho život skýtá různá úskalí: popisována vojenská služba, milostný vztah, profese učitele, dítě s bývalou, nyní již vdanou studentkou apod. Erotické prvky doplňují humorné situace. Největší ohlas však sklidila třetí část románu, která bez respektu popisuje události kolem Pražského jara: spojuje s ním atmosféru roku 1948, kdy jsou objeveny zprávy o proviněních komunistického režimu.

V souvislosti s *Miráklem* je možné zmínit změny ve vnímání žen, kdy Škvorecký sám několikrát mění názor na něžné pohlaví. Zpočátku byl přesvědčen o hlouposti dívek, ale uznává, že ani on nebyl v těchto dobách příliš sečtělý. Poté, co se stal učitelem na Sociální škole v Hořicích, mínil, že jsou ženy nebezpečné a zrádné (popsáno v *Miráklu*), tento úsudek podle jeho slov nezměnil ani poté, co se oženil, jen ho doplnil tím, že ženy jsou skutečně mazané, ale nelze jim upřít ani moudrost a porozumění.[52] Otázkou zůstává, zda jeho myšlenky o ženách pramenily z reálné zkušenosti, či ze zhrzené mužské ješitnosti.

V prvních letech emigrace, tedy roku 1975, vychází román s názvem *Prima sezóna.* Děj je zakotven do 40. let, kdy Danny navštěvoval kostelecké gymnázium. Hlavní dějovou linií je, zjednodušeně řečeno, snaha Dannyho přijít o panictví.

Poslední významnou součástí Škvoreckého triptichu je román, vydaný 1977, s ironickým názvem, parafrázujícím Stalinovu tezi o úloze spisovatele, *Příběh inženýra lidských duší.* První linie příběhu, vztahující se k přítomnosti, popisuje Dannyho jako univerzitního profesora literatury, žijícího v Torontu (nápadná podoba s autorem), a druhá rovina je tvořena ze vzpomínek na mládí a rodný Kostelec.

Škvoreckého kolega na Torontské univerzitě, Sam Solecki, vycítil z románu jeho hlubší smysl, tedy že jde o obhajobu základních kvalit lidství, které je usurpováno nesmyslnými politickými idejemi či společenskými systémy:

[51] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 132.
[52] ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. s. 122 - 123.

„Jeden z nejdůležitějších románů, které kdy byly napsány v Kanadě, Příběh inženýra lidských duší, nabízí nejen trochu opozice vůči ‚hlasu doby', ale také vůči všem ideologiím a sociálním tlakům, které zasahují do osobních vztahů a do toho, co Škvorecký nazývá ‚nejdůležitějšími věcmi v životě'. Mládí, přátelství, láska a svoboda – vytvářejí Škvoreckého jednoduchou soustavu hodnot a jeho životní dílo je jejich vášnivou uměleckou oslavou a obranou."[53]

Román *Scherzo capriccioso* (1980) se od předchozích románů odlišuje svým námětem: jde o popis života skladatele Antonína Dvořáka prostřednictvím vševědoucího vypravěče. Škvorecký považoval Dvořáka za obdivuhodného člověka a toto dílo vytvořil jako poctu onomu skladateli.

Dalšími Škvoreckého texty se staly novely, např.: *Legenda Emöke* (1963), dále *Bassaxofon* (1967) s tematikou hudby jako síly sjednocující národy, kdy osmnáctiletý vypravěč zastupuje nemocného hudebníka v německém orchestru, a *Farářův konec* (1969), popisující rozpor mezi moderními technologiemi a tradicí.

Legenda Emöke líčí příběh z počátku 50. let, kdy komunistická moc „usedala na trůn", pomocí ich-formy. Vypravěčem je protřelý intelektuál, jehož v rekreačním středisku zaujme dívka maďarského původu Emöke, ta se plně oddala náboženské víře a tělesné sblížení je pro ni nepodstatné. Zde je možné zhlédnout propast mezi intelektuálem a Emöke, která plyne z jazykové bariéry a odlišného pohledu na svět, to vše ústí ve zmařený pokus navázat vážnější vztah. Protipólem intelektuálovi je učitel, člověk živočišný, kterého Škvorecký přirovnává k pásovci.

Škvoreckého povídkový repertoár skýtá mnoho titulů: *Píseň zapomenutých let* (1963), vyjadřující lítost nad zapomenutou epochou jazzu, poté *Sedmiramenný svícen* (1964), *Ze života lepší společnosti* (1965), dále *Babylónský příběh a jiné povídky* (1967), který je provázen motivy jazzu, jenž byl nahrazen popem, a popisuje malichernost pražské dívky a sečtělost amerického důstojníka. Dále je možné zmínit povídkový příběh s názvem *Povídky tenorsaxofonisty* (1969 v souboru *Hořkej svět* – viz dále; 1993 samostatně).

Jak již bylo řečeno, souborné vydání povídek vyšlo pod názvem *Hořkej svět* (1969) a poté v další verzi s titulem *Ze života české společnosti* (1985) s tematikou pokrytectví komunistické společnosti.

[53] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 156.

Sedmiramenný svícen je tvořen ze sedmi příběhů, jež jsou popisovány pomocí rozhovoru mezi vypravěčem a jeho židovskou přítelkyní Rebekou. Děj se odehrává několik let po druhé světové válce a vypráví o strádání a vymýcení židů v jistém městě K. Toto kruté období přežila právě Rebeka. Své hrůzné zkušenosti sděluje vypravěčovi, jenž ji sedmkrát (pravděpodobně židovský číselný symbol) přerušuje a povídá o svých zkušenostech s židy, které osobně znal. Nenávist a ostře vymezené hranice mezi lidmi nesouvisí s odlišností jednotlivých národů, ale plyne z individuality člověka: Čech může ublížit a Němec naopak pomoci a porozumět.

Josef Škvorecký propadl detektivním příběhům a několik jich taktéž stvořil: na některých pracoval samostatně (*Hříchy pro pátera Knoxe,* 1973), na jiných se svou ženou Zdenou Salivarovou. Společně do jednotlivých detektivek zakomponovali osudy emigrantů a jejich přizpůsobení se zámořskému životu:

„*Respektují pravidla žánru a zároveň obohacují detektivní formuli řadou postav a situací, které charakterizují osudy českých emigrantů, z nichž se postupně stávají stále více Kanaďané.“*[54]

Škvorecký vytvořil detektivní trilogii popisující příběhy poručíka Borůvky, který mnohdy zjišťuje, že vědecké postupy, jakých sám užívá, nejsou vždy správné a že postavit se svým kolegům je naopak někdy jediným řešením, jež koresponduje s hlasem vlastního svědomí: *Smutek poručíka Borůvky* (1966), *Konec poručíka Borůvky* (1975) a *Návrat poručíka Borůvky* (1981).

V neposlední řadě je možné k detektivním žánrům zařadit i psychologický román s detektivními prvky *Lvíče* (1969), u něhož jsou pravidla klasické detektivky záměrně porušena, jelikož vražda se objeví až na konci poutavě psané prózy. Tento příběh budu blíže představovat v dalších kapitolách.

Josef Škvorecký byl spisovatelem, jenž dovedl autenticky popisovat příběhy s tematikou národnostní i ideologickou, ale také vojenskou, láskyplnou a přátelskou. Ačkoli jeho život i tvorbu ovlivnily četné životní změny, na literaturu nezanevřel a obohacoval čtenáře příběhy, do nichž vkládal značnou část sebe samého.

Na závěr je snad vhodné připomenout Škvoreckého slova, která jen dokládají zápal pro literaturu a radost z vlastního úsilí:

[54] VIZ 53 – s. 203.

„Nepíšu pro peníze a pro slávu, ne že bych obé neměl rád, ale přece jen mám některé věci radši. (...) A proč to tedy dělám? No pro legraci. Pro ten špás.“[55]

3 DITA SAXOVÁ

Arnošt Lustig zobrazil ve svém románu nešťastný osud mladé židovské dívky Dity Saxové, jejíž minulost jí nedovolila stát se bezstarostnou a plně vyrovnanou ženou. Mnozí autoři zaměřovali po válce svou pozornost na přežívání v koncentračních táborech, ale Lustig byl jedním z mála spisovatelů, jenž se zabýval i životem týraných jedinců odehrávajícím se po složení zbraní a ukončení válečných bojů.

Ale je Arnošt Lustig opravdu schopný popsat ženskou duši v celém jejím rozsahu? Vnitřní svět ženy je velmi rozmanitý a mnohdy se v něm skrývá tolik, že to lze jen těžko vyjádřit, zvláště z pohledu muže, přesto se Lustig pokusil zprostředkovat svůj pohled na skutečnost, jež ho v osobním životě velmi zasáhla. Tohoto židovského autora opravňuje k napsání duchaplného příběhu nejen jeho vlastní zájem a zaujetí, ale především zkušenost, kterou, stejně jako hlavní hrdinka románu, prošel: i on se totiž v době dospívání, v době, kdy by hlavní starostí mladých lidí měl být výběr kavárny pro posezení s přáteli či lavička v parku pro romantickou schůzku, musel utkat s nelítostným koncentračním táborem. Mnohdy docházelo k domněnkám, že definitivním uzavřením bran židovských ghett krutá doba skončila a lepší život začal. Málokdo pochopil, že tragédie a hrůzné zážitky se z mysli nevymažou, ale budou přeživší provázet i nadále: i z tohoto důvodu bylo bezprostředně po válce evidováno velké množství sebevražd.

Oba, Arnošta i Ditu, postihl stejný úděl, ale Lustig měl sílu na to vyrovnat se s poválečnými následky. Je poměrně složité provádět komparaci muže a ženy, neboť genderové rozlišení v emočním prožívání je více než patrné: ženy jsou citlivější a častěji zakrývají své skutečné ‚já‘ za maskou sebedůvěry, případně lehkomyslnosti a samostatnosti.

Arnošt Lustig vložil do postavy Dity Saxové kus sebe samého. Projektuje do její osoby svá traumata a obavy. Potýkal se s podobným údělem jako tato hrdinka a v odlesku mnoha

[55] ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. s. 333, 334.

řádek můžeme spatřit i vlastní ‚já' autora, jenž Ditinu ztrátu hluboce prožíval: pochopíme-li Ditu, poznáme Arnošta.

„Nechtěl bych znít pošetile a volat na pomoc své vlastní povídkové hrdiny. Ale nejsme nakonec v kůži svých ‚hrdinů' vždycky my sami?"[56]

Ladislav Fuks, vynikající spisovatel 20. století, napsal v doslovu k jedné z vydaných knih s titulem *Dita Saxová*:

„Umění občas vytvoří člověka, lidskou osobnost, která sice – na rozdíl od živé tělesné bytosti – žije jen ve vědomí lidí, je však pro toto vědomí stejně skutečná jako živý člověk. Není to umělý člověk, nýbrž člověk stvořený uměním, není to plod pouhé autorovy fantazie, nýbrž souhra skutečně žijících lidí a autora – tvůrce samotného."[57]

Já si dovolím s tímto názorem částečně polemizovat. Ladislav Fuks tvrdí, že postava Dity Saxové, ačkoli v tomto úryvku nejmenuje, je výplodem autorovy představivosti a vlastních zážitků, nastřádaných během celého života. S tímto výrokem souhlasím, ale z onoho příspěvku na mne čiší dojem, že Ladislav Fuks považuje Ditu Saxovou za mozaiku, poskládanou z Lustigova poznání během jednotlivých etap života. Toto pojmenování je však částečně nepřesné, neboť hrdinka románu má reálný základ. Autor rekonstruoval a oživil postavu své dávné přítelkyně Dity Saxlové a pokusil se ve svém díle vyzdvihnout její jedinečnost a neochvějnou krásu, kterou oplývala. Alespoň takto Fuksův text vnímám já v tomto okamžiku.

„*Ta holka skutečně existovala, jen se jmenovala Dita Saxlová. Byla to sexbomba, ale sex ji nezajímal, svádění jí připadalo směšné. Říkávala, kluk mě pozve na večeři, a pak ze mě začne trhat maso a vše zkazí."*[58]

Skutečná i literární Dita měly mnoho společného. Byly si vědomy svého půvabu, což nepřineslo vždy jen sladké ovoce: okolí je často považovalo za lehké ženy a podle toho se k nim chovalo. Obě dívky jistě toužily po romantické a nehynoucí lásce, ale po oněch zkušenostech do ní přestaly vkládat naděje. Paradoxem však zůstává, že „literární" Dita svou panenskou čistotu odevzdala až léta po válce. Ženy byly v koncentračních táborech znásilňovány a jednání nacistů lze označit za velmi kruté, tato neblahá zkušenost naštěstí Ditu minula. I nenásilná

[56] LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2. s. 276.
[57] FUKS, Ladislav. *Dita Saxová: Doslov*. Vyd. 4. Praha: Mladá fronta**,** 1969. s. 225.
[58] VONDRÁŠEK, Jan. *Lustig: O svých blízkých nevíme nic*. Zlínské noviny. 2005.

sexualita se v táborech stávala denním chlebem: chlapci se měnili v muže (viz Lustigův „zasvěcovací obřad“) a ženy potřebovaly objetí a blízkost.

Po skončení války však povrchnost lidí často neznala hranic, vzhled a původ byl pro ně rozhodující: je možné, aby blonďatá a modrooká židovka přežila bez úhony? Bez té fyzické možná, ale psychika byla nenávratně porušena.

Každý, kdo znal Ditu Saxlovou, se jistě ptá, proč tato žena ukončila svůj život? Ustála bídu, nelidskost a dokonce i pohled na umírající matku a ztrátu milovaných příbuzných, z jakého důvodu tedy nezvládla období klidu zbraní? I Lustig si tyto otázky položil a na jejich základě sepsal příběh s pomyslnými detektivními prvky: rozhodl se pátrat po ose vnitřního bytí a zjistit příčinu tohoto neštěstí: znát člověka totiž ještě neznamená poznat ho.

„Trápila mne otázka, jak se může tak hezká, mladá, živá holka sama zabít. Proč? Co za tím vězí? Přežila peklo a neunesla mír? To bylo málo, vysvětlit to jen tak. A tak jsem psal a psal.“[59]

Extrémní situace mnohdy člověk prožívá a zvládá jinak, možná i lépe než každodenní „nudu“.

Jeden z osvětimských vězňů, rakouský filosof Jean Améry, částečně na ony otázky odpovídá a sděluje svůj pohled na věc:

„Koho mučili, zůstane mučený… Kdo podstoupil mučení, nedokáže se už přizpůsobit světu. Důvěra v lidstvo, otřesená první fackou, se zhroutí při mučení a člověk ji už nikdy nenabude zpátky.“[60]

Pohled na fotografii Dity Saxlové v periodiku Tvar[61] vyvolává pocit její bezstarostnosti a klidu, ale opak je mnohdy pravdou: jednou z mnoha skutečností, jež měly reálná Dita a poté i její literární podoba společné, byl úsměv. Otázku nepochopené sebevraždy doplňuje Lustig Ditiným mottem, v němž potvrzuje její „veselou povahu“:

„Člověče, nedři se, na všechno jdi s fortelem. Radost je jediným člověka ortelem. Hravě a zvesela, smích musí jiskřit, i z tvého popela.“[62]

[59] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.
[60] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 54.
[61] VIZ 59.
[62] VIZ 59.

Ženskou předností je přetvářka: nerady ukazují svou emocionálně zasaženou stránku, a tak mnohdy za závěsem úsměvu skrývají bolest, smutek i žal. Cožpak je možné, aby tato dívka přeživší nejcitlivější období svého života v lágru, byla skutečně šťastná? Dita byla mistryní v zakrývání vlastních emocí, což se jí stalo osudným, její psychika takovou zátěž neunesla. Navenek okouzlovala, ale uvnitř byla roztříštěna. V pozdějším rozboru se pokusím analyzovat náročné životní situace a jejich dopad na Ditin zdravotní stav.

Arnošt Lustig byl mnohými napadán za nepravdivé informace o Ditě Saxlové. Ačkoli má Dita Saxová reálný námět, stále se jedná o román a nikoli o dokumentární příběh. Lustig nikdy netvrdil, že je dílo psáno podle skutečných událostí, jen podotýkal, že inspirací mu k napsání onoho románu byla jeho dávná přítelkyně, a přestože jsou jisté události v knize psány podle pravdy (zlatý náramek, maminčina smrt, ztráta panenství), příběh je stále jen příběhem.

„Když jsem psal Ditu Saxovou, nemohl jsem na každé druhé stránce napsat, že nevím. Musel jsem si do detailu vymyslet, kdo je Dita Saxová, o čem přemýšlí, po čem touží, co ji vzrušuje, co nudí. Všechno jsem si vymyslel, protože jsem musel.“[63]

Název *Dita Saxová* už sám o sobě vypovídá, kdo je hlavní hrdinkou knihy. Přesto se nemohu zbavit pocitu, že v onom titulu je zaznamenáno mnohem více. Už samotné jméno Dita nese význam síly, překonání překážek a životních úskalí: Dita několik bojů sice vyhrála, avšak ten poslední sama se sebou prohrála. Arnošt Lustig toto jméno vyzdvihuje a dodává mu na váženosti, neboť v knize je Dita jednou z mála, které není přiřknuta žádná přezdívka, je zkrátka Ditou Saxovou. Lehkost a procítěnost, jež provázejí autorův vypravěčský um, ve mně vyvolává dojem jakéhosi obdivu k hlavní hrdince. I když u Dity vnímáme jisté prvky sobectví a lenosti, elegantní dámu v sobě nezapře. Lustig jí tyto drobné prohřešky promíjí a stále k ní vzhlíží jako okouzlený mladý muž.

Na místě je tedy otázka, zda by tento působivý příběh vznikl i v případě, že by Dita Saxlová neukončila svůj mladý život?[64] Kdo ví? Lustig nepopisuje jen sebevraždu nádherné dívky, která nebyla schopna přežít v poválečném Československu, nabízí i sondu do způsobu života dalších postav a do vnitřního prožívání především ženských postav, na nichž zobrazuje možnosti bytí židovských sirotků po ukončení války (svatba, emigrace, setrvání v domově, vzdělávání).

[63] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 216.
[64] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.

Dita Saxlová fyzicky zemřela, ale Lustig se nesmířil s její ztrátou a zobrazil vzpomínku na plavovlasou dámu v podobě legendy jménem Dita Saxová. Mou myšlenku potvrzují i slova Ladislava Fukse, který napsal, že Dita Saxová je postava stvořená, živá i žijící.[65] Arnošt Lustig tyto věty podtrhuje působivým komentářem, který vystihuje přesah Ditina života:

„Dita se mnou ale dodnes mluví, doma mám i její foto, na které se denně dívám…"[66]

Román je rozdělen do čtyř oddílů a sedmnácti kapitol. Části jsou jasně strukturovány a v jednotlivých kapitolách jsou představovány postavy i události ze společenského života po druhé světové válce, jež jsou doplňovány přesahy do minulosti, do světa představ a fantazií.

Příběh začíná v pátek 21. února roku 1947, datum je nenásilně vloženo do kontextu událostí, neboť právě v tento den dostává správce domova pro sirotky v Lublaňské ulici číslo 53, Lev Goldblatt, udání motivované pravděpodobně silnou nenávistí a zároveň zamilovanou zaslepeností: Dita Saxová, dívka z pokoje čísla 16, měla nabádat Alfreda Neugeborna, zvaného Fici, jenž v současné době obývá Domov učňů v Krakovské ulici, aby věnoval zvýšenou pozornost pokladně sociální péče na Židovské náboženské obci. Detailnost informací (forma a místo vniknutí) svědčí o náležitém zájmu zpravodaje o onu událost. Na první pohled tento vzkaz poškozuje především Alfreda Neugeborna, ale po detailnějším čtení je vidno, že udavači jde především o poskvrnění sebevědomé Dity Saxové. Anonym totiž upozorňoval na lenost hlavní hrdinky, která byla v tu dobu zaměstnaná v archivu Židovské obce a její účast byla méně častá než občasná – sama několikrát tvrdila, že prašné prostředí již pro ni není[67], tak proč pobývat v temné místnosti? Jejímu smýšlení se nelze příliš divit, neboť byla dlouhá léta uzavřená za zdmi táborů a nyní chtěla dýchat svěží vzduch: místo toho byla opět uvězněna mezi popelem a prachem.

Nechuť k práci byla Ditě Saxové předurčena díky její reálné předloze: Lustig vypověděl, že jeho maminka neměla Ditu Saxlovou příliš v lásce, neboť se nesčetněkrát vymluvila na zdravotní obtíže či jiné problémy za účelem vyhnout se práci.[68]

Lustig tvrdil, že vše kromě postavy Dity je smyšlené, ale není to úplně přesná informace: v textu je důkaz, že převzal i názvy ulic, jakkoliv v díle je Krakovská ulice základnou pro mladé učně, kdežto ve skutečnosti byl tento dům určen pro děvčata ze sirotčince.[69] Názvy ulic zcela

[65] FUKS, Ladislav. *Dita Saxová: Doslov*. Vyd. 4. Praha: Mladá fronta**,** 1969. s. 225.
[66] VONDRÁŠEK, Jan. *Lustig: O svých blízkých nevíme nic.* Zlínské noviny. 2005.
[67] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 19.
[68] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.
[69] VIZ 68.

odpovídají: mnozí čtenáři jistě netuší, kde se místa nacházejí, ale autor oslovuje čtenářovu představivost natolik, že se poté jeví jako plastická.

První kapitola zastřešuje především záhadu oznamovacího dopisu, na jehož pozadí jsou představeny jednotlivé postavy jménem i příjmením, popřípadě charakteristickým znakem. Dozvídáme se o nich mnohé detaily, což vede k zamyšlení, zda jim Lustig nenahrazuje léta v koncentračním táboře, kde byla jejich lidskost odsunuta do ústraní a v úvahu přicházely pouze číselné a kódované identifikace.

Hlavní pozornost je v této kapitole soustředěna na manžele Goldblattovi: Lea a Isabellu. Vzhledově tvořili poměrně nesourodý pár, jelikož Isabella působila korpulentně, kdežto Lev naopak střízlivě. Ačkoli oba cítili, že čas letí a ztracená léta se už nevrátí, jejich lásku a oddanost nezpřetrhala ani válka, ani zásadní rodinná tragédie: přišli o své tři syny: Artura, Arnošta a Ignáce. Jako každá matka byla Isabella touto situací velmi zarmoucena: ztráta synů v ní značně oslabila víru v Boha. V tomto úseku je více než patrná Lustigova vlastní zkušenost, neboť i on s maminkou na čas zpřetrhali „vazby s Bohem“. Isabella se mnohokrát ponořila do periodika ‚Věstník‘, ve kterém pročítala rubriku ‚Pátrání‘, informující o nezvěstných po celém světě. Přestože tušila, že se jí synové nevrátí, kapka naděje v jejím srdci zůstávala. A právě péče o dívky a obstarávání domácnosti ji vytrhávaly z pesimistických úvah. V souvislosti s jejich bydlením je na místě zmínit, že byt Goldblattových byl vytvořen ze staré školní kuchyně. Zde je možné spatřit motiv zabavování majetku židům: židé přicházeli o střechu nad hlavou a o své cennosti. Jen těžko získávali po válce své vlastnictví nazpět. Tento fakt je podpořen i opatrným užíváním starého a pro ně cenného nádobí, které měla Isabella uschované a po konci bojů jej dostala zpět do vlastních rukou.

V okolí Lublaňské 53 se rozmnožily myši, a tak si Isabella postupně pořídila sedm koček (Ida, Sára, Krista, Dora, Helena, Micka, Barbara): číslo sedm může symbolizovat židovskou víru, kočky figurují na pozadí téměř všech kapitol a doplňují příběh o tajemnou složku, kdy jakoby naznačují, kdo je v příběhu „obětí“ a kdo „pachatelem“: Ditu milují, Lindu Huppertovou nemohou vystát (o této dívce bude zmínka později).

Leovým charakteristickým znakem bylo časté užívání slov „bohužel a bohudík“. Kontext napovídá, že působil poměrně nerozhodným dojmem a v případě, že netušil, na kterou stranu se přiklonit, zvolil raději střední a neutrální cestu. Isabellinou doménou bylo časté přidržování levého prsu, v prvních kapitolách je symbolika tohoto činu nejistá, ale v další části knihy se dozvídáme, že Isabella trpěla rakovinou prsu, tudíž zdánlivé tajemství je náhle objasněno. Vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu a náklonnosti, kterou k ní její manžel cítil, ji

Leo pravděpodobně nechtěl znepokojovat záhadným udáním. Bohužel, jako muž si neuvědomil, že ženy mnohem více stresuje nevědomost a obava ze strašlivých scénářů než pravda, i když mnohdy těžko snesitelná. Leo patřil ke starší generaci, byl rád, že našel pravou ženu již před válkou. Jeho obdivný vztah k manželce měl ale za následek, že se těžko vciťoval do některých děvčat, například do Dorisky Levitové. Ta otěhotněla, ale netušila, kdo byl otcem dítěte. Leo nechtěl riskovat dobrou pověst domu, a proto jí odepřel domovské právo. Doriska se pokoušela o potrat nešťastným způsobem: myslela, že o dítě přijde díky četnému množství mužů, kteří se vystřídali v jejím loži. Zde se setkáváme s nedostatečnou informovaností, jež byla velmi podceněna – dívky nebyly poučeny o základech rodinné a sexuální výchovy, a proto působily v obdobných případech ustrašeným dojmem.

Jak již bylo řečeno, Dita Saxová obývala pokoj číslo 16. Jejími spolubydlícími byla Britta Mannerheimová, pravděpodobně kvůli své korpulentní postavě a sklonem k hypochondrii zvaná bohorodička, jež přicestovala po šestileté emigraci z Anglie. Další dívkou na tomto pokoji byla Líza Vágnerová: kostnatá dívka před vdavkami s vlivným členem Mezinárodního modrobílého svazu, Maxmiliánem Gottlobem. Dita nejednou pana Gottloba zesměšňovala – ironizovala jeho pleš a příliš vysoký věk.

Lízina minulost působila poměrně lascivně, neboť v srpnu po válce byla nalezena ve velmi intimním vztahu s tehdejším okresním lékařem, který byl následně vypovězen a nahrazen doktorem Emilem Fitzem. Líza sdělila, že reakce ostatních je přehnaná, jelikož ona se za nic takového nehanbí.[70] Tvrzení na mne působí dojmem její zvrácené minulosti, pravděpodobně figurovala v koncentračním táboře jako prostitutka, jíž byl s postupem času stud cizí.

Ve vedlejším pokoji, tedy v čísle 15, bydlela velmi tichá šestnáctiletá Antonie Blauová s trefnou přezdívkou mumie a spolu s ní i již dříve zmíněná Linda Huppertová, učednice u dámské krejčové, jejíž zapšklá a podezíravá povaha komplikovala děvčatům v domově život.

V neposlední řadě je v úvodní kapitole zmíněn i profesor Erich Munk, jenž vedl třídu pomocné večerní školy právě v Lublaňské ulici. Měl slabost pro Ditu, která mu připomínala zesnulou dceru Soňu, i proto se jí snažil všemožně pomoci, například zapůjčováním knih. Jen kdyby tušil, že Dita mnohé z nich prodala v antikvariátu, aby měla alespoň nějaké peníze pro vlastní útratu.

Cykličnost příběhu je doložena zpočátku nepochopitelným sebevražedným skonem rotného Schwartze, jenž byl obviňován z pozdní pomoci armádě. Isabella řekla, že kdyby se

[70] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 14.

tento čin nestal zde, domnívala by se, že snad žije na jiném kontinentu, například v Americe.[71] Ve Spojených státech amerických byly sebevražedné pokusy častější, neboť nebyly omezovány žádným nařízením. Během války byly však v nacistických táborech sebevraždy zakázány, a tak židé pravděpodobně těmto excesům odvykli. I když, lze si na tyto události někdy zvyknout?

Dita Saxová byla velmi krásná a někdy působila až koketním dojmem, což špatně snášely ostatní zástupkyně něžného pohlaví, například manželka hostinského dala jasně, ale velmi hrubě najevo, že je jí Ditina přítomnost na obtíž:

„(…) proč tam ta dlouhá holka raději nezůstala?“[72]

Pro mnohé lidi bylo mnohem snazší šmahem odsoudit mladého člověka podle vnějších rysů a projevů, než se snažit porozumět jeho vnitřnímu zranění a přijmout odlišnost. I přes nejapnou poznámku je možné vnímat posun ve vyjadřování: o temné době koncentračních táborů se nemluví konkrétně, je pouze zmíněna slovem „tam“. Snad se obávají ona slova vyslovit nahlas, aby se myšlenky a obavy opět nezhmotnily a nestaly se skutečností.

Ditin dopolední program se odehrával nejčastěji na pokoji číslo šestnáct, obvykle předstírala chorobu, aby mohla omluvit svou nepřítomnost ve školní lavici. Pravděpodobně jí přišlo poslouchání teoretických pouček jako ztráta času, toužila po zážitcích a nechtěla promrhat další část života sezením ve třídě.

„A tak míjela chvíle za chvílí, s hudbou a beze spěchu, jako by se to všechno, věci, lidé, hudba a očekávání vlínalo do nějakého známého i neznámého mlhavého světa. Bylo to jen její, mimo školu, kde byl život podoben startovací čáře, na níž se čeká na povel vyrazit, mimo třídy Ericha Munka, který mluvil v jednom kuse o právech dělníků a zúčtování a chtěl, aby denně sledovala také jiné noviny než jen Věstník.“[73]

Dita nikam nespěchala, neměla pocit, že by jí něco utíkalo před očima, což je paradoxní, neboť mnoho těch, kteří přežili válku, se snažilo získat nazpět ztracená léta tím, že podnikalo cesty za dobrodružstvím, mnohdy až s nerozvážností. Dita nikoli, čas byl pro ni pomíjivý a neznamenal nic: v táboře o něm také neměla ponětí, tak proč to měnit? Netoužila po tom, aby jí někdo organizoval život tak, jak se o to pokoušela školská zařízení a jejich představitelé, kteří považovali právě vzdělání za středobod společenské prestiže, jenž rozhoduje o životě: až to bude vhodné, mohou lidé odejít a vstoupit do reálného života. Výjimkou se v tomto případě

[71] VIZ 70 – s. 8.
[72] VIZ 70 – s. 22.
[73] VIZ 70 – s. 24.

stával profesor Munk, ten se nechtěl držet jen předepsaných příruček, pokoušel se přesáhnout vědění školy, přál si učit životu, což bylo nejen pro Ditu na jednu stranu lákavé, na druhou únavné: lidé nebyli z táborů zvyklí samostatně myslet, tam jim bylo toto právo odepřeno. Dita opovrhovala představenstvem, jemuž byl blízký především mamon, Munk byl oproti němu jiný: záleželo mu na svých žácích a jeho mluva nepřekypovala jen prázdnými slovy. V předešlém textu je možno shledat prvotní motiv komunismu a Munka jako jeho postupného propagátora.

Dita vlastnila gramofon, koupila si ho jen tak pro radost, ačkoli penězi neoplývala. Bylo pro ni mnohem důležitější udělat si radost tady a teď než střádat finance na nejistou budoucnost. Nechtěla si odepírat malé radosti a připravovat se na horší časy, až přijde velká válečná voda a opět zaplaví město: tehdy jí majetek a peníze také nepomohly. Důkazem o odlišných poválečných prioritách byla deska, již Dita dostala od spolubydlící Britty. I o to málo, co jim zůstalo, se byly dívky ochotné podělit s ostatními, majetek byl pro ně bezcenný, důležitější byl rozum. Dita neměla citové ani rodinné zázemí, a tak si chtěla zachovat alespoň zdravé myšlení, které jí pomáhalo z trudných úvah.

„(…) měla strach, aby jí neonemocněl mozek.“[74]

Na gramofonu se neustále točily různé druhy černých kotoučů s rozličnými písněmi. Dita zpívala anglicky, nastává otázka, jak je možné že se Dita naučila anglickému jazyku? Buď byla deska pouštěna stále dokola, nebo ji v táboře někdo tajně učil.

V mysli Dity Saxové se často spojovaly tři písně: divoké setkání milenců pod zlatavou září měsíce, píseň Mackie Messer z Žebrácké opery a zpěv přístavní dívky. Tou sličnou dámou snad mohla být Dita, snila o někom, kdo jí odcizí srdce, ale jak už to tak bývá, o hodné chlapce nebyl zájem: Messer byl přece pravděpodobně vrah. Proč mladé dívky odmítají laskavé chlapce, kteří by je nosili na rukou, a touží po rebelech, jež je mohou zklamat? Chtějí snad dobrodružství, zběsilé zážitky či neustálou nejistotu? Dita, nádherná plavovlasá a modrooká dívka, nejspíš sama netušila, po čem její srdce prahne. Dychtila po volnosti, ale zároveň po někom, kdo by ji držel, chtěla snít, ale stát i nohama na pevné zemi: byla rozpolcená a sama v sobě ztracená.

Dita si nejednou pomyslela (ani netušila, jak je blízko pravdy), že by bylo hezké někdy dostat něco jen tak, bez práce a bez úsilí. A vlastně proč ne? Cožpak nikdo netoužíme po něčem,

[74] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.

o čem víme, že nikdy mít nebudeme? Právě sny jsou mnohdy to, co nám zbývá a co nás drží při životě, tak proč si je odepírat.

Hlavní téma, jež je rozvíjeno ve **druhé kapitole**, je zaměřeno na náhlé Ditino dědictví. Nečekanou zprávu přinesl čtyřicetiletý muž, bývalý spolupracovník Ditina strýce.

V této části knihy se objevují četné odbočky do vzpomínek a do minulosti: na babiččino pole, prádelnu rodičů, změnu otcova povolání a šťastné dětství, kdy pro ni rodiče chtěli jen to nejlepší a kdy si z vlastní fantazie stavěli vzdušné zámky. Ony myšlenky Ditu emocionálně rozrušovaly: cítila se sama, nevěděla, jak má žít, potřebovala pomocnou ruku. Nebyla ještě dospělá na samostatná rozhodnutí: jako bezstarostné dítě odešla, jako traumatizované dítě se vrátila.

Ditin strýc pracoval před válkou jako zubní technik a před tím, než byl odvelen do tábora, uschoval si u výše zmíněného muže zlaté fólie, ty měly být po válce navráceny původnímu majiteli či jiným příbuzným, ale z jejich rodiny přežila právě jen Dita. Muž jí předal balíček, ale Dita se ho ani nedotkla. Neznámo pro ni představovalo stres a ani mocná síla zvědavosti ho nepřekonala. Pohladila raději kočku Kristu, která se vplížila do pokoje. Dita cítila ze zvířat jistotu, kterou jí s novým válečným režimem vzali, neboť vlastnit zvířata bylo u židů zakázáno a důsledně trestáno.

Mezitím vyposlechla Linda Huppertová celý rozhovor o zlatě a chamtivost v ní rostla. Přišlo jí nespravedlivé, že zrovna Dita měla ve všem takové štěstí. Její povrchnost ji zaslepila, neboť se dívala jen na vnější tvář člověka a opomínala jeho nitro.

Když muž se světlou pletí odešel, Dita se opět ponořila do vzpomínek. Myslela na maminku, kterou jí krutý voják z tábora vzal:

„Po koupeli stála s matkou nahá před německým vojákem, který dohlížel na rozdílení prádla. Měl krásné vysoké jezdecké boty z leštěné hovězí kůže a světle zelenou košili. Díval se na obě a vzápětí matku vyřadil pohybem ruky. Věděly, co to znamenalo. Klekla si před vojákem a prosila za matku. Měl oči prázdného člověka, ale všechnu moc světa, život i smrt v jediném slovu. Kopl do ní, plivl jí do tváře a znovu ukázal matce pohledem, kam má jít. Ležela celou tu dobu na zemi, pošlapaná a zablácená; viděla jen jeho holínky.“[75]

Zde je možné spatřit vzpomínku Arnošta Lustiga na zacházení se ženami v táborech a nelidskost nacistů. Ani krása, ani soucit nepomohl, krutost byla silnější. Není divu, že po

[75] VIZ 70 – s. 30 - 31.

těchto zkušenostech byla Dita nejistá. Měla vedle sebe matku, kterou šmahem odsoudili k smrti, před vlastníma očima o ni přišla: takové hluboké trauma v ní muselo zůstat a absence matky ji poznamenala. Jak se má spolehnout na pomoc jiných a zase věřit? Aby onu bolest překonala, obrnila se a traumatický zážitek odsunula do podvědomí, což se jí stalo osudným.

Ve druhé kapitole je možné naleznout prvotní motiv Švýcarska z úst Davida Egona Hupperta, nevlastního bratra Lindy, jenž vnukl Ditě spásnou myšlenku:

„Nenech si ji zošklivit, ani od bláznivého Munka, čím nádhernější země, tím čistší se může člověk cítit… Vzbudil v ní touhu, která nebyla docela nová, ale která musela ustoupit prozatím do pozadí.“[76]

Dita hledala sebe sama a jiné prostředí by se pro ni mohlo stát novým začátkem. Očistný proces ji mohl zaujmout i kvůli pocitu vlastního pošpinění, jehož se jí v táboře dostalo. I Antonie Blauová v dalších částech knihy připomíná Ditě ony zájezdy do Švýcarska spolu s Mezinárodními modrobílými od Světového kongresu židovské mládeže, jež právě tyto akce zastřešovaly. Dita o této možnosti vážně uvažovala, ale měla obavy z neznáma. Ačkoli ji v Praze nic nedrželo, nedokázala se smířit s odchodem a odloučením od posledních střípků všednosti (v závěru knihy je potvrzeno, že skutečně za hranicemi přežít nedokázala).

„Asi bych jinde než v Praze nedovedla žít. Ale přitom tu nikoho nemám. Když mluvím s lidmi od nás ze školy, připadám si někdy tak trochu proti své vůli jako cizinec mezi dobrými lidmi. Jsou všichni tak příšerně zakotvení a vyrovnaní, i když mají nejrůznější názory, to je pro mne hrůza…“[77]

Dita se v souvislosti s Davidem Egonem Huppertem ubírala myšlenkami na krysaře: vždy se najde nějaký vůdce, za kterým všichni poslušně a s nadějí kráčí. Za nacismu to mohl být Hittler, jenž donutil lidstvo k poslušnosti, zde to může být právě D. E. Huppert, lákající Ditu k novému dobrodružství.

Munk s emigrací nesouhlasil: předpokládal, že slastné časy nastanou nejdříve v Rusku a poté v Praze, nechtěl, aby byli případní emigranti o tento ráj ochuzeni. Dita byla toho názoru, že by Munk, v případě odchodu ze země, neměl koho agitovat. [78] Lustig zde velmi nenásilně propaguje komunismus, neboť i on komunistickým ideálům zčásti věřil, proto je Munk obvykle

[76] VIZ 70 – s. 31.
[77] VIZ 70 – s. 69.
[78] VIZ 70 – s. 71.

vykreslen v neutrálním světle, ale na konci knihy je možné nalézt motiv rozřešení: Munk nezvládl pomoci, ani komunismus nepomůže.

Ve třetí kapitole je blíže popisována povaha Lindy Huppertové: věděla vše, o čem se v domově jen špitlo, a proto jí také neunikla návštěva Alfreda Neugeborna, který přišel s kyticí sněženek za Ditou. Linda se cítila ponížená a zhrzená, toužila po tom, aby byly květiny určeny právě jí. Záviděla. Litovala, že nevlastní krásné nohy Dorisky Levitové, lačnila po hrudi Britty Mannerheimové a především běsnila z toho, že nemá sebejistý úsměv jako Dita Saxová. Paradoxně byl právě Ditin úsměv často neupřímný: když necítila jistotu, usmívala se, a tak lidé nemohli proniknout za sebevědomou hradbu úsměvu do zraněného srdce. Pocit ponížení Lindu podpořil v napsání udavačského dopisu.

Následující kapitola rozvíjí příběh kolem Alfreda Neugeborna, jehož největší slabinou byla právě Dita Saxová. Byl do ní bezmezně zamilovaný. I když, kdo z chlapců z Krakovské ulice nebyl? Toužil po její duši i jejím těle, byl by pro ni schopen udělat snad cokoli, a proto ho Ditin nezájem velmi sužoval. V záchvatu zoufalství, kdy se ji snažil přesvědčit, aby ho začala vnímat jako skutečného muže, hodného ucházet se o její osobu, se rozhodl přinést důkaz své lásky v podobě financí z pokladny Sociální péče (Linda poslouchala za zdí pokoje, a tak se o přípravě tohoto činu dozvěděla). Snad aby jí dokázal, že jen s ním se bude mít nejlépe a jen on ji natrvalo zabezpečí. V duchu se měřil s dalšími Ditinými nápadníky (D. E., Herbert Lágus, Andy Lorber) a doufal, že díky tomuto velkému činu konečně vystoupí z řady mužů a bude se hřát na výsluní. Ditě se jeho kuráž líbila a nový Alfred se jí zamlouval, ale přesto jí myšlenka na krádež byla cizí: cenila si jeho snahy, ale podpory v loupeži se nedočkal, i tak si ale dodal kuráž a vyrazil na cestu.

V dobách pobytu v Terezíně patřil k nejšikovnějším zlodějům: kradl v německých zahradách i válečných skladech, ale teď to bylo jiné: nyní se rozhodl ze své vlastní vůle. Ale je to opravdu tak? Cožpak nebyl pod vlivem lásky a ženy, která ho omámila? Lze tohle ještě nazvat svobodným rozhodnutím?

Alfred se dostal do domu sklepními prostorami, kde se nacházely stohy listů s údaji o lidech, kteří už nebyli na tomto světě. Zůstaly po nich jen černé řádky na bílém papíře a rány v srdcích jejich blízkých. Alfred byl jedním z nich, ale on přece přežil! Cítil potřebu být výjimečný: když nezemřel, měl by udělat něco neobyčejného. Ale je skutečně krádež něco neobyčejného? Něco, co člověku dodá sebevědomí a jistotu? Nikoli, naštěstí si to Alfred včas uvědomil a odešel z domu bez pokladu, ale vcelku s dobrým pocitem. Aby přece neodešel s prázdnou, uzmul ve sklepě několik pravítek a inkoustových tužek, určených pro školní děti.

Neustále si při tom myslel na Ditu, vzpomínal na jejich život v táboře: Ditě bylo patnáct let a starala se o děti, tehdy by „to“ snad šlo.[79] (Pravděpodobně myslel na vztah, který by v dobách válečného běsnění měl větší šanci přerůst z přátelství v lásku.) Říkal „snad“, ale cožpak se mohl v Ditě vyznat? Cožpak se mohl vůbec někdo v Ditě vyznat, když ani ona sama netušila, co chce?

„… nikdo se v ní nevyznal; ani on; a možná, že ani ona ne.“[80]

Alfred se vrátil do Krakovské ulice a ulehl na postel vedle Andyho Lorbera, zvaného BMW, opět myslel na Ditu, kterou mu připomínala přikrývka z domu v Lublaňské (nebyl dostatek inventáře, a tak si ústavy musely pomáhat).

Pátá kapitola se nese ve znamení zlatých fólií. Již měsíc se Dita Saxová těšila z nenadálého vlastnictví. Stanovila si dobu, po kterou se bude ujišťovat, že fólie náleží skutečně jen jí. V táboře jí nepatřilo nic, a tak není divu, že si svůj nově nabytý majetek chtěla jaksepatří užít. Pocit výjimečnosti jí zkalil pohled na Toničku Blauovou, jež neměla nic, najednou jí vlastní marnivost přišla hloupá, a tak se rozhodla Toničce darovat dva z jejích plátků zlata, neopomněla ani své dvě spolubydlící, jež taktéž obdarovala (v dalších kapitolách jsou patrny prvky závisti ze strany děvčat z pokoje číslo šestnáct, ale zároveň také loajality; při dotazu na původ fólií Dita objasňuje, že byly zděděny, nikoli ukradeny: snad narážka na Alfreda). Tonička působila velmi mile a pokorně, jako by Lustig dokresloval postavu Dity Saxové a zdůrazňoval její přednosti jak fyzické (bujné poprsí), tak i duševní (empatie, vstřícnost). Ovšem fyzická vyspělost nebyla vždy výhodou.

„*Já jsem s tím zase měla potíže, protože by tehdy bylo lepší tam nemít docela nic.“*[81]

Je možné se jen zamýšlet nad důvodem tohoto výroku: snad byla o to častěji trnem v oku a terčem vojáků, možná jí velká ňadra činila potíže z praktických důvodů: tíha a bolesti zad ji mohly oslabovat.

Antonie Blauová vzhlížela k Ditě, považovala ji za svůj vzor, pomocnici a rádkyni. Ne vždy se Ditě tato pozice zamlouvala. Nejednou podotkla, že za ní neustále někdo chodí pro radu, ale přitom by ona sama potřebovala spásnou pomoc. Tonička Ditě sdělovala žhavé informace, a tak neopomenula ani zidealizovanou chválu, která se Ditě dostávala, především od mužů:

[79] VIZ 70 – s. 59.
[80] VIZ 70 – s. 54.
[81] VIZ 70 – s. 69.

„To je tím, že jsi tak pěkná a tak vysoká; máš všechno, co má dospělá holka mít, všechno se ti daří a každý tě má rád.“[82]

Ano, Dita okouzlovala svým šarmem a vystupováním, většina dívek se jí chtěla rovnat, ale skutečně měla vše? Což takhle upřímné vztahy, lásku a rodinu? Ne, tato dívka nevlastnila vše, snad jen měla to, co chybělo ostatním. Často se proto pohroužela do minulosti a do vzpomínek na rodiče: ti si pro ni přáli vždy jen to nejlepší a doufali, že v životě ujde těžké práci a zakotví v krásném domě kdesi na kopci, po tomto přání zbyla jen hořká pachuť.

Byl první jarní den a zároveň Ditiny narozeniny, ty byly okořeněné vůní jednoho přání, jež Dita vyslovila:

„Hodně krásný. Prožitý, a to poslední s velkými písmeny.“[83]

Je možné jen zauvažovat nad významem této touhy. Snad hádanka, která má být rozluštěna v mysli čtenářů. Pravděpodobně se jedná o představu ideálního života beze stínu a cestu do Země Zaslíbené (velká písmena), která zavazuje ke splnění těch nejtajnějších přání. Dita ve svých bdělých snech brázdila po krásné cestě a hleděla v dáli k zelenému jezeru, snad to pro ni znamenalo ráj, který stojí za hledání: proto se patrně uchýlila do jiné země, do Švýcarska, do potencionální Země Zaslíbené.

Dita neustále rozmýšlela, co by s nově nabytým bohatstvím udělala, bylo tolik lákavých možností: dokud bylo naplnění fantazií v nedohlednu, dokázala si jasněji vybavit, co by ji těšilo, ale nyní byla rozpolcena. Každý člověk po něčem touží, ale když je ono přání nadosah, najednou není jasné, zda se jednalo o pravý a jedinečný sen, který stojí za uskutečnění. Touha je mnohem snazší než skutečnost. Nakonec se rozhodla pro klenotnictví. Když si konečně ujasnila cíl, ulevilo se jí a cítila se šťastnější. Zvolila obchod blízko Školy užitých umění, procházela ulicemi a nasávala vůni starého a známého, oblíbila si Národní třídu, neboť působila nevázaně a prostorně: snad vzpomínka na utlačování v táborech, nyní konečně mohla dýchat.

Po vstupu do klenotnictví ztratila svou sebejistotu, měla pocit, že do tohoto prostředí nepatří a každý to na ní pozná, a proto nasadila masku falešného úsměvu a přistoupila k pultu se šperky.

„Byla opět spíš unikající, moudrou a krásnou liškou, zkušenou tisícerými štvanicemi, než čímkoli jiným.“[84]

[82] VIZ 70 – s. 67.
[83] VIZ 70 – s. 70.
[84] VIZ 70 – s. 73.

Dita toužila po náramku, zvolila vcelku drahý, ale takový, jenž ji upoutal na první pohled. Prodavač při pohledu na roztrhaný kabát zapochyboval o jejím zdravém rozumu, ale nedal na sobě nic znát. Naopak, zpozorněl a začal si všímat jednotlivých rysů Ditiny tváře: úsměv, oči, vlasy, najednou ho okouzlila: žádný muž jí neodolal. Dita podala muži fólie a ten po poradě, drobném zaváhání o věrohodnosti a bližším prozkoumání sdělil, že se obchod může uskutečnit a dokonce jí bude vyplacen přeplatek ve výši pět set korun českých (za ty Dita nakoupila zásoby pro pokoj číslo šestnáct). Dita však toužila ještě po něčem: na náramek chtěla otisknout své hlavní motto:

„Chtěla bych něco vyrýt na spodní stranu… Takové moje úsloví. Docela krátké: D. S. 21. III. 1947. – Život není to, co chceme, ale to, co máme.“[85]

Dita tím pravděpodobně sdělovala, že náš úděl je daný a ne vždy se nám vydaří vše tak, jak chceme, ale musíme to přijmout jako součást života.

Kdekdo by mohl namítnout, že si za peníze mohla pořídit něco hodnotnějšího a účelného, ale není možné považovat Ditu za dospělou a praktickou ženu – byla stále dívkou, která touží po špercích, lesku a kráse, chtěla mít náramek, jenž jí bude připomínat startovní čáru nového začátku, který měl přijít záhy. Nejeden muž jí nabízel společnou cestu životem: Alfred, dále Herbert Lágus, jenž jí nabízel blahobyt u svého strýčka Sallyho v San Salvadoru, a v neposlední řadě samozřejmě David Egon Huppert, budoucí právník, který na Ditu zapůsobil nejvíce, přesto ani s ním se necítila zasažena osudovou cestou směřující k zelenému jezeru, naopak v duchu přemýšlela o nabídce ciziny a měla pocit, že začalo něco konečně dávat smysl.

Šestá kapitola je zakotvena ve dvacátém březnu, v den před Ditinými narozeninami. Brzy ráno, když ostatní měli hlubokou půlnoc, se Dita probudila z noční můry. Její sny byly naplněny mnoha zážitky a myšlenkami: o bílém domě, po kterém toužili její rodiče, o císařových nových šatech, snad představujících kousky oblečení či směšnost vládnutí, o krysaři z Hammeln, v němž viděla nekonečného vůdce, o Seppu Jörgenovi, ve kterém mohla spatřovat naivní a opožděnou Toničku Blauovou, a v neposlední řadě o mistru zlodějovi z pohádek Kletba bratří Grimmů, který ztělesňoval Alfredovu odhodlanost ke krádeži.[86] Ale tento noční běs se k ní přikradl poprvé: zdálo se jí, že je v hostinci na venkově, kde ji a další návštěvníky zařízení obsluhuje v bílé zástěře David Egon Huppert. Později se začalo stmívat a v lokále zůstala pouze Dita a tajemný návštěvník. Hostinský v podobě D. E. ho ostře požádal

[85] VIZ 70 – s. 77.
[86] VIZ 70 – s. 79.

o odchod, ale neznámý vytasil nůž a zabodl ho vedle očí hostinského, další nože následovaly. Jakmile se Dita zahleděla do tváře neznámého útočníka, leknutím strnula: i v jeho výrazu rozpoznala rysy Davida Egona Hupperta:

„Oba muži byli jedinou bytostí."[87]

Snad byl sen varováním, ze kterého se měla Dita poučit. Člověku se zdají sny obvykle o tom, na co často myslí či co jeho podvědomí uzná za vhodné vložit do snových představ. Ditě pravděpodobně D. E. velmi imponoval, avšak byl to člověk dvojí tváře: hodný a statečný, ale zároveň bojácný a zbabělý a také zákeřný, agresivní a schopný pro vítězství udělat cokoli. Dita se snažila být opatrná a nepoddat se plně jeho kouzlu

Sebevědomí, jímž Dita navenek oplývala, bylo uměle vykonstruované pro vnější okolí. Pomáhala si tím, že přemýšlela o nedostatcích druhých: ne snad proto, aby je zesměšnila, ale aby pocítila alespoň část ztracené sebejistoty. Sama si mnohdy připadala bezcenná a nechápala, proč jsou k ní někteří tak milí, především profesor Munk:

„Proč jste ke mně tak hodný, ani si to nezasloužím. Jsem na to už moc zkažená."[88]

I její spolubydlící Líza Vágnerová prokoukla její nedobytnou hradbu:

„Nedělej se ještě horší, než opravdu jsi."[89]

Měla snad Dita pocit, že se musí za něco trestat a úctu druhých si nezaslouží? Možná byla ona negativní tvrzení důsledkem chování některých lidí, kteří Ditě připomínali její „bezcennost" tak často, že už ji přijala za svou.

Dita toužila po vlastním životě, nechtěla se přizpůsobit bytí jiných, prahla po tom vymanit se z předsudků a tupých pohledů: jen vyprostit se z pout minulosti. Možná byl sen tou osudovou poslední kapkou, kapkou patřící do poháru minulosti.

Sedmá kapitola se nese ve znamení spojení Dity a Davida Egona Hupperta, vysokého a svalnatého, s dobrým vychováním. David Egon pozval Ditu na výlet svým nově pořízeným obojživelným automobilem, ta souhlasila, ale žádala ho o diskrétnost: opět narážela na předpojatost ostatních:

[87] VIZ 70 – s. 81.
[88] VIZ 70 – s. 82.
[89] VIZ 70 – s. 34.

„Při mé zkaženosti už musím být zásadně pro všechno. Ale přijeď raději, aby tě nikdo neviděl.“[90]

Dita pravděpodobně nechtěla přiživovat zvěsti linoucí se o její pověsti. Podvědomě však tušila, co onen výlet slibuje, a možná o podobné návrhy i stála (půjčila si totiž Brittino spodní prádlo), ale jako každá dívka měla jisté obavy.

Hotel, ve kterém se usídlili, působil příjemným dojmem, doplněným čerstvými květinami, Dita stála u okna a přemýšlela o svém nynějším počínání: tvářila se před D. E., že je mnohem zkušenější, a cítila se jako lehká dívka. Časté chybné interpretace vlastního jednání měly za následek chybovost v Ditině smýšlení o sobě samé. Cožpak každá žena, která se objeví poprvé s mužem na hotelovém pokoji, je ihned nazývána dívkou s prvky prostituce? Dita se před Davidem Egonem poněkud přetvařovala, z čehož lze usoudit, že on pro ni nebyl tím pravým: kdyby byl, mohla se cítit sama sebou a nemusela by předstírat, že je někým jiným.

David Egon Huppert byl k Ditě vlídný a něžný, hladil ji po tváři a poté, co Dita odehnala poslední kousky pochybností, si jeho doteky začala náležitě vychutnávat.

„Byla by ráda vyslovila nahlas, že je to příjemné, vlídné, něžné. Nebo že ji ještě nikdy nikdo takhle nehladil. Snad jen matka nebo otec, ale to už bylo dávno. (…) Ruka D. E. z ní snímala náhle víc, než si kdy dovedla připustit.“[91]

Najednou cítila jemnost a porozumění, připomněly se jí chvíle bezpečí a radosti, nervozita a minulost byla ta tam, spatřovala jen klid a krásno.

D. E. se jí dotýkal na místech, na která mohli ostatní chlapci jen v duchu pomyslet. Pochybnosti o správném kroku v ní narůstaly, vzpomínala na krutost vojáků v táborech, kterým unikla o vlásek, myslela na rodiče: zda by její počínání posvětili. Byla by v tomto hotelu s tímto mužem, kdyby její rodiče žili? A má cenu myslet na „kdyby“? Je to ta dívka před válkou, dívka zavřená v lágru, nebo zmatená dívka z Lublaňské?

„Pořád si přitom říkala jaká je a proč je a co je. Mohla by tohle dělat, kdyby měla v zádech otce nebo matku a měla z nich strach jako úctu, Co tedy doopravdy byla? A pak si to přestala říkat a zavřela oči.“[92]

[90] VIZ 70 – s. 88.
[91] VIZ 70 – s. 90.
[92] VIZ 70 – s. 91.

Pak se role vyměnily a Dita se pokusila se stejnou něhou oplácet Davidu Egonovi jeho předchozí doteky. Najednou připomněla italský překlad slova ‚krev' = ‚sangue'.

„Za všechno, co máme, jako holky i třeba jenom v životě, je krev."[93]

Z Dity se stala žena, tento fakt lze postřehnout jen čtením mezi řádky, Lustig ztrátu panenství téměř nezmiňuje, jen popisuje Ditinu ženskost. Jako by snad Arnošt Lustig odmítal přenechat krásnou Ditu jinému muži, proměnu v ženu nezatajuje, ale také jí nevěnuje pozornost více, než je nutné: stačí všeříkající věta:

„Jsem ráda, žes to se mnou udělal ty."[94]

Dita se ponořila do úvah a vyčítala ostatním, že neustále myslí na budoucí chvíle, kdy si budou připomínat ty uplynulé: neochutnávají přítomnost plnými doušky, ale připravují se na budoucnost. Byla poznamenaná terezínským systémem, kdy jiný čas než současný neexistoval.

„ Nikdo se neptal, co bude zítra, co bylo včera. Bylo jen teď."[95]

David Egon Huppert mezitím sešel do restaurace a sebevědomý pohled z něho sálal na míle daleko, Dita se naopak zahleděla na ženu, která láskyplně hleděla na obsluhujícího číšníka, vyzařoval z ní klid, láska a mateřská něha. Snad díky ní alespoň na okamžik pocítila sílu a pravou ženskost: život může mít smysl, když se jeden stará o druhého a navzájem se milují. Člověk by totiž neměl zneužívat lásku druhého: míra lásky je daná a přesně vyvážená pro dva.[96]

Cesta nazpět byla poměrně tichá a David Egon Huppert měl najednou neklidný dojem, že před hodnou chvílí zničil něco jemného, co se už nedá vrátit.[97]

Osmá kapitola působí zesměšňujícím dojmem zaměřeným proti rolím lékařů v poválečném období. Ti jsou popisováni jako lidé s pokleslou morálkou a zvláštními způsoby. Jako by snad Lustig reagoval na nedostatečné vzdělání ve specializovaných oborech nebo dlouhou prodlevu mezi praktickými zkušenostmi kvůli létům strávených ve válce či v lágru. Parodie lékařského povolání je zesílena směšnými kontrolami hygieny, úklidu a čerstvého vzduchu v pokojích.

Byla sobota večer a doktor Emil Fitz, zavalitější a neustále pokašlávající muž, prohlížel děvčata, která během pracovního či školního týdne neměla na vyšetření čas. Lascivními

[93] VIZ 70 – s. 93.
[94] VIZ 70 – s. 99.
[95] VIZ 70 – s. 97.
[96] VIZ 70 – s. 25.
[97] VIZ 70 – s. 101.

pohledy častoval dívky z Lublaňské. Dita si s lékařem povídala a sdělila mu svůj záměr odcestovat, doktor Fitz ji upozornil na možnost vdavek, ale to se Dita jen otřásla. Dále jí vyzradil, že si o ní profesor Munk dělá starosti, ten to ostatně další den ráno potvrdil, když jí sdělil, že hledání příjemnějšího života se nemusí nutně uskutečňovat za hranicemi země.

„Svět je jen jeden. Není kam utéci.“[98]

Dita neměla pocit, že utíká, jen hledala sebe sama, toužila po něčem, co by ji naplňovalo, snad jí v myšlenkách napomáhala vzpomínka na černovlasou dívku z hostince. Na mysli jí opět stanul krysař:

„Snad opravdu byl někde v šeru krysař, který to sem všechno svolal a zase to odvede všechno dál. – Život není to, co chceme, ale to, co máme. Někdy bylo krásně i za války. Čekalo se na zázrak, s každým dnem, který minul a který člověk přežil, byl zázrak bližší.“[99]

Krysař měl mnoho podob: vůdce i naděje, jíž se tonoucí chytali a věřili, že právě ona jim pomůže na lepší svět. Možná lidstvo potřebovalo onu osudnou válečnou ránu, aby se vzpamatovalo a nedělalo další chyby, aby si vážilo života a každého dne se svými milovanými. Snad je krysař cestou, po níž se musí projít až k zázraku, snad je mostem přes řeku na mírový břeh.

Příběh se na okamžik posouvá do bytu Goldblattových, kde Doriska Levitová připravovala stravu pro své dítě. Isabelle Goldblattové chybělo mateřství, a tak se do starosti o dítě s chutí angažovala. Dita v Isabelle spatřovala střípky ztracené matky, cítila, že ona je tou kotvou, která ji zde drží. I proto Ditu velmi rozzlobilo Lindino posměšné sdělení, že má Isabella rakovinu prsu, a Lindu bez váhání udeřila.

Objevuje se zde prvotní symbolika tragického konce – Dita si s gramofonem v ruce pozpěvovala píseň:

„Vyletěla holubička ze skály, probudila modré oči ze spaní.“[100]

Modré oči usnuly pod skálou navždy a holubička jejich lesk odnesla do nebe: čistý a neporušený.

V této kapitole je možné opět spatřit motivy komunistické moci: v novinách z článků o znárodňování a o myšlenkách kolektivismu.

[98] VIZ 70 – s. 105.
[99] VIZ 70 – s. 111.
[100] VIZ 70 – s. 108.

Devátá kapitola se odehrává v prostředí akademické kavárny „Sia“, do níž byl přesunut večírek, původně umístěný v tělocvičně v Krakovské dvacet čtyři. Alfred Neugeborn, ačkoli původně nechtěl přijít, byl na místě mezi prvními a uchýlil se k baru, obsazeném významnými hlavami Rady obce či Mezinárodního modrobílého studentského svazu. Jedním z významných hostů byl snoubenec Lízy Vágnerové, Maxmilián Gottlob. Alfred byl znechucen jeho názory i myšlenkami barmana na válečnou situaci, kdy se chlubili vlastními úspěchy, pak ale porovnal život svůj a život těchto mužů a dospěl k mylnému názoru, že ten jejich byl vykoupen těžšími chvílemi.

„Snad – když srovnával – se sám nemusel tak třást o život jako oni, protože ten jejich měl svou hodnotu, když za francouzským pobřežím bylo ještě anglické a zatím pak dál ještě americké; za komínem v Březinkách byl zas jen komín v Březinkách.“[101]

Alfred degradoval svůj život pod životy ostatních. V podstatě sděloval, že životy židů v táborech byly méněcenné, menší váhy než mužů bojujících na frontě. Není divu, však jim to v táborech opakovali dostatečně dlouho na to, aby tomu uvěřili a přijali za své. Na jednu stranu se cítil v bezpečí a jistě, protože byl zavřený za hradbami a „jedinou hrozbou“ byla komora či ztráta sebeúcty, kdežto lidé bojující na frontě netušili, co je čeká. Myslím si však, že na tom žádná ze stran nebyla dobře. Možná si dovolím s Alfredem polemizovat: nevědomost v táboře, neschopnost bojovat za svůj osud a nevidět konce bylo nade vše psychicky zničující.

Alfred byl notně nervózní, stále v něm přetrvávalo ponížení z nezdařeného útoku na pokladnu. Doufal, že příchodem Dity na slavnost se vše změní, přinesl s sebou drobnou kořist v podobě pravítek a inkoustových tužek. Zdravé jádro z Lublaňské, tedy pokoj číslo šestnáct, Tonička a manželé Goldblattovi, dorazilo do kavárny, Alfred se sevřeným hrdlem pozdravil Ditu Saxovou, oděnou v hedvábných šatech barvy šampaňského, a poté musel ustoupit postavě pana Gottloba, jenž toužil po setkání se svou snoubenkou Lízou a samozřejmě také s Ditou. Alfred byl odhodlaný s Ditou promluvit, ale jeho odvahu zhatila nadměrná angažovanost Lindy, která toužila po jeho pozornosti a nevědomky mu sdělila, že slyšela jeho a Ditin rozhovor o pokladně Sociální péče. Alfred její domněnky o plánované krádeži negoval. Linda pocítila nutnost pomluvit Ditu, učinila tak pravděpodobně z neopětované lásky, což by se dalo pochopit, ale krutá nenávist a závistivost byly až absurdní:

[101] VIZ 70 – s. 116.

„Fici Neugeborne, ty důvěřuješ někomu, kdo si to nezaslouží ani v nejmenším. Každý to ví, jen ty sám jsi hluchý a slepý.“[102]

Aby Linda přidala svému tvrzení na váze, dodala, že Dita tvoří pár s jejím nevlastním bratrem, Davidem Egonem Huppertem: neopomněla dodat, že se tak děje od doby, kdy vlastní D. E. auto, snad aby potvrdila Ditinu vypočítavost.

Alfred si v tu chvíli spojil dílky do skládanky a došlo mu, že Linda je strůjcem onoho anonymního udání, neovládl se, začal na ni křičet a hanlivě ji oslovovat, Linda se rozplakala, což upoutalo pozornost nejen všech lidí v sále, ale i jejího nevlastního bratra, který Alfreda za přílišnou hlasitost napomenul. To byla ona pověstná kapka do poháru žárlivosti a vzdoru. Alfred Davida Egona udeřil, ale ten mu nezůstal nic dlužen a ránu opětoval. Lev Goldblatt nevěřil vlastním očím: toto je jeho mládež? Isabelle se honily hlavou jiné myšlenky: odkud vzala Dita Saxová onen zlatý náramek? Považovala Ditu za příčinu střetu, ačkoli ta byla v tomto sporu jen němým pozorovatelem. Bohužel či bohudík byla často považována za středobod dění.

Andy Lorber odvedl Alfreda z kavárny a ten začal do řeky házet pravítka a inkoustové tužky. Snad zklamání ho přinutilo udělat tlustou čárou za minulostí s Ditou.

Desátá kapitola začíná tesklivým popěvkem, který Lev Goldblatt hrál své ženě na mandolínu: jako by uklidňující píseň tišila bolest, již Isabella po válce pociťovala: fyzickou ze závažné nemoci a psychickou ze ztráty synů. Lev vzpomínal na šťastné chvíle s rodinou, kdy byl den rozpadu idyly v nedohlednu.

Ono pondělí přišla rána z nebes: Isabella prohrála boj se zákeřnou chorobou. Doktor Emil Fitz oznámil Lvu Goldblattovi tuto smutnou novinu. Lev se optal, zda její srdce zůstalo neporušeno: snad nadneseně řečeno: Isabella sice zemřela, ale její srdce plné lásky bylo nedotčeno.

Dita spolu s Toničkou setrvaly přede dveřmi a držely se za ruce, naslouchaly právě hrající mandolíně, s jejíž pomocí vzdával Lev hold své zesnulé ženě. Po příchodu profesora Munka se Dita zastyděla: mrzelo ji, že současně se vzpomínkami na Isabellu myslela také na návštěvu biografu s Munkem, ten se jí v poslední době snažil finančně povzbudit a Dita si i přes počáteční rozpaky sto korun nakonec vzala: s podivem se zeptala, proč nejsou na papírových bankovkách vyobrazeny místo krásných žen spíše vlci, medvědi nebo lišky. Tato informace může symbolizovat neznalost papírových financí, možná byla zvyklá jen na drobné mince. Snad

[102] VIZ 70 – s. 121.

tento fakt může zastírat mocenskou sílu – nepovažovala radu státu za lidi, ale dle chování naopak za zvířata.

Munk považoval za milou povinnost pomoci Ditě ze svízelných situací a ona jej vnímala jako svého ochránce a respektovala ho. Munk se po ztrátě dcery Soni a manželky Ruth uzavřel do sebe a mnohdy se do jeho myšlenek vkrádala dáma v černém hábitu:

„Kdyby smrt byla jako bytost, která si vybírá mezi lidmi svou oběť, a řekla by „ty jsi na řadě!“ někomu z mladých, kteří přežili katastrofu, vystoupil by a bez váhání požádal, zda by mohl zemřít místo kohokoli, kdo by měl ještě zůstat.“[103]

Byl velmi obětavý, trápil se za ty, kteří zemřeli v lágru, cítil, že on už má život za sebou, štěstí ho opustilo spolu se smrtí ženy a dcery, tak proč žití odepírat mladým, kteří si již prožili své, ale mají ještě několik let čas splnit si své sny. Od té doby, co potkal Ditu, sílil v něm rodičovský pud, díky ní měl opět pocit, že žije.

Munk chtěl, aby si Dita s Toničkou Isabellu pamatovaly jako milou a láskyplnou ženu, a proto je raději poslal na vzduch, bohužel způsobem hodným slona v porcelánu, neuvědomil si totiž, že Dita i Tonička stály tváří v tvář mnohem horším zážitkům.

„*Není to v této hodině prostředí pro vás, děvčata, věru, že ne, jděte se raději projít.“*[104]

Dita však uznala, že má Munk pravdu, a spolu se zasmušilou Toničkou vyšly na ulici. Antonie cítila vinu, že nedokáže ronit slzy: vyplakala si svá stavidla již za války?

Úvahy zavedly Ditu opět do let minulých:

„Je ve mně nějaký ďábel. Možná, že to bude tím, jak nám Němci pořád říkali, že je v nás nějaká židovská nebo slovanská méněcennost. Snad v nás opravdu je. Možná, že předtím nebyla, ale oni že ji do nás nasadili a utvrdili. Jak pořád říkali, že právo na slunci mají jen zdraví, a že stačilo mít brýle nebo šedé vlasy anebo kulhat, aby někdo musel nedobrovolně umřít. Asi člověk pořádně ani dnes nevěří, že se to už nemůže stát a chce za všech okolností zůstat fit. Nejsou to ani dva roky, co to bylo. Já nejsem ani kapku sentimentální, ale tohle mi nahání hrůzu.“[105]

Dívky byly silně poznamenány zážitky z táborů, věděly, že se od ostatních odlišovaly, onu minulost z nich nemohl nikdo smazat, přesto Dita uměla nosit problémy s grácií.

[103] VIZ 70 – s. 135.
[104] VIZ 70 – s. 135.
[105] VIZ 70 – s. 138.

Předchozí řádky potvrzují, že se lidé stále obávali let budoucích. Dita sice žila v přítomnosti, ale část z ní byla stále v lágru. Nevědomky se bránila běžnému životu a nedokázala se přijmout taková, jaká byla. I z toho důvodu toužila odcestovat, věřila, že nový kraj jí pomůže. Munk ji od tohoto plánu nenásilně odrazoval a Dita byla z jeho slov zmatená:

„Jednou říká ‚jezděte, cestujte', a jindy ‚svět je jen jeden'. Kdo si z toho má kloudně vybrat?"[106]

Co tímto zdánlivě protiřečícím si výrokem mohl Munk myslet? Možná přál Ditě, aby poznala svět a zažila to, co předtím zameškala, ale odmítal ji ztratit nadobro. A ostatní dívky z Lublaňské? Měly by cestovat, poznávat svět, spatřit jinou kulturu, ale zůstat nohama na zemi. Nikde nenajdeme ráj, ten si totiž tvoříme sami a nezáleží na tom, v jaké části zeměkoule to bude.

V následující kapitole pokračuje smuteční atmosféra ve formě pohřbu. V tentýž den je zjištěno, že Linda Huppertová opustila domov v Lublaňské, neboť se, dle jejích slov, nemohla sžít s nespravedlností páchanou na její osobě.

Před cestou na hřbitov se v pokoji číslo šestnáct konala náborová schůzka, organizovaná chlapci z Mezinárodního modrobílého svazu, s cílem zlákat dívky k cestě za hranice (Německo, Rakousko, Itálie) a životu v „blahobytu". Dita hrdě nabídky odmítala, ale ve skrytu duše tušila, že nějakou cestu jistě podnikne. Symbolika krysaře je více než patrná: přesvědčovali k odjezdu do Země Zaslíbené. David Egon Huppert se taktéž schůzky účastnil, ale Ditu směle ignoroval. Že by jednou lapená kořist ztratila na zajímavosti?

Smuteční průvod putoval k místu Isabellina posledního odpočinku. Lustig zde popisuje klidnou přírodu a vysokou trávu. Snad prvotní motiv událostí z konce knihy (poduška pod Ditiným chladným tělem byla utkaná z trávy prostupující sněhem).

Dita vnitřně uvažovala nad možností posmrtného života a litovala, že nejspíš žádný neexistuje. Doufala, že se setká s rodiči v lepším světě?

„U zdi a v těch nejkrásnějších hrobkách jsou boháči. Já bych si skoro někdy přála, aby po smrti ještě něco bylo. Ale muselo by to být docela obráceně, než to bylo na zemi."[107]

Nakonec hledala alespoň nějakou výhodu sirotka a našla:

[106] VIZ 70 – s. 139.
[107] VIZ 70 – s. 147.

„To je dobře, že si může člověk, když nemá rodiče a nikoho, kdo by ho napomínal, dělat všechno podle svého uvážení. Možná, že kdybych nebyla sama, nemohla bych třeba odjet, ani na týden, neřku-li na dva měsíce.“[108]

Dita mohla dělat vše, co uznala za vhodné, ale skutečně se jednalo o její toužebné přání? Každý člověk potřebuje mít jasný směr života a razit cestu s četnými odbočkami, ale možná roztříštěnost může vést k dezorientaci v současném světě. Ačkoli si Dita namlouvala, že žádnou pomoc nepotřebovala, žalostně jí chyběla ona pověstná „rodičovská ruka“, jež by ji vedla životem. Když se nacházela v nejrizikovějším období pubescence, ztratila své milované průvodce, což mělo hrozivé důsledky. Munk se pokoušel nahrazovat jí autoritu, ale vzhledem k jeho zdrženlivosti a Ditině odmítavému postoji to nebylo vůbec jednoduché. Život byl pro ni tím, co má, tedy jen sebe sama.

Munk pronášel během obřadu řeč žalu, ale zakomponoval do ní i vzpomínku na zesnulého rotného Julia Schwartze: jako by mu chtěl opožděně vzdát hold, kterého se mu za života nedostalo.

Před samotným pochováním Isabellina těla házel každý ze smutečních hostů na její rakev tři lopatky hlíny. Dita se hanbila za povrchní myšlenky: uvažovala totiž více nad čistotou šatstva než nad smrtí „náhradní matky“. Zde jde pravděpodobně o prvek výstavby vlastní citové bariéry. Dita zažila mnohá utrpení a tušila, že další zklamání by její křehká duše již nezvládla, a tak kolem sebe stvořila vysokou hradbu s ostny, jež zabraňovala bolestným emocím, to by vysvětlovalo nejen přijetí Isabelliny smrti, ale i akceptované rozčarování z nepovedeného „vztahu“ s Davidem Egonem Huppertem.

Na cestě ze hřbitova se k Ditě připojil Maxmilián Gottlob, který nehleděl na závazky ke své snoubence Líze a nabídl Ditě večerní společnost. Munk se jako správný „otec a ochranitel“ zalekl a rozhodl se Ditu upozornit na Gottlobovo nevhodné chování. Pravděpodobně se Dita cítila jako kus masa, jež si muži mezi sebou přehazují, a znovu ji napadala trudná myšlenka:

„Zase, jako už několikrát, ji letmo napadlo, že kdyby se před dvěma roky nedržela tak křečovitě každé naděje, mohla tam zůstat jako tolik jiných a ušetřit si všechno. Hned si to vyčetla; ale bylo to v ní.“[109]

[108] VIZ 70 – s. 148.
[109] VIZ 70 – s. 152 - 153.

Další z náznaků znevažování života, jako by litovala, že také nezahynula v komoře spolu s ostatními. Snažila se před vším schovat: muži, škola i smrt ji zběsile pronásledovali, Dita se jim snažila prchnout, ale neutekla před tím nejnebezpečnějším: sama před sebou.

Ve dvanácté kapitole je patrné, že Dita neuposlechla Munkovo varování a na tajnou schůzku do podniku Sofokles s Maxmiliánem Gottlobem skutečně dorazila. Během večera se k ní kradly smíšené pocity: měla výčitky vůči spolubydlící Líze, kterou „podváděla" s jejím snoubencem, na druhou stranu ale neviděla důvod, proč by se nemohla s Gottlobem sejít – má na něho snad Líza výsadní právo? Označovala se za mrchu, ale tušila, že jinak by na světě nevydržela.[110] Považovala své chování za nutnou pózu, obrnění proti úskalím a nástrahám. Zpočátku to byl jen občasný postoj, ale zvyk je železná košile, a tak se s tímto jednáním naprosto ztotožnila. Toužila se opít, ačkoli alkoholu nikdy neholdovala. Gottlob během večeře kritizoval program komunismu. Nesouhlasil se znárodňováním, neboť ona rovnost byla pro tehdejší bohatou vrstvu značně nevýhodná:

„Krváceli jsme, umírali jsme, a teď si jiní dělí koláč našeho vítězství. Všechno je rozděleno."[111]

Dita, silně opojena alkoholem, sekundovala jeho soudům, ale vnitřně s nimi nesouhlasila, Munk pro ni znamenal více, než si byla ochotna přiznat.

„Připadala si škodolibá, s medem na rtech a jedem v srdci."[112]

Gottlob se začal dotýkat Ditiny ruky a ona, vzhledem k důvěrné atmosféře, konečně pocítila příležitost využít situace a započít to, kvůli čemu sem přišla: zmínila se, že by v létě ráda jela s Mezinárodním modrobílým svazem do ciziny. Gottlob jí přislíbil svou účast ve schvalování oné cesty.

V závěru večera požádal značně opilý Gottlob Ditu o tanec, ta s nechutí souhlasila, ale poté, co ucítila nemotorné dlaně na svém těle, nemohla setrvat, vzala věci, nechala do ruda rozzuřeného Gottloba v sále a uprchla. Gottlob si neodpustil množství vulgarismů na Ditin účet s příslibem pomsty v podobě nepovolení odjezdu do ciziny.

Po příchodu do domova v Lublaňské narazila Dita na Lízu (možná trest za její lehkovážnost), ta k ní byla velmi milá a vyřídila jí vzkazy od Munka.

[110] VIZ 70 – s. 158.
[111] VIZ 70 – s. 157.
[112] VIZ 70 – s. 156.

Koupel si Dita napustila plnou ledové vody, toužila ze sebe smýt propocené dlaně Maxmiliána Gottloba i vnitřní pocit studu.

„A v duchu si říkala: asi jsem se už narodila jako děvka. Neumím pořádně žít a jaktěživa to umět nebudu. Měla jsem tam zůstat. Trochu bych se dusila a bylo by to za mnou. Jsem prachbídná mrcha.“[113]

Nejapné poznámky ostatních se jí vštípily do hlavy a mozek začal produkovat zoufalé myšlenky. Vše na ni padalo a po smrti „druhé matky“ se zoufalství stupňovalo. Nevěděla, co si má se svým životem počít. V tuto chvíli byl nejvyšší čas na odbornou pomoc, i když se mohla z většiny trápení vypovídat Líze, která ji ochotně vyslechla, bylo to málo. Na takto závažný problém již přátelské posezení nestačilo.

Dita přemýšlela o životě, o svých skutcích a všeho se jí zželelo, stýskalo se jí po přátelství Alfreda i po možném vztahu s D. E, litovala všech prodaných Munkových knih, které udala v antikvariátu. Lidé před smrtí často bilancují svůj život a litují svých činů, touží po novém začátku, ale sami to bohužel nemohou zvládnout.

Ani Gottlobova zhrzená mužská ješitnost a ani jeho podvodná schůzka nezabránily Líze Vágnerové, aby se za něj provdala. Den svatby byl stanoven na 30. června. Dita stále nechápala, proč si mladá devatenáctiletá Líza bere postaršího Gottloba: Dita tvrdila, že nevěsta rezignovala na vlastní život. Tonička se Dity naivně zeptala, zda je Líza skutečně šťastná, Dita jen odvětila, že je spíše rozumná.[114]

Během obřadu k Ditě zavítal i David Egon Huppert, zajistil Ditě stáž na léto ve Švýcarsku a po tomto činu měl dojem, že má na Ditu opět nárok a mohl by obnovit jejich starý „vztah“. Dita se v jeho přítomnosti cítila nesvá, na jednu stranu mu mohla mnohé vyčítat, ale na druhé straně se jí po něm zastesklo. Přesto chladná maska zvítězila nad roztávajícím srdcem a Dita se zadostiučiněním vnímala Davidovy obdivné pohledy na její sice usměvavou, ale nedostupnou tvář.

I v této kapitole je zmíněna postava Munka, i když poměrně okrajově. Přesto je možné vnímat jeho neustálou přítomnost. Lustig často popisuje postavení profesora Munka vzhledem k Ditě. Že by do postavy vkládal vlastní zkušenost? I Lustig měl tendenci skutečnou Ditu Saxlovou neustále chránit a pátral po příčině vyhasnutí mladého života. I Munk je v závěru knihy zmíněn jako někdo, komu náleží vědět, co se s Ditou skutečně stalo.

[113] VIZ 70 – s. 164.
[114] VIZ 70 – s. 170.

Na konci obřadu následovalo blahopřání nevěstě i ženichovi: Dita Líze přála již několikrát zmiňovanou Zemi Zaslíbenou a Gottlob byl obdarován kyticí růží, jíž Dita dostala v podniku Sofokles, a deskou s písní ‚Jericho', která je doprovázela během krátkého pobytu na parketu.

Třináctá kapitola se uzavírá výrokem Maxmiliána Gottloba:

„Je na místě poděkovat rodičům mé milé nevěsty,… mrtvým za živou…"[115]

Lízu tento výrok velmi rozrušil a rozplakala se. Pravděpodobně ji rozesmutnilo vědomí, že ona přežila na úkor rodičů. Je možné spatřit myšlenku nápadně podobnou Ditiným úvahám.

Čtrnáctá kapitola je protknuta odjezdem Britty Mannerheimové: ta přijela roku 1945 z Anglie a nyní se toužila vrátit nazpět. Dívky z pokoje číslo šestnáct, včetně Lízy, spolu s Toničkou Blauovou přihlížely balícímu procesu bohorodičky. Líza v této společnosti zářila štěstím. Že by sňatek z rozumu s postarším mužem nepatřil přece jen k nejkrásnějším?

Brittin kufr se nápadně plnil, a když zjistila, že by jeho tíha byla neúnosná, začala dívky obdarovávat svými věcmi. Dívky však její pozornosti nepřijaly, jelikož si byly vědomy toho, že Brittino oděvní bohatství není příliš velké: ta ale tvrdila, že jí její bohatý snoubenec nakoupí vše nové. Dita byla vůči jejím slovům poměrně skeptická, neboť byla dobře informována o povolání Brittina ženicha (zahradník či šafář) a pak také pochybovala o pravosti této lásky.

Brzy po zabalení veškerých věcí se téměř všichni z Lublaňské a Krakovské vydali na cestu k vlaku, aby se s Brittou rozloučili. Chyběl jen Alfred s Doriskou: Alfred ji požádal o ruku a doufal, že její odjezd do jiných krajů bude odložen na neurčito.

Ditin vztah k nádražím byl velmi záporný, vyvolávaly v ní dojem pohřebiště:[116] snad vzpomínka na transporty židů za války. I přes neskrývanou závist přála nejen Brittě jen to nejlepší:

„Aby na každého čekal takovýhle mezinárodní rychlík, holka."[117]

I Dita toužila dostat se do své Země Zaslíbené, kde by ji potkalo štěstí, možná i láska. Před odchodem z nádražní budovy ji zastavil Herbert Lágus. Nabízel jí pohodlný život v luxusu v San Salvadoru, ale Dita s díky odmítala: tušila totiž, že Herberta pohání především chtíč a touha po nepoznaném, přesto mu dala naději ve formě příslibu dalšího možného setkání: řekl,

[115] VIZ 70 – s. 172.
[116] VIZ 70 – s. 177.
[117] VIZ 70 – s. 178.

že jí napíše a kdykoli se jí zachce, pošle jí lístky na parník, jenž ji za ním odveze. Dita jen dodala:

„Jenže já mám asi k smrti ráda trávu, a když se rozhoduji, není-li kaktus lepší, prohraje to kaktus.“[118]

Zde je možné vnímat další předzvěst smrti, neboť, jak už bylo řečeno, Dita skutečně zemře na travnatém porostu, tam, kde ji život těšil: v přírodě.

Cestou z nádraží navštívila známá místa: břehy Vltavy i bývalou prádelnu svých rodičů. Její chování inklinovalo k potřebě rozloučit se s uplynulým životem.

„Ulice byla klidná a život byl jako los, který si každý vytáhl, a teď ho žila ona také.“[119]

Vzpomínala a odhodlávala se žít život, jenž jí byl předurčen, otázkou je, zda jí osud vybral takový, na který stačila.

Je zajímavé, že se z tak běžné události, jakou je odjezd Britty, stala velkolepá akce. Britta v příběhu figurovala jen okrajově, ale pravděpodobně jde o jistou symboliku spojenou s Ditiným odjezdem, ten totiž není nijak komentován ani blíže popsán. Jako by se autor s jejím odchodem odmítal smířit, a proto jí nevystrojil patřičné rozloučení. Dále mohlo jít o všudypřítomnost Dity: část její duše nikdy z Prahy neodjela.

Patnáctá kapitola začíná pohlednicí odeslanou Ditou z Grindelwaldu. List dorazil až po delší době od Ditina odjezdu, tedy dvacátého druhého března roku 1948 (Dita odjela v červnu 1947). Osazenstvo Lublaňské, jež se až na Toničku Blauovou a Lva Goldblatta poměrně prostřídalo, už v žádnou zprávu nedoufalo.

Dita v dopisu popisovala, že se jí stýská po mravech domova, ale zdejší krajina je jí přednější. Ačkoli neustále usilovala o navození dojmu, že společnost mnoha lidí je pro ni balzámem, patřila přírodě a ta zase jí. Díky lidem nemusela myslet na minulost a zabývat se trudnými myšlenkami a představami: okolní dění ji dostatečně zaměstnávalo, přesto její sympatie patřily fauně a flóře: příroda pro ni znamenala bezpečí, čistotu a nezkaženost. Už v této době patrně tušila, jak bude její budoucí smrtelný plán vypadat, neboť smírným dopisem všechny uklidnila a sdělila, že už se nevrátí.

Zadívala se na pohlednicovou fotografii, která ji naplňovala zájmem: kameny, sedla, propasti i vrcholky lesů. Vypadalo to, jako by si hledala místo svého posledního odpočinku.

[118] VIZ 70 – s. 182.
[119] VIZ 70 – s. 183.

Představovala si tváře všech, kteří pro ni něco znamenali: Toničku, Lea, Alfreda a další chlapce z Krakovské, kočky, ale i Prahu a její kouzlo. Do mysli se jí však vkrádal především profesor Munk, toužila po jeho povzbudivém pohledu a milém otcovském hlasu. Mohla by se mu svěřit s trápením, které v dopise záměrně nepopsala: peripetie s doprovodem dívek, panem Traubmanem, a jeho téměř dokonanou sebevraždou, dále příjezd do Basileje a seznámení s tamním novinářem, jenž jí skládal poklony a také o ní napsal článek, ve kterém Dita hovořila o budoucnosti. To je pro Ditu velmi nezvyklé, neboť vždy žila pouze přítomností, ale snad vidina nového začátku ji přiměla přehodnotit postoj k životu.

Pohled z okna Ditina pokoje v penzionu nabízel daleký výhled na vysoký ledovec:

„ …podléhala nutkání vyškrábat se nahoru a mít nad sebou modrou oblohu a pod sebou svět, zbavený všech přimísenin, jen jako sníh a skály, jako ledové plošiny a strmé hladké svahy, s pevnými cestami, vymezenými ocelovými kůly a těžkými řetězy, a vdechovat pryskyřici a ostrý studený vítr, trhající plíce a dodávající sebevědomí.“[120]

Tato představivost se jí stala osudnou: je možné, že by ji vlastní myšlenky tak nadchly, že by je toužila zrealizovat? Šlo vůbec o cílenou sebevraždu, nebo se vše seběhlo nešťastnou souhrou okolností? Pravdivý příběh Dity Saxlové napovídá, že skutečně šlo o záměrný čin, ale ne vždy je příběh utkán podle své přesné kopie.

Dita se ztotožnila s ledovcem: navenek vyrovnaná a pevná, ale uvnitř velmi křehká. Kéž by k ní někdo natáhl ruku, aby se rozehřála. V těchto chvílích myslela na rodiče a jejich přání učinit dceru nejšťastnější bytostí na zemi:

„Snad tedy jednou jejich dcera Dita, se svým krásným jménem, odpovídajícím barvě vlasů i očí a pleti už od kolébky, bude bydlet v bílém krásném domě, kde je všechno příjemné a čistotné.“[121]

Dita skutečně získala bílý dům, ale v oblacích se sněhem a na peřině z ledu.

Tentýž den, v čase jejích devatenáctých narozenin, se Dita chystala na večerní slavnost na rozloučenou, konanou v domě dobrodince jazykového kurzu, Alfreda Jakoba Werliho. Oblékla si krásné šaty z modrého taftu, jež pomáhaly vyrobit italské dívky z úklidové služby. Vyprávěla jim středně pokročilou němčinou o Lízе a o Toničce, jež se bála mít děti, aby se jim nestalo nic špatného: i panenky dávala na dno kufru, aby byly v bezpečí. Dita jim

[120] VIZ 70 – s. 189.
[121] VIZ 70 – s. 190.

povídala i o domově v Lublaňské a Italky měly pocit, že je to ráj na zemi. Dita však věděla, že se tam již nikdy nevrátí.

Kabelka z ještěrčích šupin, již si pořídila za nevýhodný prodej zlatého náramku, vhodně doplňovala její oděv. Cítila se jako opravdová dáma:

„Večírek byl i v přípravách vytržením a připadala si jako po válce, když prvně vyšla do ulic bez hvězdy a v obstojném oblečení.“[122]

V kabelce se městnaly dva dopisy: od Herberta Láguse, jenž dodržel slib a skutečně poslal návrh k pozvání do domu v San Salvadoru: nabízel jí život v dostatku a poklidu.

„Mohla by tedy odjet – zase jednou – a žít v hojnosti, zato bez lásky.“[123]

Dita nebyla připravena na takový život, nechtěla rezignovat jako Líza a až do konce života být sice zabezpečená, ale žít bez lásky.

Druhý dopis byl odeslán z Francie: David Egon Huppert tam přes půl roku pracoval na pobočném ústředí Mezinárodního modrobílého studentského svazu při Světovém židovském kongresu v Paříži. V obálce byla bankovka s nevídanou sumou a dopis sdělující, že se D. E. oženil s velmi movitou ženou, a tak končí s minulostí: Dita přece tak krásná nebyla.[124] Otázkou zůstává, co ho vedlo k napsání takto povrchního vzkazu? Snad zadostiučinění pro zhrzenou mužskou ješitnost nebo možnost učinit konec planých Ditiných nadějí? Toužil jí ublížit a prostřednictvím bankovky a sňatku s nežidovskou dívkou poukázat na Ditinu „bezcennost“?

Ditu na večírku zaujali především bratři Petr a Pavel Werleovi, jež přijeli na zimní prázdniny do Grindelwaldu odpočinout si od studií práv (nápadná podoba s D. E.). Dítě stačil drobný oční kontakt a zářivý úsměv, aby věděla, že jí bratři neodolají: setkali se na balkóně. Oba mladí muži ji pozvali do krásně zařízeného pokoje a Dita se nebránila: vyprávěla jim příběhy z domova v Lublaňské, připila si s nimi a poslouchala písně z gramofonu.

„Asi se v životě všechno opakuje.“[125]

Dita se svěřila, že má už delší dobu pocit marnosti vlastního života a že by to měla urychleně změnit, pravděpodobně k lepšímu. V této části není potuchy o nadcházejícím zvratu. Předešlá slova působí jako naděje na lepší budoucnost.

[122] VIZ 70 – s. 196.
[123] VIZ 70 – s. 197.
[124] VIZ 70 – s. 197.
[125] VIZ 70 – s. 201.

Tři ladné postavy začaly společně tančit. Lehkost pohybů, jemnost doteků a síla polibků byly omamující a něžně opojné. Šatů nebylo potřeba, nahá těla vyjadřovala vše. V Ditě se mísily pocity čistoty i odsouzení:

„Člověk může být dokonalý a prázdný, nebo může mít fantazii a být i s nejlepším předsevzetím stejně neužitečný. Je mi krásně, divně i krásně, jako bych byla opilá.“[126]

Snad každý touží po dokonalosti, ale právě ona bezchybnost se mnohdy ukáže být zcela pustou. Není snad lepší představivost a divoké myšlenky? Dita často snila: o domě, o cestě, věděla, že není dokonalá, ale snad to ji na sobě samé přitahovalo, o mužích ani nemluvě. Hloubka řádků evokuje zklidnění a smíření se s vlastním osudem.

Dita prozřela a najednou si opět připadala jako „lublaňská“ Dita: lehká dívka, která nemá pro co žít. Při představě dalších let v této roli se otřásla znechucením. Ale cožpak se do této role nestylizovala především sama? Měla snad nyní důvod se tak cítit? Něha a obdiv z chlapců jen sálaly. Ona přece taková nebyla! To okolnosti ji dohnaly k sžití se s touto předhazovanou pozicí. Nebyla to společnost, kdo zmařil mladý lidský život? Byla to Dita, kdo se primárně nedovedl zařadit do běžného poválečného života, šlo především o okolní prostředí, jež jí odepřelo možnosti k smysluplné existenci?

„Poslední chvíle dvaadvacátého března – nejen pro mne, ale hlavně pro mne. Sobota a právě ze soboty na neděli jsem se narodila.“[127]

Cítila blížící se konec, posbírala věci, uctivě se s chlapci rozloučila a odešla do mrazivé noci s obrazem, jímž ji obdarovali, v dlaních. Vydala se po zmrzlé cestě na vrchol ledovce.

„Ve chvíli, kdy vycházelo za ledovcem slunce, byla Dita Saxová právě tam, kde chtěla být už častokrát předtím.“[128]

Výhled ji odzbrojoval. Věděla, že právě tohle je místo, kde chce být: klidné, tiché a očistné.

„V té chvíli, kdy klouzala a kdy se její tělo kutálelo dobrých tři sta metrů po výstupcích země a hranolech ledu, naráželo na skálu, obrostlou světle zeleným mechem, a kdy se pak řítilo dolů, cítila Dita Saxová svůj pád jako let volným prostorem, pohlcujícím výčitky za zbytečný

[126] VIZ 70 – s. 203.
[127] VIZ 70 – s. 204.
[128] VIZ 70 – s. 208.

život, za zmarněný sen Josefa Saxe a malé Věry Saxové z Josefovské ulice číslo 7, a ponechávající ve slunci jen těch několik dnů, kdy se starala o cizí děti.“[129]

Slunce ji hřálo a sníh se nad ní vznášel, stala se andělem letícím do neznáma.

Bratři Werleové našli v pokoji kabelku z ještěrčích šupin a vydali se plavovlasou dámu hledat. Bylo už pozdě.

„Pod ledovcem našli její tělo, na sněhu, kterým se neústupně prodírala tráva. Nikde kolem nebyla ani kapka krve.“[130]

Příroda ji ochránila a vzala ji do svého království. Ani Arnošt Lustig nechtěl zničit tu neskonalou krásu a zahalit ji do červeného hábitu: zůstala čistá a stala se pro mnohé legendou a láskou na celý život.

Sedmnáctou kapitolou se uzavírá srdceryvný příběh mladé blonďaté židovky Dity Saxové. Poslední zmínku tvoří dopis od Ericha Munka, jenž se strachoval o Ditin život, v této chvíli (23. března 1948) oprávněně, neboť Dita již nebyla na tomto světě přítomna.

Tušil, že Dita nezvládne osamělost a minulost ji dožene, proto nabízel pomoc, která jí ulehčí od trápení.

„Vím, Dito Saxová, vím. Více než kdokoli jiný trpěla a trpí nemocí nedůvěry a osamění hrstka lidí, kteří se vrátili z války příliš mladí, než aby mohli být ponecháni jen sami sobě, a příliš vyspělí, než by někomu dovolili, aby se o ně staral.“[131]

Věk lidí umístěných do tábora hrál podstatnou roli: Ladislav Fuks potvrdil, že existoval rozdíl v tom, zda do koncentračních zařízení putoval dospělý člověk, nebo naopak nevinné dítě.[132]

Psychika sirotků byla značně narušena kvůli emocionální frustraci. Často proto docházelo k raným erotickým zkušenostem, jelikož i nepatrný pocit blízkosti pomáhal přežít krutá léta v táboře.[133]

Zdánlivé vysvobození z tyranských klecí s sebou neslo značné následky, především mladí lidé byli náchylnější k psychickým poraněním.

---

[129] VIZ 70 – s. 208 – 209.
[130] VIZ 70 – s. 209.
[131] VIZ 70 – s. 210.
[132] FUKS, Ladislav. *Dita Saxová: Doslov*. Vyd. 4. Praha: Mladá fronta**,** 1969. s. 226.
[133] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.

„Jejich truchlivá minulost v nich působí dál, a to tím hlodavěji, čím je navenek skrývanější, přemáhaná, maskovaná a potlačovaná.“[134]

Pak bohužel dochází k nevyřešeným traumatům, která nejčastěji končí duševní poruchou či sebevraždou. Lustig plasticky ztvárnil druhou a tragičtější variantu, i když první z nabízených je z textu taktéž patrná. Příběh je o to žalostnější, že byl podložen skutečnou událostí.

Leckdy se všechny negativní zážitky vklíní do podvědomí, ale stačí nepatrný impuls a vše je znovu prožito. Po včasném zásahu lékaře je možné následky značně eliminovat a rány zacelit, ale vzhledem k nedostatečné osvětě týkající se psychologů a psychiatrů po světových válkách je šance na úplné vyléčení znemožněna: tak se stávalo, že byli lidé prohlášeni za blázny a malomocné a následně umisťováni do věznic či léčeben a po případném propuštění okolím odsuzováni.

Jednou z možných verzí problémů Dity Saxové je tzv. *reaktivní deprese*, jejíž příčinou je právě určitá zásadní událost v životě člověka: stres, strach, ztráta blízkého člověka apod. Dita prožila jednu z nejhorších událostí v životě dcery: byla svědkem vraždy milované maminky. Nebylo v jejích silách vyrovnat se s tak závažnou ztrátou v útlém věku. Řešením oné deprese může být pomoc psychoterapeuta či změna životního stylu: obor psychoterapie není ani dnes v České republice legislativně zakotven, natož v polovině 20. století. A co se týče stylu života, ten byl sice změněn, ale pravděpodobně příliš radikálně – Dita opustila vše, na čem jí alespoň zčásti záleželo. Zůstala osamocená, ale odmítala opustit vzpomínky.

Lustig sdělil, že i skutečná Dita Saxlová byla vykořeněna z kolektivu: v období pubescence studovala výtvarnou školu, ve třídě byla nejstarší. Důsledkem bylo záškoláctví.[135]

Další variantou mohla být *úzkostná deprese*, která je částečně potvrzena v textu. Dita čas od času upadala do smutku a depresivní nálady: tyto pocity nedokázala identifikovat a nalézt jejich současnou příčinu, snad podvědomá reakce na minulost.

„Ale to byla mlhavá lítost, nezaměřená dost přesně a jasně vůči ničemu.“[136]

[134] FUKS, Ladislav. *Dita Saxová: Doslov*. Vyd. 4. Praha: Mladá fronta, 1969. s. 226.
[135] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.
[136] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 23.

Je možné, že jedinou možností vymanit se z konfliktní a stresové situace byla *úniková reakce*, neboť toužila zmizet ze světa. Nedovedla řešit náročné životní situace, nenašla sílu s nimi bojovat, jelikož měla pocit, že její čas byl naplněn již v táboře a do této doby již nepatří.

„A zase, jako už jednou v Lublaňské, ji napadlo, že se asi za války všichni mýlili, když si mysleli, že s mírem přejdou všechny těžkosti a že život bude jako přímka, a na konci byla zase ta ošklivá, dotírající vidina, že mohla mít klid, kdyby ji tehdy německý voják v krásných holínkách poslal za matkou.“[137]

V knize je možné spatřit symboly zkratu: několikrát se v Ditiných myšlenkách udál zásadní přerod: nejprve netušila, co od života čekat, ale poté se upnula k cestě do zahraničí; přála si, aby po smrti „něco“ existovalo, ale nakonec byla ráda, že „nic“ není a ona nalezne vytoužený klid.

Je několik dalších tezí, jak vysvětlit Ditiny pocity i chování, například *paratymií* neboli *paradoxními emocemi,* kdy se daný jedinec chová neadekvátně situaci a emoce nejsou v onu chvíli vhodně prožity. Typickým příkladem je tendence smíchu během Isabellina pohřbu. Lustig popisoval, že Dita jen těžko udržela vážnou tvář.[138]

Dále snad *reaktance*, řadící se do skupiny sociálních frustrací, kdy člověk negativně reaguje na ztrátu a omezování svobody: Dita byla léta vězněna v táboře a její myšlenky ve společnosti mužů inklinovaly k pocitům vlastní „nízkosti a ponížení“. V neposlední řadě postava Lindy, která projektovala svůj neúspěch a sociální frustraci do postavy Dity, kterou z duše nenáviděla.

V příběhu je možné shledat četné prvky *represe (potlačení, popírání),* kdy jedinec vědomě odmítne myšlenkové promítání negativní zkušenosti a vytěsní jej: Dita měla neustále úsměv na rtech a překypovala sebevědomím, jež lákalo svou nedostupností. Člověk může také případně unikat do bdělého snění, kam se Dita ráda uchylovala v těžších chvílích: V příběhu jsou četné odbočky do sféry představ a fantazijních myšlenek.

Jednou z horších variant je tzv. *rezignace*, neboli ztráta motivace k životu, obvykle ústí k pokusům o sebevraždu, *suicidiím*, či k dokonané sebevraždě nebo k bilanční sebevraždě (člověk analyzuje svůj život a dospěje k jasnému rozhodnutí), které jsou bohužel logickým vyústěním nahromaděného a nezpracovaného stresu.

[137] VIZ 136 – s. 193.
[138] VIZ 136 – s. 148.

Důvodů, proč chtěla Dita Saxová odejít ze světa, je mnoho, ale přesto nás stále bude napadat otázka, proč mladá a krásná dívka s mnoha možnostmi a celým životem před sebou řeší své problémy tak radikálně? Vzdala svůj život a dobrovolně odešla ze světa. Smrt pro ni nebyla hrozbou, ale vysvobozením. Potýkala se s ní tváří v tvář mnohá léta, a proto o ní mohla mluvit otevřeně a bez zbytečných emocí.

„V každodenní blízkosti smrti se přeživší naučili uvažovat o konci vlastního života bez strachu, bez úzkosti; v okamžiku, kdy měli pocit, že jejich život ztratil smysl, měli sílu ho ukončit.“[139]

Otázkou zůstává, jak by vypadalo Ditino rozhodnutí po obdržení dopisu od profesora Munka, snad by si svůj čin rozmyslela, ale opravdu natrvalo? Její osobnost byla narušena, ale možná Munkova otcovská láska a pomoc lékaře, například ze zahraničí, by situaci zachránily. Ale to jsou jen spekulace, které vyvstávají až několik let po tragédii a které bohužel nic nezmění. Mohou však varovat další generace, aby si vážily vlastního života a neodsuzovaly druhé za naplnění údělu, jenž jim byl v minulosti předurčen.

Připojím citát:

„Chceš-li pobavit pánaboha, vypravuj mu o svých plánech.“[140]

Tento výrok evokuje rčení: Člověk míní a osud mění. Ne vše se dá naplánovat tak, jak si přejeme. Vždyť pocit překvapení a nejistoty je mnohdy vlastně krásný.

Stín Arnošta Lustiga prostupuje celým dílem. Jeho největší odkaz je však možný zaznamenat především v postavě Alfreda Neugeborna. Nenaplněné sny Ditou zavrženého hrdiny se prolínají se skutečným autorem: kdo jiný než neutuchající ctitel, jenž je odmítnut a stažen ze scény, by to mohl být? Muži přece touží po nedosažitelnosti: snad proto Lustig popisuje Ditu krásným způsobem nepostrádajícím kouzlo zamilovanosti. Je možné, že Arnošt Lustig miloval Ditu Saxlovou, pravděpodobně však pouze platonicky, neboť právě ona nenaplněná touha umožňuje popsat hluboký a srdcervoucí příběh.

Lustig promíjí Ditě veškeré chyby, ba je dokonce obdivuje: ačkoli měla tik a popotahovala nosem[141], Arnošt vnímá jen její klady: je rádkyní dívek (Tonička), krásně zpívá, milují ji všichni chlapci, vlastní úsměv, ze kterého přechází zrak, a touží se osamostatnit.

---

[139] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.
[140] VIZ 139 – s. 14.
[141] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.

Hysterie není k nalezení: nezapláče, nezazoufá, nezamračí se, nevyvolává zbytečné konflikty (potíž s udáním vyřeší s Lindou Alfred), vždy zachová dekórum. Dita je v příběhu zkrátka přirovnána k dokonalosti, minimálně pro autora a další subjekty v díle. Její portrét je značně idealizovaný.

Nad celým dílem stojí refrén: ‚Život není to, co chceme, ale to, co máme'. Udává jasný směr příběhu, kdy je rozlišena realita a sny. Dita netuší, co ji čeká: ví, co nechce (San Salvador s Herbertem Lágusem, Alfredovu nejistotu, ani přezíravost a povrchnost Davida Egona), ví jen, že chce někam jít.

Vedle Ditina motta stojí věta profesora Munka, jasně popisující Ditin úděl: Svět je jen jeden, není kam utéci. A v neposlední řadě hrají roli samozřejmě pochyby Alfreda Neugeborna, jež degradují úroveň vlastního úsilí: Co člověk nedostal, to nemá.

Proč tedy Lustig nechal v příběhu Ditu zemřít? Snad kvůli autentičnosti a spojení se skutečnou Ditou Saxlovou? Je možné, že se Lustig odmítal smířit s její ztrátou, a tak z ní vytvořil legendu, jež s ním zůstane navždy.

Lustig respektuje, že mnoho událostí není dořešeno a nechává na čtenáři, aby podle vlastní fantazie na ony otazníky odpověděl (Jak Ditu přijali do Grindelwaldu, když Gottlob spílal a hrozil problémovým jednáním? Proč byl D. E. najednou tak odtažitý? Jak se Alfred vymanil z Ditina vlivu?) Lustig naznačuje řešení (Gottlob si byl vědom, že když bude Dita daleko, bude z obliga a jeho žena se o tajné schůzce nedozví, D. E. byl zkrátka jen muž, jenž skolil kořist, a Alfred se nadobro zklamal v kavárně Sia), ale interpretace je velmi individuální záležitostí a je na každém člověku, jak si jednotlivé řádky vyloží.

Čas je v knize pouze relativní, jednotlivé kapitoly se překrývají a nejsou chronologicky seřazeny. Příběh je cyklický, neboť začíná sebevraždou rotného Schwartze a končí „zatracením" života Dity Saxové.

Zajímavým prvkem je počasí: jako by doplňovalo podobenství lidských myšlenek a zdůrazňovalo atmosféru úryvku: někdy prší, jindy svítí slunko.

Názory na knihu *Dita Saxová* působily vcelku rozporuplně a mnohdy se příběh nesetkal s pochopením:

„Kritik v Hostu do domu například vytýkal Lustigově novele nedostatek monografičnosti (…), ale zejména ho neuspokojil závěr. Slabinu spatřoval v tom, že autor halí

Ditinu volbu do „sentimentálně romantické mlhy, interpretuje její sebevraždu dokonce jako její subjektivní vítězství.“[142]

Jiný kritik postřehl smysl novely jako žalozpěv na duše padlých a vykořeněnost ve světě:

„(…) smysl novely spočívá ve vyslovení lítosti „nad zbytečnými ztrátami životů, za které nese odpovědnost společnost na tomto břehu“, neboť nedokázala nabídnout Ditě Saxové perspektivu, která by jí umožnila rozvinout osobní schopnosti. Opětně tu byl zdůrazněn moment sociální, třídní neurčenosti člověka…“[143]

Novela byla několikrát opětovně vydána, neboť sám Lustig měl pocit, že je třeba mnohé pasáže dovysvětlit a blíže popsat.

Kritik Milan Jungmann nesouhlasil s množstvím, podle něho nepodstatných, odboček, které znemožňují chápání díla, předurčil Lustigův návrat k novele:

„Tematicky, problémově narazil Lustig na vzácnou látku. Avšak i tady zasul umělecká řešení mnoha nedůležitými odbočkami, ani tady nebyl schopen koncentrace a nedal významový důraz na ony syžetové prvky a ony detaily, jež mají čtenáře orientovat a tlumočit mu etické poselství knihy. Zdá se mi, že stejně jako u některých jiných textů bude se i k této novele vracet, aby dal svému záměru přesnější výraz.“ Předzvěst Lustigovy tvůrčí aktivity čtyřicet let nato.[144]

Další z nejmenovaných editorů zmínil, že další verze novely jsou smělé a působivé, ale popisují nový příběh, jenž je spojen s původním dílem pouze hlavní hrdinkou a dějovou linkou. Kritik obdivuje Lustigův vypravěčský um.

„… přepracovaná verze Dity Saxové, Lustig dává přednost termínu „doplněné“ vydání tohoto novelistického skvostu z roku 1962, a poté vydání v Mladé frontě z roku 2007, má jednou tolik stránek. Mladý muž se domnívá, že „už není tolik působivá“. Může se to stát předmětem diskuse, jisté je, že jde především o úplně nový umělecký text; s původním má společný název a základní syžet.“[145]

Lustig své opětovné vydání doplňuje a blíže uvádí své důvody pro tento čin. „Jeho“ Dita mu hledí přes rameno a sděluje mu svá přání:

---

[142] HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. s. 38.
[143] VIZ 142 – s. 38.
[144] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 260.
[145] VIZ 144 – s. 294.

„A Dita ke mně neustále promlouvá, vytýká mi, co jsem v příběhu vynechal, jaké má záměry, sny a jak je na tom s erotikou. A tak knížku doplňuji od vydání k vydání.“[146]

Novela byla v roce 1967 zfilmována režisérem Antonínem Moskalykem. Hlavní roli získala polská herečka Krystyna Mikolajewska, která svým půvabem Lustigovi příliš nevyhovovala: skutečná i literární Dita byly modrooké a blonďaté (spíše severský typ), ale filmová Dita vzhledově připomínala tradiční prototyp židovské děvy: černé vlasy a tmavé uhrančivé oči. Lustigovi chyběla ona pověstná jemnost a lichotivý šarm, jímž „jeho“ Dity oplývaly. Lustigovy výtky směřovaly i k chování Krystyny, neboť po celý film působí vážným dojmem a onen Ditin pověstný úsměv je rozprášen neznámo kam.[147]

Podle převládajícího názoru je *Dita Saxová* příběh, s čímž se úměrně ztotožňuji. Dita Saxová totiž skutečně existovala, i když ne jako Saxová, ale jako Saxlová. Arnošt Lustig se nesmířil s jejím odchodem, a proto její portrét zvěčnil ve svém nesmrtelném příběhu. Stala se legendou, jejíž tělo odešlo, ale duše zůstane v srdcích, ve vzpomínkách i v myslích navždy.

„Dita Saxová, která jako dítě přežila koncentrační tábor, nepřežila poválečný svět. Dita Saxová, která přežila válku, nepřežila mír.“[148]

4 LVÍČE

Kniha *Lvíče*, psaná v letech 1963 – 1967, se nese v duchu společenského románu, podloženého četnými detektivními prvky, jejichž význam vyvrcholí na konci příběhu. Je na místě zapátrat, z čeho pramení fascinace oním „pokleslým“ žánrem detektivky, neboť doménu Josefa Škvoreckého tvořily především ironické romány. Co tedy onen příběh z redakčního prostředí s židovským pozadím pro Škvoreckého znamená?

„Pro mě bylo Lvíče především experimentem v milovaném a opovrhovaném žánru.“[149]

[146] CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.
[147] VONDRÁŠEK, Jan. *Lustig: O svých blízkých nevíme nic.* Zlínské noviny. 2005.
[148] FUKS, Ladislav. *Dita Saxová: Doslov*. Vyd. 4. Praha: Mladá fronta**,** 1969. s. 227.
[149] ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. 272 s.

Škvorecký věděl, že jeho díla budou pod drobnohledem cenzury, a tak se pokusil své tradiční motivy parodie a ironie vklínit do zdánlivě jednoduchého příběhu s podmanivými podněty.

„Rozhodl jsem se vzbudit zdání lehké literatury, zábavy, ačkoliv námět byl tak krvavě vážný. Udělat z toho melodrama, „pokleslý" žánr, aby to uniklo pozornosti muže s gumovým razítkem a aby estét začal uvažovat, proč autor Zbabělců a Bassaxofonu píše detektivku o tak nepravděpodobné sexbombě jako slečna Stříbrná."[150]

Počátek Škvoreckého detektivních příběhů je zachycen během období vleklé nemoci, infekční žloutenky, s níž se musel Škvorecký v motolské nemocnici měsíce vypořádávat. Přátelé mu pro ukrácení dlouhé chvíle nosili knihy s detektivními náměty. Po propuštění z ústavního zařízení se rozhodl, že společně s dlouholetým přítelem Janem Zábranou napíší detektivní román: v průběhu tvorby se potýkali se značnými nesnázemi, ale nakonec ho zdárně dokončili.

„Má úcta k žánru ještě vzrostla. Vymýšlení fabule se dost podobá vědeckým experimentům. Stanovíte si pracovní tezi, jdete úspěšně podle ní, a najednou Bum! Dál to nejde (...) museli jsme se po každém krachu logiky vrátit na začátek a najít jinou cestu."[151]

Obtíže s vydáním detektivní prvotiny s názvem *Vražda pro štěstí* je stejně neminuly: Josef Škvorecký byl po *Zbabělcích* považován za „nepřítele režimu", a tak byla detektivka raději vydána pod jménem Jana Zábrany (nezatížený společenskými poklesky). Společně takto vytvořili i další části trilogie (*Vražda v zastoupení, Vražda se zárukou)* a teprve po smrti Jana Zábrany se ukázalo, že díla byla výsledkem práce obou autorů, ačkoli o tom mnozí silně pochybovali (Zábranova žena Majka); někteří ovšem pochybují dodnes.

Obvyklá struktura detektivních příběhů se vyznačuje tím, že vražda či jiné tragické činy jsou vykonány na začátku příběhu, vyprávění *Lvíčete* se od klasického pojetí do značné míry odlišuje, detektivka „se trousí" celým příběhem, ale vyvrcholení, včetně vraždy, je znázorněno na konci. Jedná se tedy spíše o satiru na soudobé společenské systémy a práce v nakladatelství, protkanou zprvu nenápadnou detektivní zápletkou a pokrytou milostným příběhem. Čtenář zpočátku netuší, že nečte zamilovaný příběh: až na konci se díky autorovu upozornění může

[150] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 95.
[151] ŠKVORECKÝ, Josef. *Detektivky v mém životě*. [online]. 2006, [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=063&clanek=030619

pokusit detektivku vyřešit. Zpětně je pak možné odhalovat indicie objevující se v jednotlivých kapitolách.[152]

Lvíče inklinuje hned k několika žánrům a v tom je možno zahlédnout právě kouzlo Škvoreckého tvorby. Vladimír Páral se k žánrovému zařazení vyjádřil takto:

„Nemohl bych tomu asi říct společenský román. „Koncová detektivka" sedí daleko líp, jakkoliv tento termín vypovídá pouze o konci knihy, na níž zřejmě přece jen něco bude – a nejen rozsahem – závažnější právě to nedetektivní."[153]

Mnohem podstatnější je pozadí příběhu, kdy mladá a krásná dívka vlivem rozjitřených vzpomínek uvažuje o pomstě, a dále láska neláska arogantního redaktora, jenž je posedlý hledáním příčiny jejího odmítavého jednání.

Před počátkem samotného příběhu je možné shledat jisté detektivní prvky ve slovech Sherlocka Holmese a předurčit tak dílu jasný směr:

„Myslím, že jsou zločiny, které se vymykají zákonu, a které proto, do jisté míry, ospravedlňují soukromou pomstu."

Josef Škvorecký poskytuje drobnou nápovědu a předchází smyšlenkám, když tvrdí, že „zločince" nebude soudit, pochopí jeho jednání a z jisté části schvaluje i akt pomsty.

Příběh začíná na pražské plovárně, kdy věčně stydlivý Vašek Žamberk žádá o pomoc svého nejbližšího druha, aby mu dopomohl k úspěchu v jisté milostné záležitosti s dívkou jménem Lenka Stříbrná. Karel Leden, jako „správný" přítel, vyhoví jeho žádosti ale jen do té chvíle, než je sám omámen kouzlem slečny Stříbrné.

Ihned na počátku je možné sbírat četné indicie, jež tvoří celek detektivního příběhu: slečna přišla s taškou s nápisem Scandinavian Arways, což napovídá, že během svého života navštívila i jiné kraje.

Lenka Stříbrná oslňovala krátkými černými vlasy a temnýma pronikavýma očima, byla zkrátka prototypem židovské dívky. O životních úskalích vypovídal také malý růžový ornament na předloktí, jehož význam a původ zůstává v této kapitole zastřen tajemstvím.

Prvotní hovor se stočil k návštěvě gymnastické soutěže, kam Vašek toužil slečnu pozvat. Jeho hovory inklinovaly ke sportovním aktivitám, neboť se v tomto oboru vyznal a doufal, že dámu oslní alespoň znalostmi ze sportu. Byl zakřiknutý, neschopný flirtovat a nízké

[152] TRENSKÝ, Pavel. *Josef Škvorecký*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995, fot. příl. Profily. ISBN 80-85787-79-2. s. 50.
[153] ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. 272 s.

sebevědomí mu nedovolilo vynaložit samostatnější aktivitu, a tak slečna Stříbrná navrhla, aby si šli zaplavat. Vašek nadšeně souhlasil, ale Karel zachoval dekórum a masku arogance nesundal, s kamennou tváří poslal (podle svého mínění) dva nesourodé jedince do vody. Mezitím měl jedinečnou možnost zauvažovat nad záhadnýma očima slečny Stříbrné: byly snad falešné, nebo něco skrývaly?

Vašek s Lenkou odplavali a Karel se také rozhodl zchladit své rozpálené tělo, po chvíli k němu připlulo šlapadlo, na němž seděl jeho šéf Emil Procházka s ženou Elou. Z rozhovoru je možné zaznamenat jisté napětí mezi Elou a Karlem: snad udržovali vztah i na jiné než přátelské rovině? Karel je brzy opustil a rozhodl se najít známou dvojici. Uvažoval nad Vaškovou povahou: přehnaná sebekritičnost a nízké sebevědomí; vedle něho si Karel připadal jako polobůh. Vašek mnohdy zmiňoval nadřazenou funkci literárních tvůrců a práce v redakci:

„Nojo, vy literáti, řekl mi tehdy, když se mi prvně svěřil se vzplanutím ke slečně Stříbrné. Vy umíte ženskou ukecat. Začnete s ní o divadle, o knížkách, o básničkách, a za chvíli ji máte v posteli. Ale já – copak nějakou zajímá systém svou pivotů nebo zónová obrana?“[154]

Otázkou zůstává, zda Vaškovy pochybnosti o sobě samém nepramení z pocitu vlastní méněcennosti v kontrastu se zvýšeným egem, které prezentuje jeho nejlepší přítel. Vašek nadhodnocoval schopnosti mnohých literátů a měl pocit, že oni mohou a především dokážou vše, kdežto on své znalosti „prodat“ nedokázal. Již v minulosti si nebyl jistý úspěchem v oslňování dámy jménem Květa, a tak pozval prostředníka; pokus byl neúspěšný. K dalšímu experimentu mělo dojít nyní, a to se slečnou Stříbrnou.

Karel vzpomínal na svá mladá léta, kdy byl zamilovaný do šestnáctileté dívky: tehdy byl pro lásku schopen čehokoliv. Doba se změnila a Karel s ní, neupadal již do hlubin lásky a byl přesvědčen, že je dostatečně nad věcí, než aby se rovnal bláznům láskou omámených. V následujících kapitolách je možné s touto myšlenkou polemizovat a vést spor o smysl pravé lásky a případného okouzlení.

„Když člověk ztratí hlavu, ztratí obyčejně taky veškeré požitky a zbudou mu jen oči pro pláč. Když si ji zachová chladnou –.“[155]

Vadí mu snad, že by zamilováním ztratil kontrolu nad sebou samým? A není to právě to krásné: ztratit hlavu pro jiného člověka? Karel neakceptuje vztah rovného s rovným, ale dominanta se služebníkem. Tyto myšlenky nevznikly samy od sebe. Možná mu někdo

[154] VIZ 153 – s. 15.
[155] VIZ 153 – s. 16.

v dávných dobách ublížil natolik, že podobnou bolest nechtěl již nikdy prožít. Což takhle tajemná dívka z dětství? Nebo autorova konstrukce?

Karlova „odolnost“ vůči lásce byla pohledem na slečnu Stříbrnou částečně ochromena, ale po krátkém odloučení, kdy byli Lenka s Vaškem ve vodě, nabyl svou jistotu zpět:

„Taky to, že kdy mi slečně Stříbrná sešla z očí, procitl jsem z chvilkové iluze a bylo mi jasné, že pod sluncem nic nového není, všechno už tu bylo, i takovéhle slečny, a že je to všechno trik žláz a červencového slunce a toho divného zvyku dvacátého století obnažovat na vyhrazených místech všechno, co obnaženo jinde značí prudkou nemravnost.“[156]

Bylo to pohoršení, nebo žárlivost na možné Vaškovy šance? Opravdu Lenku zařazoval mezi slečny hezkého vzezření, nebo ho dohnala zraněná ješitnost a eventuální vidina prohry? Byl kovaný v osvětlování vlastních nejasností, a tak brzy dospěl k rozhodnutí, že Vašek zkrátka na slečnu Stříbrnou nemůže dosáhnout. Zajímavé je pozorovat jedno přátelství z několika stran: z Vaškovy, který svému druhovi věří natolik, že mu svěří tak důležité poslání, a z Karlovy, jenž zastiňuje moc přátelství vlastními zájmy.

„Taky jsem si uvědomil, že vlastně – zatím jen v duchu – zrazuju kamaráda. Jenže to mi bylo ze všeho nejvíc jedno. Kamarád nekamarád. A pak: dovedl jsem situaci odhadnout natolik, aby mi bylo jasné, že Vašek slečnu Stříbrnou nedostane.“[157]

Škvorecký dává najevo: bude to hra!

Z úvah vyrušil Karla zběsilý křik, stačil jeden pohled a vytušil příčinu: Vašek se topil a Lenka ho držela nad vodou jako zkušený záchranář. Vydal se jim v loďce na pomoc, přičemž měl konečně příležitost pohlédnout do Lenčiných temných očí naplno, byl ztracen! Najednou pro něho nebyla jen další z davu. Věděl, že ji musí mít.

„V životě jsem takové oči neviděl, zasáhly mě jako Viktorku Černý myslivec.“[158]

Nastává komická vložka: Karel místo toho, aby se zajímal o záchranu tonoucího přítele, hledí na Lenku a v duchu se příteli vysmívá. Škvorecký zde umně vykresluje paradoxní situaci učitelského povolání a sportovního nadšení. Vašek byl profesorem tělocviku! A co Škvorecký? Nebyl náhodou také sportovcem?

[156] VIZ 153 – s. 16.
[157] VIZ 153 – s. 16.
[158] VIZ 153 – s. 17.

S pomocí plavčíka zavedli Vaška k lékaři, jenž diagnostikoval náhlou slabost. Vašek se cítil natolik pokořen, že odmítl další setkání se slečnou Stříbrnou a raději z plovárny odešel. Karel měl z nenadálé situace upřímnou radost, ale navenek předstíral lítost nad nezdařeným pokusem o sblížení Vaška a Lenky.

„Ano, Vašek je kamarád, jenže kolik kamarádství už bylo zrazeno kvůli ženským.“[159]

Proč k tomuto seznamu nepřidat další, že?

Po Vaškově ústupu se Karel vrátil k „dobývání“ slečny Stříbrné: vyzradil jí důvod jejich dnešní schůzky a doufal v úspěch, slečna však zřejmě vytušila jeho úmysly a lichotkám nepodléhala. Začali hovořit o soukromých záležitostech: Lenka, úřednice v podniku Zverex, pobývala v Praze měsíc, Karel deset let. Slečna Stříbrná se zmínila s despektem o Karlově básnické tvorbě. Lenčin chladný postoj k jeho básním ho udivil, ačkoli si byl vědom, že v posledních letech se z repertoáru vlastní poezie vytrácel život: psal pro peníze, prestiž a otiskoval především to, co bylo v danou chvíli vhodné.

„Mám dojem, že to nemyslíte vážně. Není v nich žádný cit. Asi spíš myslíte na to, aby vám je otiskli.“[160]

Slečna Stříbrná také částečně poodkryla svou minulost: rodina zemřela, včetně o čtrnáct let starší sestry Stáni, jež Lenku po smrti rodičů vychovávala. V souvislosti s rodinou je zmíněna báseň, již psal jeden muž starší sestře:

„Jenom mi z toho uvízla v hlavě ta – nálada, víte? A jeden verš: Píšu vám, Salino, a z okna vidím káru, na ní pan Lustig hraje na kytaru –.“[161]

Symbolika literatury je více než patrná a motiv Lustiga naznačuje židovství.

Z ponuré nálady je vysvobodila myšlenka jít si zaplavat, Lenka skočila do vody a doplavala k nejbližšímu šlapadlu (shodou okolností se šéfem a jeho manželkou na palubě). Lence byl Emil Procházka Karlem blíže představen, dodala, že kdysi znala jistou Procházkovou, jejíž muž byl šéfredaktor, Karel doplnil, že měl Procházka po Únoru manželku, která neporozuměla dobovým trendům, a tak se rozvedli. S očima plnýma prozření Lenka doplavala ke břehu. Klepala se: snad zimou, snad rozrušením. Vzpomněla si na něco z minulosti, co bylo po léta zasunuto v podvědomí? Vydatná plavkyně zachraňující tonoucí z vody je najednou unavena a zlomena vyčerpáním? Jako by na chvíli upadla do minulosti

[159] VIZ 153 – s. 22.
[160] VIZ 153 – s. 25.
[161] VIZ 153 – s. 25.

a cítila se jako ona malá holčička pod ochrannými křídly starší sestry. Náhle nepůsobila sebevědomě, ale spíš zranitelně. Karlovi se tato její podoba zamlouvala.

„Miluju slečnu Stříbrnou. Skoro vážně.“ [162]

I bez dodatku posledních slov by se onomu vyznání dalo jen stěží uvěřit. Snad byl okouzlen její neotřelostí, ale milovat, to je běh na delší trať. A skoro vážně? V duchu věděl, že se nechce zamilovat, touží jen po ochočení divé zvěře. Vědomí ochranitele mu dodalo odvahy vyřknout dané stanovisko.

Lenka se šla uklidnit do šatny číslo sedm (židovské číslo?) a po několika minutách z ní byla opět ta sebevědomá slečna Stříbrná. Karla její znovunabytá sebedůvěra příliš netěšila, ale hodlal se postavit výzvě.

Když se Lenka Karla zeptala na Věru Kajetánovou, začal se vymlouvat a zařadil tento „vztah“ do času staršího než minulého. Cožpak mu nedošel onen přešlap? Každá žena ví, že když muž zapírá svou současnou přítelkyni, nebude v budoucnu jiný.

„Vždyť vy jste typickej mizernej malej mužskej zrádce. A já nejsem padlá na hlavu.“[163]

Z jejích slov je evidentní, že ji nějaký muž v životě velmi zklamal: ji osobně či osobu blízkou (sestru), a tak se měla před muži na pozoru a arogantní jedinci ji spíše odrazovali.

Po odchodu z plovárny navštívili kavárnu v Nuslích: kousek od Lenčina bydliště, ale také jen několik ulic od Věřina bytu. Během rozhovoru byla Lenka znechucena Karlovým nezájmem o obsah jeho vlastních básnických textů, jako například o Slzách dětí z Alabamy:

„Rasismus je hnusná věc, moje básnička nikomu neuškodí a dostanu za ni prachy. Prachy neškoděj mně. To je tak asi moje estetika.“[164]

Že by se neustále snažil ukazovat svou povrchnost, aby nebylo možno spatřit jeho citovost?

Lenčina schopnost v momentě flirtovat a zároveň odsuzovat byla skutečně famózní. Karel se v ní nevyznal, náznaky slunečných časů kombinované s oblačnými vyhlídkami ho sužovaly.

Bylo pozdě a Karel se rozhodl Lenku doprovodit, optal se, zda může jít na kávu a Lenka toto pozvání nevyvrátila (opravdu připouštěla, že by ho vzala k sobě do bytu, i když už tušila

[162] VIZ 153 – s. 31.
[163] VIZ 153 – s. 33.
[164] VIZ 153 – s. 35.

výsledek této návštěvy?). Leden skládal slečně Stříbrné množství komplimentů, na posílení svých argumentů si před ní klekl. Nyní nastává komická situace, neboť v onu chvíli se objevuje na scéně Věra Kajetánová. Škvorecký vklínil groteskní setkání právě do chvíle, kdy intenzita lačnění po romantickém konci večera je na vrcholu stupnice touhy. Role náhody (blízká bydliště, chvíle v pokleku) je využita naplno.

Karel hodlal „zachovat tvář" a předstíral hledání náušnice: Lenka odmítala onu hru hrát a odešla, Věra mu ji pro změnu nevěřila a odešla také.

V duchu obě ženy porovnával.

Věra? Kdysi o ni skutečně usiloval: získat kořist! Následně ale ztratila na zajímavosti. Neměl soucit s nešťastným děvčetem a ukončil jejich „vztah", další z mužů, jenž jí zlomil srdce (nejprve tubista s amputovanou nohou v důsledku kousnutí od šimpanze a nyní nevěrník a lhář).

Lenka pro něho znamenala výzvu a onu pověstnou jehlu v kupce sena, která se jen těžko hledá a získává, ale když se to podaří, námaha je vykoupena slastnou odměnou.

„Na jevišti byla Věra sólistka, v životě tančila beznadějně ve sboru. V životě byla sólistkou ta slečna, ta krásná slečna Stříbrná."[165]

V období dospívání si prchavost okamžiku a vidin neuvědomoval, vše prožíval naplno a s růžovými brýlemi. Nyní si tyto brýle nasazoval dobrovolně a hověl si v jejich stříbrném lesku.

„Věděl jsem, že podléhám iluzi, protože mi už dávno nebylo sedmnáct."[166]

Druhá kapitola je věnována redakčním záležitostem. Hned v úvodu je zmíněn Karlův vztah k básnění a literární tvorbě vůbec: hlavní motivací jsou finance, přízeň vlivných a místo na výsluní společenského žebříčku. Bylo pro něj mnohem snazší jít s proudem a být s mocnými než vynaložit úsilí k bojům proti nim.

K podobnému názoru došel i Karlův šéf: ochránit sebe sama bylo přednější a pohodlnější než působit na svědomí:

„...později, podobně jako já, přestal svět a jeho gaunerství hodnotit z hlediska mravních ideálů a začal ho posuzovat z hlediska osobní bezpečnosti."[167]

[165] VIZ 153 – s. 40.
[166] VIZ 153 – s. 39.
[167] VIZ 153 – s. 44.

S proměnami režimů a hodnot se měnila i redakční činnost: zpočátku jednoduchá a oddechová práce spojená s drobnými diskusemi o vydání knih se vyostřila v časté konfrontační schůze. Jeden ze sporů byl právě řešen, a to rukopis s názvem *Mezi námi děvčaty* autorky Jarmily Cibulové, vychovatelky v Domově pro mravně narušené dívky. Dílo prosazovala mladá židovská redaktorka Dáša Blumenfeldová, jejíž průbojnost byla pro některé obdivuhodná, jiným naopak na obtíž, například Emilu Procházkovi, jenž byl nucen najednou požádat o pomoc svou „pravou ruku", a to Karla Ledna.

Procházka byl značně rozladěn z kladných posudků na onen rukopis: od Koblihy, Ferdy Hezkého a především od akademika Bráta, od něhož by se se očekávalo, že dílo smete se stolu. On místo toho napsal:

„Vcelku tedy je s výhradami možno říci, že rukopis, přes mnohé nedostatky, zejména četné naturalismy a celkovou ideovou neujasněnost, jeví stopy epického talentu a nebyl bych, v zásadě, bude-li redakce ochotna s autorkou na rukopise dále pracovat, po prodiskutování ediční radou proti jeho eventuálnímu vydání, po zralé úvaze a pokud se do té doby neobjeví práce lepší."[168]

Jako by se akademik odmítal přiklonit na jednu ze stran: cítil, že dílo není vhodné a k ideálu má poměrně daleko, přesto ho neodsoudil. Že by ho svazoval sex appeal čišící z Blumenfeldové, ale zároveň mu cosi jiného nedovolovalo knihu zatratit? Nejistě tedy souhlasil, ale pravděpodobně věřil v moc rady, jež toto dílo odmítne publikovat.

Autorka se sice snažila jisté pasáže ve smyslu připomínek přetvořit, ale podle Procházky k horšímu. Rozhodl se proto změnit systém hlasování: aby byla zaručena objektivita, knihu přečte šest externích redaktorů, tři interní a další tři z odlišných nakladatelství.

Celou nakladatelskou činnost zastřešoval jistý soudruh Král, hlava dění, jehož postava je do jisté míry fiktivní, neboť v díle je - nejčastěji z úst Emila Procházky - zmiňován mnohokrát coby rozhodující autorita, ale pouze pasivně. Působí jako Damoklův meč visící nad rozhodnutími šéfredaktora a jeho literátů.

Karel se s rukopisem vrátil do své kanceláře, kde mu zazvonil telefon: Věra. Ženy jako ona ho již přestaly zajímat, nudila ho předvídatelnost a podbízivost, a tak jen zopakoval své včerejší tvrzení: je konec. Věra začala vyhrožovat sebevražedným pokusem, ale Karel na to

[168] VIZ 153 – s. 47.

nebral zřetel a s myšlenkami na slečnu Stříbrnou začal číst „nebezpečný“ rukopis, jehož autorka ho zaujala: byl rozhodnutý se s ní seznámit.

„A jak jsem četl, probouzel se ve mně, k mé hrůze dávno chcíplý červ mladistvých ambicí. Taky jsem, sakra, kdysi chtěl takhle psát.“[169]

Karel poznával sám sebe v mladých letech, v pozdější době ale „zmoudřel“ a ujasnil si, že jít proti proudu se nevyplácí.

Komičnost situace byla zdůrazněna vtipným přepracováním podtržených vět v rukopise, kdy snaha po zjemnění výrazu měla opačný, spíše groteskní efekt. Zde Škvorecký uplatnil rozsáhlou slovní zásobu a smysl pro humor.

Do Karlova redakčního teritoria se vkradla s prosbou o podpoření rukopisu Dáša Blumenfeldová, baculatá, ale krásná dívka s pronikavýma židovskýma očima a vytetovaným číslem na ruce.

„Podívej, trošku vostrý to je, ale jednou se ta sračka tady musí něčím prorazit.“[170]

Blumenfeldová měla výhodu ženských zbraní, které jí pomáhaly přesvědčit i zarytého hodnotitele a prorážely nesnadnou cestu k cíli: nesouhlasila se stranickým právem veta, bez něhož se nevydá ani stránka. Chtěla zvrátit to, co jí v minulosti kvůli původu nebylo dopřáno: „ruce“ židů byly na diktátora krátké, ale nyní se pohybovala ve středu dění. mohla změnit současnost a připravit lepší prostředí pro další generace. Šéf Procházka nabyl dojmu, že Dáša v životě zatím nic nezažila, a chybí jí tak zkušenosti.[171] Ve své povrchnosti přehlížel momenty hrůz zažívaných během války nejen Dášou, ale jinými židy a něčími snoubenkami… Mnohé židovské děti měly štěstí a po válce byly posílány do severských zemí, kde žily v náhradních rodinách a učily se jazyku: Dáša ani Lenka nebyly výjimkou.

Karel byl rozhodnutý rukopis neodsouhlasit, ale přesto dal Dáše naději, že ho nesmete se stolu, ale doporučí k přepracování. Raději se vzdal vlastního názoru, jenž mu mohl uškodit, než aby ztratil pracovní post a ohrozil svou společenskou pozici.

V hlavě usazený obraz slečny Stříbrné Karla rozrušoval, a tak se rozhodl jí zavolat. Lenka ho po telefonu nepoznala. Evidentně se jí Karel nevkradl do mysli, kdyby ano, jistě by si jeho hlas stále vybavovala a poznala ho kdekoli. Slečna Stříbrná úsečně odbývala Lednovy snahy o bližší kontakt, ironizovala jeho tvrzení, že by chtěl její hlas slyšet nepřetržitě. Když se

[169] VIZ 153 – s. 58.
[170] VIZ 153 – s. 55.
[171] VIZ 153 – s. 57.

dozvěděl se, že odchází do zoologické zahrady za šimpanzem, jenž má škrkavky, bylo jeho prvotním plánem ji tam doprovodit, ale ono „agresivní“ zvíře v něm vyvolalo vzpomínky na nešťastnou událost s Věřiným tubistou, a tak Lenku přemluvil na pozdní schůzku u Mánesa: Lenka ještě Karla upozornila, že nechodí přesně, a zavěsila.

Své tvrzení o pozdním příchodu dodržela a skutečna dorazila s půlhodinovým zpožděním. Prvotní hovor stočila k literátům, ačkoliv Karel by dal přednost pochlebování a skládání komplimentů. Slečna své tvrzení o nesympatiích k podobným tvůrcům podtrhla vysvětlením:

„Protože mám s nima špatný zkušenosti. Jednou mi jeden něco proved.“[172]

Až později je možné se z textu dozvědět pravý smysl tohoto výroku: ztratila sestru vinou jistého literáta a nyní se jí vše postupně vracelo. Karel se pokoušel vyzvídat a proniknout do jejího soukromí, ale v těchto případech volila slečna Stříbrná úhybný manévr: dotkla se ho, případně jej i pohladila, čímž Karla dokonale odzbrojila, jakmile se jí však dotkl on sám, odtáhla se: snad odmítala komukoli patřit a o všem chtěla rozhodovat sama.

Lenka se velmi nápadně zajímala o šéfredaktora Procházku: ráda prý poslouchala vyprávění o podvodnících. Karel ho vykreslil jako skvělého člověka. Slečna Stříbrná se vyptávala na soukromí šéfredaktora a své počínání zdůvodňovala zájmem o manželské a milenecké vztahy. V tuto chvíli je na místě ptát se: z jakého důvodu se slečna zabývá někým, koho zahlédla jen jednou na plovárně? Nalezla v postarším muži zalíbení, nebo sleduje vyšší osobní zájmy?

„Něco mě k němu táhne, asi mi není pomoci.“[173]

Výrok je předzvěstí budoucích událostí, kdy její pevná vůle podlehne touze pomstít nespravedlnost uplynulých let, což však v této chvíli zřejmě ani neprozíravější čtenáři netuší.

Lenka byla z informací od Karla poměrně rozrušená, a tak objednala vodku, společně s redaktorem si připila na jejich „možnou budoucnost“, ačkoli již věděla, že společná rozhodně nebude, v tuhle chvíli již zosnovala plán, v němž ji měl – zatím nic netušící Karel - dostat ve správný čas na správné místo.

Karel neustával ve skládání komplimentů, ale Lenka již jeho domýšlivosti nevěnovala pozornost. Doprovodil ji před dům v ulici 19. listopadu a opět před ní padl na kolena. Absurdní

[172] VIZ 153 – s. 61.
[173] VIZ 153 – s. 65.

scéna se opakovala, neboť se opět objevila Věra, jež se rozplakala a utekla. Že by mu Josef Škvorecký nepřál dosáhnout svého a naopak znemožnění prohluboval?

Slečna Stříbrná požádala Karla, aby šel za Věrou Kajetánovou a utěšil její bolavé srdce. Lépe se vciťovala do ženské duše, i ona zažila mnohá zklamání, a tak věděla, jak to bolí. Dala Karlovi najevo, ať za ní v ten den už nechodí, ale aby zmírnila dopad odmítnutí (potřebovala ho k uskutečnění svého plánu), navrhla, aby sehnal lístky na gymnastickou soutěž.

Karel si sedl na lavičku a rozjímal o časech před deseti lety, kdy jistá Hana Salaquardová rezolutně zamítla jeho snahy o bližší kontakt. Tyto události nápadně připomínaly současnost.

„(…) tyhle dva body, tehdy a dnes, spojil měsíční paprsek v přímku a ta rázem přeškrtla všechna léta mezi tím, léta děvkaření ze sportu a básnění ze zvyku, všechno, co jsem se naučil od světa (…). Seděl jsem tu, zas devatenáctiletý, nahý, zvolna opékaný na pekelném roštu lásky.“[174]

Dříve skutečně miloval, ale po hlubokém zklamání se rozhodl, že mu žádná žena za bolavé srdce nestojí, a začal jednat ve svůj prospěch. Nyní se však stalo něco zvláštního: láskyplné okouzlení ho zasáhlo jako prudký šíp. Ale byl by kvůli lásce schopen obětovat i svou sobeckou masku? Nebo je to opět autorova hra se čtenářem?

V náhlé lítosti si vzpomněl na Věru a její výhružku: chvátal k jejímu domu, odemkl a zaposlouchal se do zvuků v bytě: Věra naštěstí ležela ve vaně a četla si, zpočátku hrála roli ledové královny, ale pod Karlovým pohledem tála a následně mu podlehla. Stále se nesmířil s prohrou a jeho filosofií bylo: lepší dvě ženy než žádná. Nakonec přece jen zvítězil pocit viny a navrhl Věře rozchod, který ale jasně odmítla. Navrhla, že mu nechá volnost, ale ať se k ní vždy vrátí: ona počká, až ho pobláznění přejde. Ubohá žena bez sebevědomí by měla raději záletníka, od kterého se nemůže odpoutat, než aby zůstala rozhodnou a samostatnou ženou?[175]

Karel vytušil, že se bude muset bez mnohoženství obejít:

„Chci-li takhle někdy ležet se slečnou Stříbrnou, musím se na Věru definitivně vykašlat.“[176]

Čtvrtá kapitola se nese v narozeninovém oparu Dáši Blumenfeldové a Emila Procházky. Dáša slavila každý půlrok, nyní jí tedy bylo devatenáct a půl roku. Tvrdila, že

[174] VIZ 153 – s. 70.
[175] VIZ 153 – s. 75.
[176] VIZ 153 – s. 75.

jednou za rok by si narozeniny tak nevychutnala.[177] Snad si vynahrazovala promarněná léta v koncentračním táboře, kdy se ztrátou identity neslavila ani své narození.

I v tento slavný den se hovor přeměnil v drobnou roztržku, jak jinak než kvůli rukopisu Cibulové. Procházka byl diplomat a snažil se Blumenfeldové naznačit, že nevydání rukopisu přinese autorce jen užitek: bude se moci zdokonalit a nepošpiní si pověst hned na začátku kariéry.

Objevuje se zde další z postav, a to spisovatel Kopanec, přezdívaný „mistr průserů", neboť vzhledem k tomu, že nepociťoval respekt vůči autoritám a zesměšňoval jak stranu komunismu, tak smysl ducha, způsobil konec éry konkurenčního nakladatelství.

Setkání v redakci se přesunulo do soukromější roviny a Karel byl pozván na Dášinu i Emilovu oslavu. Šéf byl k němu velmi vstřícný a zmínil, že by mohl s sebou přivést i slečnu Stříbrnou. Karel spekuloval nad smyslem onoho lahodného tónu: chtěl si Procházka uchovat přízeň svého spolupracovníka v hlasování o rukopis, nebo našel zalíbení ve slečně Stříbrné?

Karel následně pozval Lenku na oběd, lživě jí sdělil, že za Věrou nešel, a slečna Stříbrná se rozzlobila, neboť odmítala připustit, že by se kvůli ní rozpadl jiný vztah naprosto zbytečně, neboť o Karla, jako o muže, nejevila v podstatě žádný zájem. Karel Lenku pozval do vybrané společnosti, nejdříve se vymlouvala, ale poté, co zjistila, že se jedná o oslavu šéfredaktora Procházky, zbystřila a nakonec souhlasila.

Cestou na oběd potkali Vaška, který se k nim připojil a začal s Lenkou konverzovat. Karel začal žárlit, nechápal, proč je jí milejší rozhovor s „prostým" mužem, když jde vedle ní on!

Vašek vehementně gestikuloval, zavadil o mísu s třeboňským krémem, kterým následně potřísnil značnou část šatů slečny Stříbrné. Groteska pokračuje. Vašek se opět ukázal jako neohrabaný nešika a hodlal vyklidit prostor. Stud mu nedovolil počkat na slečnu Stříbrnou, která se mezitím oplachovala v kuchyni restaurace. Před odchodem předal Karlovi lístky na gymnastickou soutěž a nesměle přislíbil, že tam taktéž dorazí. Velmi ďábelský plán se zrodil v hlavě Karla Ledna: na soutěž půjde Věra, zde se setká s Vaškem a oba se vzájemně budou moci utěšit. Napadlo ho jen, aby snad Vaškovi nevadilo, že jde o bývalou přítelkyni kamaráda, ale pak si řekl, že to ještě nikomu nevadilo, tak proč by se měl žinýrovat Vašek?![178]

[177] VIZ 153 – s. 80.
[178] VIZ 153 – s. 93.

Z jeho arogantních slov je patrné, že pro něho přátelství příliš neznamenalo, předpokládal, že všichni muži uvažují podobně jako on, neboť právě Karel je přece hlavním reprezentativním vzorkem, nebo to tak není? Vidina vlastního prospěchu překrývala smysl přátelství.

Pátá kapitola se odehrává pod taktovkou Dášiny oslavy. Karel se sešel se slečnou Stříbrnou dříve, aby mohl navštívit obě akce: Dášinu i Emilovu.

Bylo zde mnoho lidí z literárních kruhů, většinou podobného ražení jako Blumenfeldová: literáti, kteří chtějí dobýt a změnit svět. Už jen název oslavy *Večírek v podzemí* udává postavení účastníků, kteří nešli s davem. Karel takový nebyl, držel se v bezpečí nakladatelství a nepovažoval za nutné prosazovat novátorství a přidělávat problémy sobě i jiným přehnanou iniciativou.

„Tak mnozí na to čekají, pomyslel jsem si, ale kdo vlastně ví, co bude? Ani šéf. Tihle nečekají. Dělají si své. Většinou blbosti. Ale dělají je sveřepě, bez zisku, k vlastní škodě; posedlí patrně nějakým ďáblem, jako Blumenfeldová. A podle všeho se ženou do zkázy.“[179]

Slečna Stříbrná byla velmi netrpělivá (že by toužila, či dokonce potřebovala být na jiném místě a s někým jiným?), a tak se společně s Karlem a Kopancem přesunuli do šéfredaktorova sídla, kde **šestá kapitola s názvem *Večírek v podnebí* začíná.** Podoba s předchozí kapitolou není jistě náhodná. Zde je naznačeno, že se akce účastní jen špička společenského žebříčku a sympatizanti s režimem; nedopatřením se sem dostal i mistr Kopanec.

Šéfredaktor Procházka, značně opojen alkoholem, se nechutným způsobem vyjadřoval o židovské rase v souvislosti nejen s Blumenfeldovou.

„To všechno ta Blumenfeldová. To její židácký fanfarónství. Já, ne že bych byl ňákej rasista, soudruzi, znáte mě. Ale židy rád nemám. Je to mezinárodní spiknutí, samej modernista a sionista. Já bejt soudruhem presidentem, povolím jim všem vystěhování do Izraele!... Vystěhovali by se, až by se za nima kouřilo, židáci!“[180]

Procházka se považoval za nejčestnějšího člověka, jenž může soudit ostatní. Pokrytectví bylo podtrženo útokem na židovské občany. Nevhodné asociace vyvstávající se slovem *kouř* mohly připomínat zlé časy.

[179] VIZ 153 – s. 99.
[180] VIZ 153 – s. 112.

Je velmi podivné, že Lenka, i přes necitlivé Procházkovy řeči, sledovala každý jeho pohyb a nakonec s ním skončila v úzkém kontaktu. Směle se bavila v jeho společnosti a letmé šéfovy doteky ji, zdá se, neurážely. Karlův zármutek se při pohledu na nepochopitelnou dvojici dále prohluboval: nejdříve Vašek a nyní Emil, co se to dělo?

Cestu domů však Lenka Karlovi přece jen věnovala: směl ji doprovázet a v autě jí dělat společnost. Ztropil žárlivou scénu na téma šéf a doteky, pokusil se ji obejmout a políbit, ale vysmekla se mu, při dalším pokusu se ho chladně zeptala, zda ji tady nechce ještě znásilnit.[181] Karel se pokusil vyznat jí lásku, ale ona jeho počínání ironicky zpražila. Nedokázal pochopit, proč je na něho tak protivná a k jiným se chová mile.

„(…) proto…. A to není tak pitomá odpověď, jak si možná myslíte. Má hlubokej smysl.“[182] odvětila Lenka.

Snad ke Karlovi zpočátku pociťovala jisté sympatie, ale poté začala vnímat jeho povrchnost a aroganci, navíc vidina pomsty ji zaslepila a ona pravděpodobně tušila, že pan redaktor poslouží účelu a zajistí jí přístup do společnosti, ale v dalších chvílích by jí jen ztěžoval práci. Pramenila tedy schůzka v restauraci U Mánesa ze vzájemných sympatií, nebo z vypočítavosti? Část odpovědi je na konci příběhu. Získat milence není jejím cílem.

Tématem sedmé kapitoly jsou telefonáty. Karel se hned druhý den pokoušel zastihnout slečnu Stříbrnou, ale neúspěšně: její kolegyně Benešová mu tvrdila, že slečna je mimo firmu. Karel se nenechal ošálit a využil Dášu Blumenfeldovou k útočnému manévru: do Zverexu zavolala ona a chtěla k telefonu Lenku, což se také zdařilo. Karel pozval slečnu Stříbrnou na gymnastickou soutěž, souhlasila pod podmínkou, že půjde i Vašek. Doufala, že v přítomnosti dalšího známého člověka se bude cítit bezpečněji před Karlovými nálety? Nebo snad náklonnost k Vašku Žamberkovi přesáhla přátelskou rovinu?

Mezitím si Dáša vyřizovala pracovně-soukromé telefonáty a získávala spojence na boj s vrchností, ženskost a smyslnost jí vydatně pomáhaly.

Vzápětí volala slečna Stříbrná sama od sebe, aby sdělila, že služební cesta do Liberce znemožní její účast na gymnastickém turnaji, Karel se pokusil nabídnout jí doprovod, ale slečna podotkla, že jede se svým šéfem. Karel si to pro jistotu ověřil u Lenčiny kolegyně, ta Liberec dosvědčila.

[181] VIZ 153 – s. 118.
[182] VIZ 153 – s. 119.

Karel měl mnoho otázek, na které neznal odpovědi. Byl zmatený: jako redaktor přece uměl ve „známých vodách“ plavat, ale najednou tápal. Ženy pro něho byly průhledné a nadmíru předvídatelné (viz telefonáty od Věry), ale slečna Stříbrná, to byl jiný kalibr.

„Stojí o mě? Nestojí o mě? Jsem jí tak protivný? Ale zase ne tak protivný? Není to všechno jenom oddalování bezpodmínečné kapitulace, rafinované protahování muk, aby rozkoš byla potom k zešílení? Anebo to všechno myslí vážně? A proč ten zájem o šéfa? A proč ta ohleduplnost vůči Vaškovi?“[183]

Pokračoval v osnování svého plánu a zamířil do divadla, kde hrála sólistku Věra Kajetánová. Když ho Věra spatřila, rozzářila se jako naleštěný diamant, nebo jen zirkon? Karel jí nabídl schůzku na gymnastické soutěži a ona po drobném zařizování s nadšením souhlasila; dal jí lístek a řekl, že se potkají až v hale. Měl totiž ještě neodkladnou schůzkou se šéfovou ženou, ta se ho pokusila svést, ale Karel byl netečný, a tak si povídali. Ela mu radila s postojem k rukopisu: pokud s vydáním souhlasí, měl by se postavit i šéfově názoru. Karel ale opáčil:

„Nikdo si nechce rozmlátit hubu. Jen aby si ji nakonec nerozmlátili všichni.“[184]

Snad proroctví budoucnosti? Když všichni půjdou tímto směrem, mohou špatně dopadnout a právě první vlaštovkou k novému bytí může být rukopis Jarmily Cibulové.

„Osobně jsme stejný jako svině tamti, ale vsadili jsme na správnou loď.“[185]

Po odchodu od Ely myslel Karel na dění mezi Věrou a Vaškem: jestlipak se mu Věra bude chtít pomstít a dovede Vaška až na své lože? Karlovi bylo najednou úzko: myšlenka na Věru a na slečnu Stříbrnou ho sužovala. Začal mít pocit, že ztrácí vše, oč stál: obě ženy, víru v socialismus, pozice redaktora byla nejistá a básnická léta byla pryč (nebo ne?). Vlahá noc vhodná k romantické procházce ho deprimovala; na rozdíl od Dáši a mladého Hartmana (jeden z hodnotitelů rukopisu), kteří byli spatřeni v těsném objetí.

Přišlo ráno, **špatná nálada zmizela** a Karel se mohl vydat do redakce. Den byl klidný, Procházka se vyskytoval mimo kancelář, jen Blumenfeldová řešila poslední nejasnosti kolem rukopisu: většina externích i interních redaktorů byla pro vydání, jen Karel se prozatím nevyjádřil. Nakonec se rozhodl, že práci s výhradami doporučí. Snad nechtěl přijít ani o jednu ze stran, a tak zvolil postoj přesně uprostřed.

[183] VIZ 153 – s. 128.
[184] VIZ 153 – s. 133.
[185] VIZ 153 – s. 135.

V sobotu ráno se konala porada: na programu byl problematický rukopis Jarmily Cibulové. Rozvířila se diskuse a šéf se pokoušel obhájit názor, že jde o amatérskou práci, jejíž autorka musí několik let zrát k napsání velkolepého díla: Procházka předstíral, že hájí dobro a zájmy mladé a nezkušené tvůrkyně, ale záleželo mu především na své dobré pověsti a záchraně jména nakladatelství.

Mnozí redaktoři v čele s Blumenfeldovou lobovali za vhodnost tematiky práce: měla by se dát šance neotřelému námětu. Někteří ze zúčastněných byli hypnotizováni Dášinými anatomickými přednostmi a předháněli se v argumentaci, jíž onen rukopis hájili (Hezký a Hartman). Aby Dáša dosáhla svého, využívala ženské zbraně, omluvou pro tuto manipulaci bylo to, že obhajovala „správnou věc“: cestu proti proudu. Její způsob hry mířil k vítězství, a tak se i Karel, jako „správný“ vypočítavý muž, v duchu přiklonil na její stranu. Chaos vyvrcholil v pranici dvou redaktorů, což bylo pro Procházku vysvobozením: jednoduše se vzhledem k situaci rozhodl rozřešení bojů o rukopis oddálit. Diplomatický tah mu nejednou vynesl úspěch.

„Odklad vždy patřil mezi velká řešení.“[186]

Po návratu zpět do své kanceláře byl šéf vcelku rozladěn ze schopností mladé redaktorky, jež dokázala přesvědčit většinu osazenstva, aby pro rukopis hlasovala.

„Židi, Kájo. To je marný, ty maj svý lidi všude.“[187]

Považoval židovskou rasu za protivníka, kterému se nedá věřit. Zaryté nepřátelství vůči těmto lidem z něj přímo čišelo. Snad svými nenávistnými výroky ospravedlňoval své jednání v minulých letech?

Karel cestou z kanceláře zapomněl na pracovní spory a věnoval se soukromým záležitostem. Jak je možné, že Věra ještě nezavolala? Proč nic nevěděl o uplynulých událostech? Předpokládal, že on bude udávat tempo a všichni se budou řídit jeho pokyny: bude takovým guru lásky a tělesného spojení.

Nečekaně potkal Věru, jež ho ani nepozdravila, její nezájem ho upoutal a rozhodl se zjistit víc. Ukázal se jako ješitný muž: jakmile ztrácel kořist, chtěl ji znovu lapit, aby si s ní mohl kdykoli pohrát. Věra se chovala jinak, sarkastickým tónem sdělila, že se na turnaji báječně

[186] VIZ 153 – s. 150.
[187] VIZ 153 – s. 151.

bavila s Vaškem i se slečnou Stříbrnou: jako by od Lenky odpozorovala jisté způsoby chování a sebevědomí jí vzrostlo.

Karel, značně konsternován novým vývojem událostí, se rozhodl zajít na večeři, společnost mu dělal Kopanec, ten se rozpovídal o šéfově minulosti a divil se, že Karel, pravá ruka Procházky, o jeho zážitcích s ženami nic neví.

„Emilek byl zasnoubenej se židovkou, ale po patnáctým březnu třicet devět z toho rychle vycouval. Teprve pak si vzal tu dceru nakladatele.“[188]

Snad už tehdy šéf toužil vklínit se do přízně vrchnosti a nevhodná žena mu mohla zarazit kariérní postup. Obával se o svou pověst, a tak dal přednost svému egu před záchranou lásky?

„Ona pak šla do plynu. Ta snoubenka. Takže jeho antisemitismus má na dně špatný svědomí.“[189]

Aby ulevil výčitkám a ospravedlnil svůj čin, začal hlásat nečistotu rasy, a židy tak nenávidět?

Ve večerních hodinách přichází na scénu opět Věra.

„Věra se objevila ve vchodu pro herce, ale měla kolem sebe houf kamarádek a několik přátel třetího pohlaví.“[190]

Byli třetím pohlavím myšleni gayové? Že by už v tehdejší době vznikaly narážky na homosexuální orientaci? Nebo Škvorecký degradoval baletní povolání mužů a považoval je za poloviční ženy?

Karel šel se souborem do klubu a zpovídal Věru z návštěvy gymnastiky, věděla vše: o údajné cestě slečny Stříbrné i o tajném plánu. Mluvila chladně a nepřístupně, skoro jako by slyšel Lenčinu řeč, pak se ale „stará“ Věra vrátila: rozplakala a rozkřikla se, že Karla nenávidí a na truc strávila noc s jeho přítelem Vaškem. Karel se obával další scény, a tak ji raději odvezl domů, tam se s ní rozloučil. Považoval celou záležitost za uzavřenou a předpokládal, že vztah Vaška s Věrou bude i nadále pokračovat a on bude mít čistý štít.

[188] VIZ 153 – s. 157.
[189] VIZ 153 – s. 157.
[190] VIZ 153 – s. 159.

„Kupodivu mi něčeho pořád bylo líto. Ale čeho? Takhle to chodí na tom světě. Věru jsem zlikvidoval, a teď slečna Stříbrná s největší pravděpodobností zlikviduje mě. Tak to chodí na tom světě. Čeho mi vlastně je líto?“[191]

Věry se zbavil a nyní na oplátku slečna Stříbrná zničí jeho: rovnováha v přírodě bude naplněna. Chlad slečny Stříbrné v něm paradoxně vzbudil city a oslabil ostny arogance a přezíravosti. Bylo mu snad líto ztracených let bez lásky? Nebo ho postihl žal nad promarněným životem v přeludu bezpečí?

Nevěděl si rady. Co teď? Věru nemá, na slečnu Stříbrnou je krátký, šéf byl v pasti a vládu přebrala Blumenfeldová.

„A co já? Kam půjdu? Kam dojdu? Kam? Ty to víš, Karle Ledne. Je to neslušné slovo. Ale kam jinam chceš dojít s tou záhadnou slečnou Stříbrnou? A kam jinam chceš vůbec dojít po té cestě svého života, když se ti z něj vytratilo desatero božích přikázání?“[192]

Ano, vlastní prospěch, sobectví, zrada přítele, cizoložnictví a lži se v přikázání rozhodně nevyskytovaly.

Špatné svědomí nakonec ustoupilo a vrátil se „starý“ Karel. Najednou už znal odpovědi na své otázky: cesta vede na lože slečny Stříbrné![193] A pokání bylo rázem ta tam.

Ranní probuzení zastihlo Karla v pochmurné náladě. Jak je možné, že je najednou tak přecitlivělý? Že by se v něm pohnuly ledy? Začal uvažovat nad smyslem slova láska v souvislosti se slečnou Stříbrnou.

„Hodí se na to, co je mezi mnou a kávovou růží, slovo láska?“[194]

Karel miloval vnější krásu a princip dobývání, ale nitro ženy mu bylo cizí, nedokázal ho skutečně pochopit a porozumět mu. Nejvíce toužil po něčem, co mu bezmezně unikalo. Dá se tomu tedy říkat láska? Není to jen okouzlení a přelud? Je na místě se zeptat: podpořil by Lenku v nesnázích? Pomohl by jí ze zapeklité situace? A miloval by ji, kdyby nebyla tak nepřístupná? Začal se brodit podrobnostmi „vztahu“ se slečnou Stříbrnou, rozhodl se analyzovat každou minutu s ní strávenou, aby mohl pojmenovat současný stav.

[191] VIZ 153 – s. 164.
[192] VIZ 153 – s. 165.
[193] VIZ 153 – s. 165.
[194] VIZ 153 – s. 166.

„I když – pustil jsem film po padesáté první, ale koukal jsem na něj ne už jako divák, ale jako kritik, pídící se po nějakém výkladu díla, které zatím mohlo posloužit za příklad nesrozumitelnosti. Jak to tedy je a co to všechno znamená?“[195]

Když putoval cestou seznámení, nalezl zlomový bod: Emil Procházka.

„(…) proč by tak krásná samička letěla na šéfa, když to není její šéf?“[196]

Správná otázka. Tak proč? Přece se kávové růži nemohl líbit plešatý mužík se zažloutlým chrupem a potícím reflexem! Co na něm viděla? Peníze? Mohla si přece vybrat lépe: nebyl jediný muž s tučným kontem; i hezcí a mladí pánové jsou někdy bohatí. Už tušil, že v tom bude něco více, jen na to ještě nepřišel.

Dále ho napadlo, že její odmítavost pramení z tendence provokovat ho. Přes ješitnost neprozřel (zde to autor ještě nepotřeboval): vzpurnost slečny Stříbrné se již nepodobala rozmaru, ale skutečnému odcizení a nulovému zájmu. Dumal také nad mylnou informací o cestě do Liberce: uvažoval, zda změnu plánů zapříčinila shoda okolností, či promyšlený tah vyvozený z důkladných znalostí Karlova tajného úmyslu.

„Všechno by to předpokládalo telepatii a jasnovidectví. Teda blbost.“[197]

Důkaz Karlovy omezenosti: degradoval pozici ducha (i do „milostných“ pasáží jsou vkládány vyšetřovací metody).

Se zběsilými myšlenkami vyšel před dům a spatřil výrazný plakát o výstavě psů, kterou mimo jiné pořádal také Zverex, neváhal a okamžitě vyrazil na místo konání. Tam uviděl slečnu Stříbrnou a zatajil se mu dech, vyčkával v davu na vhodnou příležitost a sledoval její úspěšné počínání se psy a časté pózování před fotografem, přetvářka jí nebyla cizí. V nestřeženou chvíli odchytl fotografa a požádal ho o sérii obrázků se slečnou Stříbrnou.

„Ani něco podobného jsem v životě nikdy neudělal. Nikdy jsem nepotřeboval fotografie. Měl jsem dost originálů. A teď jsem si objednal hned celou sadu.“[198]

Nikdy nebyl tak důsledně odmítán, snad se chtěl slečny Stříbrné dotýkat alespoň na fotografiích?

Odvahu k osobnímu setkání s Lenkou nalezl Karel až během polední pauzy, kdy si k ní a jistému panu Bartošovi přisedl na oběd. Lenka nevypadala nadšeně, že ho vidí, spíše naopak.

[195] VIZ 153 – s. 167.
[196] VIZ 153 – s. 167.
[197] VIZ 153 – s. 168.
[198] VIZ 153 – s. 173.

Začali mluvit řečí, které rozuměli jen oni dva: kávová růže a proutník. Četli mezi řádky, když ji Karel přirovnával ke krásné, ale velmi zlostné kočce, slečna podotkla, že je možná hrubá proto, že na ni v minulosti nebyli hodní, on připomněl, že je v jeho opatrovnictví teprve týden, načež slečna odvětila:

„Tak s ní třeba špatně zacházel někdo před vámi.“[199]

Získával klíč ke svým otázkám. Slečnu provázela špatná minulost, na kterou nemohla zapomenout, a od toho se odvíjelo její odmítavé chování. Ale stále mu nešlo na rozum, proč byla k ostatním tak milá, jen jeho bojkotovala? Že by se před ním nechtěla či neuměla přetvařovat? Nebo jí bylo milejší zošklivit si ho dříve, než by jí mohl ublížit jako v minulosti „neznámý“ muž její sestře?

Když osaměli, Karel začal mluvit o Liberci, přiznal svůj plán a sdělil, že nyní je volný.[200] Skutečně zvláštní pojetí volnosti. Nedokázal zapeklitou situaci vyřešit sám a postavit se k ní čelem, tak bylo pro něho snazší poslat za sebe náhradu. Byl si jist, že nyní nestojí budoucímu vztahu nic v cestě, Slečna Stříbrná ho ale převezla:

„Tahle branže má zvláštní vlastnost. Praxe je v ní spíš na škodu. Největší úspěch v ní mívají ty, co nemají vůbec žádnou praxi.“[201]

Slovo branže může asociovat lásku či sexuální vztah. Zde je možné spatřit další náznak toho, že slečna o protřelého koumáka skutečně nestála, zajímal ji pravý cit, toužila po něžnosti a upřímnosti, to vše jí mohl dát právě Vašek: věděla, že on její city nezraní. Snad si Lenka vzpomněla na sestru a došlo jí, že nechce být účastníkem v obdobné hře: najednou Věra byla onou nešťastnou Salinou a Lenka novou ženou šéfredaktora. Karel byl hlavním pachatelem, který se překážky (Věry) elegantně zbavil, aby jeho „ruce“ zůstaly bez poskvrny, a doufal ve volný průchod ke svému cíli.

Začalo pršet, Karel zavezl slečnu Stříbrnou k jejímu domu. Tam se doprošoval o pozvání na kávu, Lence se ho nakonec zželelo, neboť jeho slova zněla tak upřímně. Nemohla smutným očím říct sbohem.

„A mám tě, konvalinko!“[202]

A iluze Karlových citů je pryč.

[199] VIZ 153 – s. 175.
[200] VIZ 153 – s. 176.
[201] VIZ 153 – s. 177.
[202] VIZ 153 – s. 184.

Lenčino bydlení bylo skromně zařízené, nábytek pro ni nic neznamenal. Karel prokoukl její lži o spolubydlící: druhým a posledním obyvatelem bytu byl totiž pouze kocour Felix. Lenka informaci směle potvrdila:

„Díky tomu jsem dosud pannou – že vodím pány za nos.“[203]

Že by dvojsmysl?

Řeč se opět stočila ke kocourovi.

„Kocour je velice krásný zvíře, pozorujete? Elegantní, celej se leskne, dbá na sebe. Ale je to strašnej lenoch. Strašnej sobec. Nemiluje pána. Miluje jenom dobrý bydlo.“[204]

Domácí zvíře jí připomínalo zlá léta a asociovalo ztělesnění mužského sobectví: svým leskem a krásou očaruje, ale dokáže i zradit. Snad narážela na někoho konkrétního, kdo podvedl její sestru?

Důvěrná atmosféra Karla přemohla, ten se neovládl a Lenku objal. Vášeň ho přemohla a on se pokusil Lenku získat stůj co stůj. Slečna Stříbrná ale zachovala chladnou hlavu a udeřila redaktora do mužského nejcitlivějšího místa na těle. Měl by se před ní plazit a prosit za odpuštění, ale místo toho se z ničeho nic omluvila ona jemu:

„Je to moje vina. Neměla jsem být pitomá.“[205]

Neměla důvěřovat mužům a doufat, že i ti sobečtí dokáží držet slovo? Nebo litovala, že se mu otevřela a svěřila se vzpomínkami? Či se omlouvala za to, že ho přivedla do této situace a zneužila ke svým plánům? Poté dodala:

„(…) všechno v životě jste si ulehčoval. Ženské, básnění, práci, všechno, víte? Takže jste podleh iluzím. Zrovna jako nejste básník, ale veršotepec, nejste ani milenec, ale děvkař. (…) Vy jste zatím vůbec nežil. Jenom užíval.“[206]

Zatím nepoznal, co obnáší život: milovat, obětovat se a žít pro druhého, stále myslel jen na sebe. Věděla, že jeho egoismus by ji jednou silně ranil, nápadně v jeho způsobech poznávala sestřinu minulost a nechtěla dopadnout jako ona. Karel neměl srovnané hodnoty, nic nedokázal, jen zadarmo bral. Nebyl schopen bojovat za smysluplné cíle, jen si zjednodušoval cestu k těm vlastním.

[203] Viz 153 – s. 185.
[204] Viz 153 – s. 186.
[205] Viz 153 – s. 188.
[206] Viz 153 – s. 189 - 190.

Slečnino myšlení Karlovi přišlo směšné a nepochopitelné. Potřeboval obklad a hojivou mast na své ego, a tak zamířil za Věrou, aniž by se zajímal o baletčiny city.

„Opanovala mě skoro fyzická potřeba nějak se za to všechno někomu pomstít. Nějak sám sebe ujistit, že je to ještě normální svět, že nenormální je v něm pouze slečna Stříbrná. Věra mě k sobě pustí, ty včerejší facky jsou loňský sníh, nic neznamenají. Zase se s ní udobřím. Zase ji pošlu k vodě. Jenom když se přesvědčím, že je to pořád normální svět.“[207]

Lze vůbec definovat normalitu světa? Pro každého je to subjektivní záležitost.

Jedenáctá kapitola a lístek z vojenské správy informující o programu na léto: mimořádné dvouměsíční vojenské cvičení, jehož se musel zúčastnit i Karel. Během horkých měsíců zaslal slečně Stříbrné množství dopisů, ale odpovědi se nedočkal. Zato dostal list od Vaška z výletu do Doks a začal mít nepříjemné tušení: dával si dohromady souvislosti z řeči slečny Stříbrné o výhodě nezkušenosti a událostí posledních dnů před odjezdem na cvičení. Přece by nemohl se svým „neschopným“ přítelem bez sebedůvěry prohrát?

„Koukal jsem z okna rychlíku na bronzové slunce prvních zářijových dnů a přemítal, co bude. A co si vlastně proboha chci dál počít v životě. To jsem ovšem nevěděl nikdy. Jenomže zatím mi to vždycky bylo úplně fuk.“[208]

Měsíce odloučení od reálného života se na něm podepsaly: donutily ho přemýšlet nad budoucností. Dosud se mu sama nabízela: mohl mít jakoukoli ženu, úspěchy v práci se hrnuly, nad přáteli měl navrch, ale nyní mu docházelo, že je vlastně osamělý. Věra si našla náhradu v podobě režiséra, Vašek se osamostatnil a práce zevšedněla a ztratila význam. Snad i záviděl Blumenfeldové její odhodlanost a připomněl si slova slečny Stříbrné: možná byl skutečně jen lehkomyslným floutkem bez rozumného základu k životu. Nebo si to máme myslet?

Po návratu vedly první kroky do vlastního bytu a druhé k obydlí slečny Stříbrné, aby jí vyznal své city. Ta mu otevřela, ale bylo patrné, že ji jeho návštěva překvapila, odmítla ho pozvat dál a z jejího chování vyplývalo, že se necítí zrovna příjemně. Proč zatajovala návštěvu vyskytující se na toaletě? Nechtěla svědky událostí, nebo odmítala do svého plánu zahrnout další osobu? Prozradily by se nějaké kompromitující informace, kdyby Karel ztropil žárlivou scénu?

[207] VIZ 153 – s. 191.
[208] VIZ 153 – s. 199.

Náhle si Karel povšiml pestré čepice visící v předsíni. Ihned se mu vybavil obraz nejlepšího přítele a cítil, že většího pokoření se mu už nemůže dostat.

„Já, velký pán nad ženami, škemrám jako sextán na prahu nedobytné slečny, a z klozetu mi naslouchá ten nesmrtelný mameluk Vašek Žamberk!“[209]

Třináctá kapitola se převážně odehrává v redakci. Zasedání rady slibuje dlouhou schůzi a jedním z probíraných bodů je i rukopis Cibulové. Zdá se, že text již není pro nakladatelství hrozbou, neboť byl odmítnut. Dášiny snahy přišly vniveč, navíc ztratila kvůli provinění vůči režimu i pracovní místo.

„Tak i na tebe došlo, bojovnice. Dávalas ve prospěch dobré věci všechno, i vaginu, a dobrá věc se ti vymstila, jako se člověku na tomhle světě vymstí všechny dobré věci.“[210]

Litoval ji. Připadalo mu nespravedlivé, že člověk za něco bojuje a nakonec prohraje: on Stříbrnou, Dáša místo a zadostiučinění; člověk se ničeho nedovolá a musí sedět, mlčet a jít s proudem.

Karel se přistihl, že i jeho myšlenky se ubírají jiným směrem.

„A lhostejnost mě vydělila z dělného kolektivu, kde jsem byl přítomen už tolika apoteózám a také pěkné řádce poprav – a najednou jako by mě osvítilo lhostejné divácké vidění a všichni, jak tu seděli, připadali mi směšní… a nepochopitelní v činech, jichž se tu tolikrát dopustili. A proč? Pro zoufalou marnost, které se říká kariéra, postavení? Pro dobré bydlo?“[211]

Snad konečně prozřel? Nešťastná láska ho uvrhla na dno úvah a jeho napadala nesmyslnost dosavadního života? Snad opravdu byli tito maloměšťáčtí hrdinové fiktivními kočkami, kterým nezáleží na nikom jiném než na sobě a vlastním blahobytu. Do nedávna k nim patřil, ale nyní se cítil jiným, nevěřil, že se k těmto lidem po dlouhé řádky let hlásil. Mají skutečně právo rozhodovat, co je vhodné a co ne? Není to individuální a subjektivně vnímané téma?

Potřeboval znát pravdu, a tak se sešel s Vaškem v denním baru. Karel se zeptal přímo na onen osudný večer na gymnastické soutěži a Vašek potvrdil sexuální styk s Věrou, opravdu ho mrzelo, že zradil přítele. Rozdíl ve vnímání přátelství byl patrný: Karel by neměl výčitky

[209] VIZ 153 – s. 204.
[210] VIZ 153 – s. 213.
[211] VIZ 153 – s. 205.

svědomí ze strávené noci s Lenkou. Redaktor na ustrašeného učitele v nestřeženém okamžiku zaútočil, aby si potvrdil své domněnky:

„Jen jednou a pak ses na ni vykašlal. A načals Stříbrnou, co?“[212]

Karel projektoval do jeho osoby sám sebe: nařkl ho ze zrady přátelství a přiřkl mu roli proutníka.

Karel stále pátral po příčině tak zjevného odmítání slečnou Stříbrnou a nevěřil, že by Vašek mohl být oním vedoucím toreadorem. Musel v tom být někdo jiný už od začátku, ale kdo?

„(…) vždyť to není možné; jsme u konce děje a pachatelem musí být někdo, koho znám od začátku, kdo sehrál v té frašce důležitou úlohu; nemůže to být kdosi úplně nový a neznámý.“[213]

Zde je náznak detektivního příběhu, redaktor pátrá po pachateli ukradeného srdce a nemá potuchy, že je s tím spojený jiný zloduch. Karel se v návratech do minulosti (kniha jeho básnických prvotin) snažil najít odpovědi na současnost.

Leden se rozhodl udělat dobrý skutek a pomoci alespoň Blumenfeldové, když si nevěděl rady se svými problémy. Sešli se spolu s Cibulovou v kavárně Mokka: Cibulová byla dívka s nečistou pletí a urousanými hnědými vlasy. Jakmile se dozvěděla, že její rukopis nenabyde knižní podoby, rozplakala se. Karel ji chlácholil slovy váženého redaktora: prý je její rukopis opravdu skvělý:

„Neplačte, slečno. Nebýt toho, že zas trošku přituhlo, určitě jsme to vydali. Bylo to už napůl schválený.“[214]

Náhle do kavárny zavítal také velký šéf a vypadal poměrně nejistě, když zahlédl své spolupracovníky. Měl s někým smluvenou tajnou schůzku a nesměl je nikdo vidět?

Šéf přece jen přišel ke stolu se třemi literáty a Cibulové sdělil, že by měla psát o životních osudech a praktických tématech, nikoli o okrajových skupinách společnosti. Stranické řeči se linuly z jeho úst a Karel uhasil narůstající požár pozváním Cibulové na slavnost v Živohošti.

[212] VIZ 153 – s. 211.
[213] VIZ 153 – s. 217.
[214] VIZ 153 – s. 221.

Odešli z kavárny a Karel koutkem oka spatřil černou střapatou hlavu, jak mířila do kavárny, ze které právě vyšli.

„V kavárně seděl můj šéf. Jestli to byla slečna Stříbrná, co tam měla co pohledávat? Vašek tam přece nebyl.“[215]

Začal si spojovat faktory, indicií mu mohla být skutečnost, že slečna Stříbrná chodila vždy pozdě. Rozšířil svůj hledáček z jednoho na dva muže: Žamberk a Procházka. Měl snad pocit, že na světě existují pouze tři muži zajímající se o sličnou dámu?

Patnáctá kapitola je zasazena do rekreačního střediska v Živohošti, kde se konala akce Svazu spisovatelů. Karel seděl u stolu společně s Kopancem, Blumenfeldovou a Cibulovou a poslouchal konverzaci okolního osazenstva. Za běžných okolností by se k diskusi o socialismu přidal, ale kvůli uplynulým dnům spíše přemítal ve vlastních myšlenkách – snad se na chvíli stal prorokem, jenž zvěstoval budoucí události a viděl loďku na jezeře, plující do neznáma.

Dášiným a Karlovým cílem bylo držet Cibulovou dál od velkého šéfa. Možná aby jí v alkoholovém opojení nezdrtil sebevědomí více než doposud. To se bohužel nepovedlo a Procházka, se značným procentem alkoholu v krvi, začal ponižovat ztrápenou autorku. Cibulová jeho urážky nestrpěla a vrhla se na něj.

Dáše prozíravě podotkla:

„Nepotrvá dlouho, a rozbijou mu hubu jeho vlastní nohsledi. Aby se zachovali i přes jeho mrtvolu.“[216]

Že by se blížil šéfův profesní konec a bylo třeba ho kvůli vlastní záchraně „hodit přes palubu“?

Do hlavního sálu vešly dvě postavy, jež měly za několik momentů zamíchat kartami přítomných: Vašek a Lenka. Připojili se k Procházkovi a popíjeli na baru. Karel si tuto zajímavou společnost nenechal ujít a zavítal taktéž na bar. Vašek s Emilem popíjeli nad limit, a tak se šli společně nadýchat čerstvého vzduchu. Karel s Lenkou osaměli. Redaktor, zhrzen informací o budoucím sňatku kávové růže a kdysi nejlepšího přítele, začal Lence vyhrožovat prozrazením jejího flirtu s šéfredaktorem. Lenčina tvář se nejdříve stáhla zděšením, ale poté, co zjistila, že Karel nepochopil její záměr a podstatu věci, uklidnila se.

[215] VIZ 153 – s. 225.
[216] VIZ 153 – s. 230.

„To, co mu chcete povědět, to je opravdu něco úplně jinýho, než si myslíte. Ale tomu vy byste nerozuměl.“[217]

Jejich slovní šarvátku roztrhl dánský turista, jenž ve svém jazyce sdělil pravděpodobně něco nevhodného na adresu slečny Stříbrné, neboť ta mu následně udělila facku a kupodivu ji doprovodila vlastním vyjádřením v jeho rodné řeči (židé zachránění z koncentračních táborů byli po válce odváženi do severských zemí, proto dánština z úst slečny Stříbrné).

Karel se odmítl dále doprošovat a vzal zavděk přítomností Cibulové, jejíž předvídatelnost mu v tuhle chvíli byla vcelku milá. Oba notně popíjeli, a tak není divu, že jejich další kroky mířily pod měsíční oblohu. Procházeli se po břehu (kousek od něj stál Vaškův a Lenčin stan) a došli až k dřevěnému molu s loďkami, jednu s názvem *Charón* odvázali a vydali se na jezero. Povídali si a Jarmila vyzradila, že ji k psaní dohnala nešťastná láska.

„V myšlenkách, jestli se tomu dalo tak říkat, jsem zabloudil k vlastním začátkům. Byly podobné, téměř identické. A potom k vlastním koncům. Literárním. Jaképak budou konce Jarmily Cibulové - ?“[218]

Karel rekapituloval svůj život. Jarmilina osudná zamilovanost mu připomněla vlastní básnické počátky a došlo mu, že ona se snažila alespoň bojovat za svá práva a psala ze srdce, kdežto on už nyní ne. Jak skončí ona? Přidá se na stranu silných, ale pokryteckých jedinců, či zůstane svá s rizikem zapomnění?

Vyprávěcí linie je náhle přerušena a Škvorecký vstupuje do díla s důležitým upozorněním měnícím pohled na tento příběh.

„Zanedlouho dojde k tragédii. Již nyní máte v ruce dostatek stop. Ale pozor! V detektivce nestačí uhodnout. Je nutno vydedukovat a dokázat!“[219]

Znenadání se vnímání mění, nejedná se pouze o romantický příběh doplněný satirou na literární podmínky v nakladatelství, ale přidává se i žánr detektivní. Zpětná analýza díla umožní spatřit jisté střípky důkazů: původ slečny Stříbrné, její rodina a výchova v severských zemích, posedlost šéfem, odmítání redaktora a zraněná nevinná duše. Bude podstata odhalena hned, nebo na konci knihy nastane překvapení tak, jak to bývá ve správné detektivce? Josef Škvorecký předkládá nápovědy a snad doufá, že jedinec s rozsáhlou fantazií a znalostmi záhadu

[217] VIZ 153 – s. 234.
[218] VIZ 153 – s. 238.
[219] VIZ 153 – s. 239.

rozluští ještě před odhalením pachatele. Symbolika příběhu je minimální, neboť mnohé domněnky jsou buď potvrzeny, či vyvráceny v závěrečné kapitole.

Pavel Trenský upozorňuje na rozbití klasické struktury detektivního příběhu v podání autora.

„Obvyklá struktura detektivního příběhu je převrácena: Škvoreckého kniha nezačíná zločinem, po němž vyprávění postupně rozvíjí téma pátrání až k rozluštění záhady. Záhada se tu stává více méně postskriptem vyprávění, které dává milostnému i satirickému příběhu jakési druhé zakončení.“[220]

Autorova sonda je u konce, a je tedy možné opět pokračovat v příhodách na Živohošti.

Karel zamířil spolu s Cibulovou zpět do sálu, ale nikoho schopného hovoru zde nenalezl, pokročilá hodina si vybrala svou daň a veškeré osazenstvo bylo pod vlivem alkoholu.

„Po zmiji ani stopy, po krysaři taky ne.“[221]

Snad je v jedovatém hadovi skryta postava slečny Stříbrné, která Karla nalákala do pasti a neváhala uštknout. Krysařem může být myšlen Procházka, ten, který lidem slibuje Zemi Zaslíbenou a následně je nevědomé odvede do záhuby. Nebo je krysařem Vašek, jenž si dovolil ukrást slečnu Stříbrnou jen pro sebe?

V náhlém pomatení mysli vyšel Karel v závěsu s Jarmilou do svého pokoje a strávil s ní noc, přesto ne a ne na Lenku zapomenout.

Ranní hodiny s sebou přinesly šok: Procházka byl nalezen mrtvý na břehu jezera, příčinou smrti bylo pravděpodobně utonutí a rána do hlavy: loďka, jež byla místem činu, se stále hledala. Mnozí z osazenstva plakali, někteří byli v šoku a jiní ho ani nepolitovali (Kopanec, Blumenfeldová, jež pomýšlela na novou šanci pro Cibulovou). Ani Karla šéfova smrt příliš nezasáhla a místo truchlení šel ke stanu, který obývala slečna Stříbrná spolu s Vaškem. Lenka nespala, a tak jí Karel mohl oznámit ranní novinky, vypadala zděšeně.

Přijeli pracovníci SNB a začali událost patřičně prošetřovat: zvali každého na výslech. Ani Karel tomuto zpovídání neunikl, sdělil kapitánovi svou hypotézu o oné situaci: Emil se opil, šel na vzduch a následně spadl do vody, kde se utopil.

[220] TRENSKÝ, Pavel. *Josef Škvorecký*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995, fot. příl. Profily. ISBN 80-85787-79-2. s. 58.
[221] ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 240.

Karel si povšiml, že nalezená loďka má na přídi nápis *Charón*. Podezřelou se stala Cibulová, neboť měla motiv: násilný kontakt se šéfem a v lodi byl nalezen dopis s jejím jménem. Karel jí však poskytl alibi, neboť sdělil, že celou noc s ním byla zavřená v pokoji.

Kapitán sdělil, že na vesle byla nalezena krev a v lodi zeleno-modrá kostkovaná čepice.[222] Pozorný čtenář již dedukuje a vzpomíná na obdobně vypadající čepici v předsíni slečny Stříbrné. Karel stále považoval za vlastníka čepice Vaška Žamberka, což také kapitánovi sdělil, ale následně dodal, že Vaškův stav nebyl s to jet na loďce, neboť by se utopil spíše on, než Procházka.

Bylo prokázáno, že Procházkova smrt nebyla způsobena cizím zaviněním, konal se pohřeb, jehož se slečna Stříbrná neúčastnila. Možná indicie k tomu, že si se šéfem jen pohrávala, aby mohla docílit svého.

„Ať to bylo, co to bylo, co kdysi se šéfem měla, za poslední sbohem jí nestál.“[223]

Další den přinesla pošta zprávu, že si slečna Stříbrná v sobotu vezme Vaška Žamberka. Jak ale do Lenčiných plánů zapadal Vašek? Že by ji skutečně upoutala jeho dobrotivost a zamilovala se do skutečné jistoty? Nebo potřebovala alibi na onen večer? Odpovědi jsou ještě daleko před námi.

Karel se sešel s Kopancem, který působí jako průvodce davem: díky jeho postřehům je možné dozvědět se mnohem více ze zákulisí jednotlivých postav. Ve svém poslání pokračoval a sdělil Karlovi, co v onen osudný večer viděl: v půl druhé zahlédl na jezeře dvě postavy plující v loďce, první měla pleš, druhá černé krátké vlasy: žena. Karlovi najednou vše docházelo, a když se ujistil, že Vašek spal v době „vraždy“ dávno ve stanu, prozřel.

Sedmnáctou kapitolou dílo vrcholí: Karel opět stoupal po schodech do bytu, který se nacházel v ulici Devatenáctého listopadu. Přes drobné zaváhání ho slečna Stříbrná pozvala dál, tam jí hned zpočátku vyčetl budoucí sňatek s Vaškem a navrhl jí alespoň nyní sexuální styk. Slečna Stříbrná měla v živé paměti minulé události v jejím bytě a pro jistotu sevřela v rukou skleněnou kouli se sněhem. Rozhodl se vyprávět jí příběh o událostech v Živohošti. Vychutnával si ji tak, jako ona po celou dobu jeho. Sdělil jí fakta o krvi na vesle, šrámu na šéfově čele i to, že viděl dvě osoby na jezeře v měsíčním svitu (přivlastnil si Kopancovu verzi, snad kvůli autenticitě). Bylo patrné, že slečna znejistěla, informace padly na „úrodnou půdu“. Karel se opět povyšoval, našel ztracenou sebedůvěru a v této chvíli bylo pro něj velmi

[222] VIZ 221 – s. 244.
[223] VIZ 221 – s. 247.

povzbuzující mít nad slečnou navrch. Toužil po tom mít ji v hrsti, aby se cítila spoutaná a neměla kam utéct. Tvrzení o lásce bylo falešné: šlo o sobecký cit, nešlo mu o její štěstí, ale o své zájmy a pohlazení ega.

Lenka přiznala svou přítomnost v loďce, ale snažila se vyvolat dojem nešťastné náhody. Věděl však, že až jí sdělí vše, co posbíral ve svých vzpomínkách a faktech, přestane zapírat, neboť ji usvědčí z vraždy.

Začal plovárnou, následně schůzkou v restauraci U Mánesa a večírkem u šéfa. Poznal ji před kavárnou Mokka, když měla schůzku s Procházkou, který taktéž seděl na klozetu v onen osudný den vyznání lásky.

„Nenamítala, že nejsme v detektivce. Věděla, že v ní jsme.“[224]

Karel působil jako komisař Hercule Poirot, který během rozřešení případu osvětluje situaci a popisuje pachateli jeho záměr a provedení činu, aktér se mnohdy zpočátku brání, ale poté rezignuje a naslouchá. A situace u Lenky v garsonce připomínala napínavé detektivní drama.

Redaktor přiznal, že si vzpomíná na detaily z jejich setkání, a tak bylo pro něho snazší vybavit si zpětně mnohé události (šéfova kostkovaná čepice na plovárně). Stále ale nedokázal pochopit, v čem byl jeho šéf zajímavější než on? Vždyť jsou oba nečestní a povrchní mužíci, tak jak je možné, že dala přednost plešatému Procházkovi?

Vyprávěl jí příhodu o prvotním šéfově zasnoubení s jistou židovskou dívkou, kterou po příchodu Němců opustil, a jí se následně stalo snoubencovo rozhodnutí osudným. Tato žena měla mladší sestru, která neštěstí v dobu války a koncentračních táborů přežila, ale nemohla zapomenout na „vraha“ své sestry.

„Potom, v koncentráku, když starší sestra zemřela, vyrostlo to v jejích představách v něco naprosto obludného. V zločin. A protože sestra nezemřela přirozeně, ale tak, jak se tehdy v Terezíně umíralo – v nejtěžší ze všech zločinů. To, co snoubenec udělal, byla prostě pro tu mladší sestru vražda.“[225]

Po válce hrany otupěly a mladší sestra, odvezena na sever do nové rodiny, postupně zapomněla. Když tu najednou poznala slavného šéfredaktora, který ji vrátil do minulých let a připomněl hrůzné zážitky. Pocítila nutnost ujistit se, zda jde o stejného člověka, který její

[224] VIZ 221 – s. 262.
[225] VIZ 221 – s. 264.

sestře ukrátil život, a tak prostřednictvím Ledna vešla do šéfovy přízně a sblížila se s ním: je možné, že velmi intimně. Jedinou komplikací se stává dotěrnost redaktora a náhlé vzplanutí k jeho nezkušenému příteli.

„Řekněme, že slečna se nemůže rozhodnout. Touží po pomstě, ale je to už tak dávno, že to skoro přestala být skutečnost. Takže se k vraždě nemůže odhodlat. A právě tak se nemůže odhodlat k odpuštění.“[226]

Opravdu to za to stojí? Minulost nikdo nevymaže a léta pádí dál, má mu odpustit, nebo ho navždy umlčet? Ale ublížil její rodině! A lze ono pochybení nazývat vraždou, nebo jde „jen“ o zničení dobra a ideálů?

Událost na Živohošti ale vše změní, stává se perfektní příležitostí pro vykonání činu a poté i zahlazení stop. Chybí zmínit ještě jeden detail:

„Po válce si někteří židé počešťovali jména. Schwarznagel na Černý, Silberstein na Stříbrný. Ta slečna chtěla možná smazat minulost. Většina židů to neudělala, ale někteří ano. A ona chtěla vymazat minulost obzvlášť radikálně. Nejen že si změnila jméno. Dala si taky z předloktí odstranit koncentráčnické tetování. (...)Taky se nejmenovala Lenka. Jmenovala se Leona. Lvice.“[227]

Nejednalo se spíše než o lvici o malé a ustrašené lvíče bez rodiny? Nikoli, události ji donutily bojovat ze všech sil, za svá práva a za život, a proto už nebyla jen malým lvíčetem, ale sličnou, mocnou a nepoddajnou lvicí.

Slečna Stříbrná byla v pasti. Uvědomovala si, že prohrála, neboť poměr sil se znenadání obrátil na Lednovu stranu.

„Jste jako váš šéf, řekla klidně, chraptivě, s opovržením. Tak pojďte.“[228]

Rozhodla se zaprodat svou důstojnost a vyměnit ji za svobodná léta. Ale stál Karel o poraženou ženu? Opravdu si ji nyní „vzal“, nebo odešel a nechal ji tápat v nejistotě? Na jednu stranu je zde mužská sexualita a neschopnost odolat (jak bylo viděno v předchozích kapitolách), na druhou zadostiučinění z pokoření dobývané slečny. A co teď? Karty byly rozdány a hra končí.

[226] VIZ 221 – s. 266 - 267.
[227] VIZ 221 – s. 268.
[228] VIZ 221 – s. 268.

Mnozí literáti taktéž tápou a kladou si otázku, jak onen příběh interpretovat?

„Sam Solecki například vykládá postavu Karla Ledna a závěrečnou část Lvíčete jako možnost volby mezi spasením a zatracením.“[229]

Josef Škvorecký bravurně vykreslil povahové rysy mnohých vrstev společnosti. Odkud pramení náměty? Jsou vymyšlené? Ne, dílo je inspirované lidmi z jeho okolního světa:

„Podle autorova svědectví mají téměř všechny postavy – kromě Lenky Stříbrné – předlohu ve skutečném životě.“[230]

Hlavní postavou je dvaatřicetiletý Karel Leden, z jehož perspektivy je dílo vyprávěno. Je tedy možné nahlédnout pod povrch verbálních konverzací a pozorovat myšlenkové pochody redaktora. Škvorecký nevyužil potenciálu své přední postavy Dannyho, neboť Smiřický koexistuje v jistém prostředí s dalšími postavami a mohlo by tak dojít k záměně, a působivost díla by tak byla narušena.[231]

Příjmení Karla Ledna vyzařuje chlad a mrazivý přístup bez soucitu. V praxi tomu tak doslovně není, ale citová „odtažitost“ k ženám je zjevná. Typickým projevem postavy je nekonfliktnost, odmítá se pustit do sporu, a tak raději zůstává v pozadí a vyčkává na vhodný moment přiklonit se k té, či oné straně.

Protikladnou postavou se stává Vašek Žamberk: naivní a mnohdy ztrapňovaný tělocvikář nakonec paradoxně získá trofej v podobě slečny Stříbrné.

Lenka Stříbrná, záhadná a křehká bytost s povahou šelmy. Její osobnost je skryta až do posledního momentu a ani po dočtení knihy nejsou všechny dotazy zodpovězeny: důvod volby budoucího manžela, Lenčino rozhodnutí v závěru knihy. Podle Škvoreckého je vymyšlená, ale v některých autorových dílech je možné spatřit její tvář a povahu (*Sedmiramenný svícen, Legenda Emöke).*

Kontrastující naivitu ztvárňuje postava baletky Věry, jejíž osobnost se díky Karlově chování vyvíjí: z nešťastného uzlíku nervů se stává svébytná ženy, jež se pomstí nevěrou s Vaškem Žamberkem.

---

[229] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 209.
[230] VIZ 229 – s. 93.
[231] TRENSKÝ, Pavel. *Josef Škvorecký*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995, fot. příl. Profily. ISBN 80-85787-79-2. s. 50 - 51.

Škvorecký Ledna neodsoudí za jeho aroganci a sobectví, nechává na čtenářích, aby posoudili jeho povahu, obdobně i Procházku, rasistu a zbabělce, který ale věří v pozitivní poslání své strany. Co ale Škvorecký odsuzuje, je malost a neschopnost prosadit vlastní názor. Současníci jsou stejní jako stoupenci předchozího režimu, jen jejich taktika není tak zjevně radikální, nýbrž pečlivě skrytá.

V díle se objevují mnohá fakta z literárního zákulisí, které Josef Škvorecký znal ze své vlastní zkušenosti.

Jeden ze základních spojovacích prvků jednotlivých kapitol tvoří jazz a hudební elementy, neboť Škvoreckého lásky byly právě saxofon a jazzová hudba. Tento jev popisuje spisovatel André Brink:

„Škvoreckého próza je počata a zrozena v hudbě. Každý významný přechod nebo pohyb je předznamenán a doprovázen hudbou a/nebo tancem.“[232]

Dalšími motivy jsou prvky erotiky a sexuálních zážitků, jež jsou podány hravou formou postrádající vulgaritu, a oproti nim vyrovnávání se s náboženstvím (Škvorecký byl vychováván v římskokatolické rovině a čerpal odsud náboženské náměty). Typický je také Škvoreckého humor, uplatňující se v četném vyprávění, historkách či pouhých představách a debatách, kvůli němuž byl často kritizován.

Symbolika květin je taktéž provázána s celým dílem: Lenka je mnohdy nazývána kávovou růží či karafiátem.

Románová detektivka *Lvíče* je považována za významné dílo české literatury. I přestože Škvorecký vybočil z obvyklých kolejí svých rozsáhlých románů, dokázal působivě popsat příběh plný lásky a odmítání. Napětí příběhu zvládl dovést do zdárného konce. Nejeden čtenář Škvoreckého za toto dílo pochválil, dovolím si citovat jednu z příznivkyň, s jejímiž pocity se vesměs ztotožňuji:

„Protože Váš román Lvíče vyšel v Braillově písmu, dostalo se i mně toho štěstí, že jsem mohla sledovat osudy redaktora Ledna a slečny Stříbrné. Byly to krásné hodiny, jež jsem mohla strávit s těmi lidmi, prožívala jsem vše s ní a bylo mi smutno, že on byl tak hloupý, že ji nepochopil.“[233]

[232] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 79.
[233] ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. s. 329.

5 POROVNÁNÍ TEXTŮ

Arnošt Lustig i Josef Škvorecký, přední obdivovatelé Ernesta Hemingwaye, zapůsobili svým osobitým stylem na mé smysly. Jejich um podat tak čisté příběhy na pozadí nelehkého prostředí je obdivuhodný. Lustig mohl zážitky předat autentičtěji, neboť během války pobýval v koncentračním táboře, a čerpal tak ze svých osobních zážitků. Škvorecký píše v obecnější rovině a koncentráčnické náměty získává z druhotných zdrojů, případně snad od jiných autorů. Jako by nechtěl prozrazovat detailnější podobu minulosti a s odstupem se odvolával na prožitky Arnošta Lustiga.

„Píšu vám, Salino, a z okna vidím káru, na ní pan Lustig hraje na kytaru – „[234]

Obě knihy mají v kontextu tvorby autorů odlišnou pozici: Lustigova *Dita Saxová* se stává prvním rozsáhlejším textem po mnoha povídkách. Škvoreckého *Lvíče* je naopak dílem završujícím jeho „domácí“ práce.

Josef Škvorecký píše ironický text namířený proti soudobým praktikám komunistického režimu ve společnosti, Lustig v postavě Munka zmiňuje možnou volbu, již násilně nevnucuje, jelikož nikdy nevystupoval proti komunismu.

„(…) ráj na zemi bude nejdřív v Rusku a pak hned v Praze.“[235]

Tvůrci, o nichž se zmiňuji, projektovali vlastní osobnost do postav v díle: Lustig vystupuje v roli Alfreda Neugeborna, Škvoreckého je možno nalézt v osobě Karla Ledna. Je tomu ale skutečně tak?

Alfred si váží žen, je gentleman, zastane se Dity proti urážkám Lindy. A ačkoli je Ditou odmítnut, zachovává dekórum tak, jako Lustig. Otázkou zůstává, zda byl Lustig skutečnou Ditou Saxlovou také odmítnut, či byl jen jejím obdivovatelem? Karel Leden oproti tomu působí jako seladon, jenž je zvyklý dostat vše, co si zamane, a odmítavost slečny Stříbrné ho dráždí k nepříčetnosti. Neváhal by vynutit si sexuální kontakt fyzicky i psychicky (ať už poprvé v jejím bytě či na konci příběhu)? Alfred působí opačně: trpí komplexy méněcennosti, ale touží po uznání a chce bojovat o dámu svého srdce tím, že jí dokáže svou odvahu (viz tajemné, byť marné, vloupání do sklepních prostor Židovské obce). Z tohoto tvrzení plyne, že Lustig

[234] ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 25.
[235] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 71.

považoval ženy za křehké duše. A co Škvorecký? Znevažoval naopak jejich osobnost, aby zakrýval svůj strach z něžných bytostí?

Proti Alfredovi i Karlovi jsou postaveny kontrastní protiklady s odpovídající povahou: sebestředný D. E. a méněcenný Vašek.

Už samotné názvy udávají ráz příběhu: Dita Saxová je osobnost, žena, která zaslouží patřičný obdiv nejen od Lustiga, a tak se nabízí totožný titulní název příběhu. Nadpis *Lvíče* skýtá jistou záhadu, je třeba bádání, aby byla rozřešena. Poté se nabízí otázka, zda je Lenka Stříbrná skutečně lvíčetem, nebo bojovnou lvicí (viz kapitola *Lvíče)*.

„*Taky se nejmenovala Lenka. Jmenovala se Leona. Lvice. (…) Ale bylo to spíš lvíče. Lvíče, které to všechno přežilo a vyrostlo do krásy. Lvíče, které ten pitomý grázl, ten redaktor, chtěl chytit do pasti.“*[236]

Pojmenování *Lvíče* ukrývá tajemství, ale v příběhu je tomu naopak: Škvorecký většinu otázek zodpovídá (někdy jim dokonce předchází), pro symboliku není velký prostor, naopak Lustig ponechává prostor pro zamyšlení se nad psychologií hlavní postavy, jejíž tajemno je velmi podmanivé.

Oba autoři popisují zraněná srdce dvou krásných a mladých dam: Arnošt Lustig blonďatou Ditu Saxovou a Josef Škvorecký černovlasou Lenku Stříbrnou. Tvůrci zařazují do svých děl tematiku holocaustu, Ditu poznamenal na celý život: nedokázala se smířit s následky, jež ji pronásledovaly až do konce její osobní pouti. Lenčina bolest byla taktéž silná, ale vzhledem k mladému věku v táboře ji neponičila tak, jako Ditu. Lenka dokázala na úskalí i zapomenout, ale vnější okolnosti ji vrátily do dětství a rána se otevřela.

„Znala jsem v Brně nějakou Procházkovou z Prahy. Její muž byl taky redaktor nebo něco.“[237]

Osobnosti slečen byly do jisté míry velmi podobné: obě působily na okolí lehkomyslným, až povrchním dojmem a někdo je mohl považovat za „lehké“ dívky: Ditu většina dívek z Domova, Lenku redaktor Leden (nutno dodat, že pouze v okamžicích vlastního rozhořčení nad nedobytností židovské dívky). Ale šlo opravdu o „lehké“ ženy? Nebyly spíše nedostupné a tajemné?

[236] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 268.
[237] ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 29.

Dita i Lenka zůstaly osamoceny, neboť v táboře ztratily rodinu. Oběma dívkám zemřely matky: Ditě skutečná, Lence v podobě sestry. V obou příbězích má ztrátu na svědomí muž: u Dity voják, u Lenky šéfredaktor Procházka.

Ditě se rodinu pokoušela nahrazovat především paní Goldblattová a snad i Tonička, suplující mladší sestru, a v neposlední řadě i otcovská role Ericha Munka.

„V tomhle domě není nikdo o nic lepší nebo horší než ten druhý. (…) Kromě paní Isabelly Goldblattové.“[238]

Lenka neměla nikoho, alespoň ze samotné četby čiší ten dojem, neboť se musíme řídit jen tím, co nám Škvorecký prostřednictvím několika řádek sdělí. *Lvíče* je vyprávěno z perspektivy redaktora Karla Ledna, jenž může podávat zkreslené informace o slečně Stříbrné, již považuje za nedostižnou a nádhernou bytost. Není možné znát vnitřní pochody slečny Stříbrné, její osobnost poznáváme jen z dialogů či z popisu od redaktora. Ditě je naopak ponechán velký prostor pro úvahy, jež jsou zprostředkovány vševědoucím Arnoštem Lustigem. Své o tom vypovídá i způsob podání: Dita je ve středu dění, i ostatní postavy jsou popisovány vzhledem k Ditě, u *Lvíčete* je to naopak: Lenka tvoří doplnění dvou světů Karla Ledna: pracovního a soukromého, přičemž Lenčina postava zasahuje především do života privátního, ale pracovní je její postavou ovlivněn také (probouzející se svědomí Karla Ledna, uvědomění si bezvýznamnosti pracovních porad apod.). Tyto informace zásadně odlišují obě díla: autoři staví vypravěče do jiných pozic: na straně jedné „objektivní“ er-forma Arnošta Lustiga poskytující několik úhlů pohledu, na straně druhé „subjektivní“ ich-forma Josefa Škvoreckého umožňující hru se čtenářem.

Obě dívky našly zalíbení ve zvířatech (židům bylo za války zakázáno chovat či vlastnit zvířata): Dita v kočkách Isabelly Goldblattové, Lenka ve vlastním kocouru Felixovi, jenž jí připomínal minulost.

„Kocoura mám proto, abych nikdy nezapomněla na jistý věci.“[239]

V souvislosti s Lenkou jsou tedy zmíněni především živočichové (výstava psů, Zverex, kocour), Dita naopak milovala děti, s nimiž měla zkušenost už v táboře, kde se o ně starala.

„(…) bylo příjemné poslouchat Ditu Saxovou, když vyprávěla o tom, že kdysi dělala něco jako vychovatelku a starala se o malé děti.“[240]

[238] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 107.
[239] ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 186.
[240] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 59.

Motiv židovství je též možný spatřit v čísle sedm: v *Ditě Saxové* je sedm koček, ve *Lvíčeti* šatna s tímto numerem.

Láska má v obou příbězích nezastupitelnou roli. Dita po ní touží, ale zjišťuje, že její srdce není připraveno důvěřovat jinému muži, při pokusu o zahojení zraněné duše jen naráží na realitu (D. E. a ztráta panenství). Lenčin soukromý život je zapeklitý: zdá se, že po lásce netouží, jejím posláním je pomsta, ale k zápletce dochází, když je oznámen sňatek mezi Lenkou a Vaškem.

„Druhý den jsem dostal tištěné oznámení, že slečna Stříbrná nebude už dlouho slečnou. To půvabné období jejího života mělo skončit v sobotu na Staroměstské radnici rukou Václava Žamberka. Připíchl jsem si oznámení na pelest postele a zastřel jsem je kusem černého flóru.“[241]

Dita zázemí naopak odmítá: návrhy Herberta Láguse, možnosti spojené s Alfredem či Munkem, vydává se vlastní cestou do Země Zaslíbené a snad doufá v lepší život. Paradoxně se do cizí země vydala dobrovolně, ale nevydržela nápor samoty, Lenka byla do severské oblasti poslána, ale díky tomu přežila.

Věk odchodu do cizí země byl u obou dívek velmi odlišný: Lenka byla malé děvčátko, sirotek, který touží po pohlazení a hřejivé náruči: měl se o ni kdo postarat. V dětství se dá mnohdy leccos zvládnout lépe a bez následků než v pozdějším věku. Dita byla dospělá, prožité hrůzy měla v živé paměti, nebylo v jejích silách zapomenout na hoře ve svém srdci.

U Škvoreckého vystupuje poměrné množství ženských i mužských postav, u Lustiga hrají dominantní roli ženy. Postavy mají však obdobné rysy: klevetnice Linda (*Dita Saxová)* a sekretářka Anežka (*Lvíče)*, neohrožený Král (*Lvíče)* a mocný vyslanec Jakub Steinmann (*Dita Saxová).*

Škvorecký také několikrát zmínil, že všechny postavy, mimo slečnu Stříbrnou, mají reálný základ (viz kapitola *Lvíče)*. Zajímavé, že u Lustiga je naopak Dita Saxová tou, jež je podložena skutečností (viz kapitola *Dita Saxová).*

Detektivní motiv je zakomponován nejen do příběhu *Lvíče*, ale jeho prvky nalezneme i u *Dity Saxové*, a to během pátrání po autorovi udání na Ditu Saxovou a Alfreda Neugeborna. Lev Goldblatt onu záhadu vyšetřuje, stanovuje hypotézy a dokonce kontroluje, zda se

[241] ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 249.

protiprávní skutek opravdu nemůže stát. I sám Arnošt Lustig se stává vyšetřovatelem a touží najít příčinu smrti Dity Saxlové.

Symbolika krysaře se taktéž objevuje v obou knihách: u Dity je oním vůdcem D. E. či chlapci z Mezinárodního modrobílého svazu, ale také možná někdo jiný nebo něco jiného. U Lenky si můžeme pod krysařem představit redaktora, šéfa Procházku či Vaška (viz kapitola *Lvíče)*.

Sexualita provází obě díla, ale každý autor tuto tematiku pojal odlišným způsobem. Škvorecký se nevyhýbá vulgarismům a sexuálním prvkům, detailně popisuje partie těla i náruživé myšlenky redaktora, ale splynutí těl je zlehka přejito. Lustig je naopak zdrženlivější a vyjadřuje se úsporněji, erotika je jemně skryta za plášť něhy a tajemství. Představivost je plně rozvíjena, ačkoli nic není jasně sděleno. V rozhovorech s Františkem Cingerem otevírá Lustig své křehké nitro:

„Pro Lustiga sex a erotika otevírají to nejkrásnější. Něco, co inspiruje k budoucímu životu. (...) Vztahy zkrachují, lidé si natlučou pusu, ale pocit z blízkosti druhého vytrvá. Navíc si s postupujícím věkem uvědomuje, jaký zázrak je samotná lidská existence, fungování těla. A stále si připomíná, že ve chvílích, kdy patřil k těm, kdo měli hlad a žízeň a ke smrti byl jen krůček, lidské tělo bylo to jediné, co každému zbývalo. (...) Nahá těla v něm okamžitě vyvolávají vzpomínku na Osvětim. Tam viděl stovky, tisíce svlečených žen, které vzápětí zabili. Lustig věří, že nahota je určena jen pro jednoho, toho pravého. Vše ostatní je násilí na ženské duši i na těle. Láká ho cudná nahota.“[242]

Do obou příběhů je vložena smrtící rána. Ve *Lvíčeti* umírá šéfredaktor Lenčiným přičiněním, Lenka odhazuje svou tajemnou masku a možná i důstojnost. Dita skočí z útesu sama a smířená s vlastním osudem. Dita přišla o život. Lustig se ale nehodlá vyrovnat s jejím trvalým odchodem, a tak z ní vytváří legendu, jejíž tajemství bude provázet celé generace, obdobně vytvořil postavu i Škvorecký, jen v jiném příběhu: *Legenda Emöke*.[243] Lenka, Dita i Emöke jsou pro vypravěče nedosažitelné a vytváří v něm pochybnosti o sobě samém.

[242] CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. s. 243 – 244.
[243] ŠKVORECKÝ, Josef: *Legenda Emöke*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1963. 78 s.

Kosková tvrdí:

„Podobně jako Lustigova Dita Saxová a Lenka Stříbrná nepatří do současného světa, ale do světa ‚těch dávno mrtvých, dávno zapomenutých'.“[244]

Obě dívky měly jiný osud než ostatní členové jejich rodin, byla jim dána druhá šance na život, kterou bohužel vlivem okolností dostatečně nevyužily: Lenka se propadla do dějin času a zaměřila se na jediné: pomstít svou sestru, čas hojení byl jejím přítelem do osudového setkání na plovárně, pak odmítala nechat minulost spát a hodlala ji probrat k životu. Ale lze se jí divit? Cožpak my bychom také pro svou rodinu neudělali cokoli? Je těžké vžít se do role člověka, jemuž byla násilím odebrána milovaná sestra, ale stojí pomsta, která nic nezmění, za to, abychom jí obětovali vlastní život?

Tematikou pomsty se v šedesátých letech zabývali i jiní autoři: například Milan Kundera v *Žertu* či Ladislav Fuks ve *Spalovači mrtvol.*

Paní Kosková vystihla Ditinu postavu: skutečně se nedokázala vypořádat s poválečnými následky. Cosi hledala, jen sama přesně nevěděla, co. Snad toužila po absolutnu, ale nemínila ani o píď sestupovat ke kompromisům? Nedokázala se odpoutat od minulých časů (viz její návraty na místo prádelny rodičů či myšlenkové přemítání o krásném bílém domě). Její „duch“ zakotvil v táboře a tam, podle vlastních slov, měl také zůstat. Ditino další působení bylo jen přežitkem a mlhavým bytím.

„Zase, jako už několikrát, ji letmo napadlo, že kdyby se před dvěma roky nedržela tak křečovitě každé naděje, mohla tam zůstat jako tolik jiných a ušetřit si všechno.“[245]

Dita neměla příliš možností začlenit se do běžného života, Lenka tuto příležitost dostala, přesto je pro mladou duši těžké vyrovnat se s hlubokou ztrátou, a tak obě dívky své bolestné zážitky odsunuly do „podvědomí“, aby je trýzeň nesežehla (v Ditině případě jen dočasně). Tyto domněnky jsou potvrzeny slovy Josefa Škvoreckého, jenž byl velkým obdivovatelem psychoanalýzy Sigmunda Freuda a jeho třísložkové osobnosti (id, ego, superego):

„Literatura byla pro mne už dávno nejdůležitější životní fakt. Těsně po válce přišlo zjevení: Freudův Úvod do psychoanalýzy. (Proto jsem také později tak těžce nesl, když se mu nasazovala psí hlava. I kdyby všechny jeho teze jednou vyvrátili, bude mít vždycky obrovskou

[244] KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. s. 98 – 99.
[245] LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 152 – 153.

pravdu v tom, že o lidském životě rozhodují síly, které jsou pod povrchem. Jenže on měl té pravdy pochopitelně mnohem víc.)“[246]

Závěrem je možno položit si otázku: dokáží muži skutečně pochopit ženskou duši? Snad se pokoušejí porozumět těm křehkým myšlenkám a činům sebeobětování. Obě díla provázejí otazníky: „Lustig“ se ptá, proč tak krásná a mladá dívka spáchala sebevraždu? A „Škvorecký“ zase tápe, proč se mstít po tak dlouhé době? Jak by se zachovala žena? Vydala by se muži pro záchranu vlastní svobody, nebo je jí přednější důstojnost?

Tyto otázky mohou být zodpovězeny jen v našich myslích, a to je ono okouzlení, s nímž se noříme do řádek obou autorů a setrváme v něm, neboť ta krásná nejistota je vlastně naší jistotou.

[246] LIEHM, A. *Generace*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. Vzpomínky a korespondence. ISBN 80-202-0254-4. s. 71.

ZÁVĚR

Diplomová práce mi pomohla rozšířit pohled na českou literaturu a dovedla mě k několika úvahám. Zamyslela jsem se nad problémy, které sužovaly lidstvo bezprostředně po válce i několik let po ní.

Pokusila jsem se popsat dva hodnotné příběhy zarámované poválečnou společenskou hrou. Dita Saxová nedokáže se svou samotou a bolestí žít, Lenka cítí potřebu vykonat spravedlnost bez soudu.

Arnošt Lustig ztvárňuje příběh o své dávné přítelkyni Ditě Saxlové, jež odešla „bez varování“. Josef Škvorecký pro změnu opouští postavu Dannyho a fascinuje postavou redaktora, jenž touží po tajemné slečně Stříbrné.

Nejen analýza uměleckého díla, ale i jistá schopnost empatie mi umožnily příběhy prožít a poté také porovnávat. Využila jsem možností dostupných literárních zdrojů a pokusila jsem se vystihnout stěžejní informace o autorech a jejich dílech. Především jsem se však snažila o zprostředkování vlastního názoru a pohledu na oba příběhy. Psaní práce mě dovedlo k poznání, že analyzuji dva texty, dvě dívky, dvě raněné duše, jimž osud nedovolil naplno prožívat životní krásu a štěstí.

Lustigovo podání niterné bolesti Dity Saxové mě dojímalo, Škvoreckého ironie a povrchnost jeho postav mě mnohdy šokovala. Obě díla však ve mně cosi zanechala: každý bol se zahojí snáze, když vedle nás stojí někdo, komu na nás skutečně záleží. Nikdy se nevzdat a žít pro sebe a pro druhé, to je ten pravý smysl života!

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

This graduate thesis has aided me in changing my viewpoint upon Czech literature and brought upon myself several reflections. I have considered problems which have afflicted humanity immediately after the war and even several years afterwards.

I have focused on two quite important stories dealing with the topic of post-war social games. Dita Sax is unable to go on with all the loneliness and pain, Lenka feels the urge to execute justice without a proper court.

Arnošt Lustig is conveying a story about his long-forgotten partner Dita Saxová who left him "out of the blue". On the other hand Josef Škvorecký abandons his character of Danny and is fascinated by the editor who is in love with the mystical Miss Silver.

I have been able to experience the stories, analyze them and furthermore compare them due to my capacity to empathize. Through the usage of several literary sources I have attempted to grasp the most crucial points about both the authors and their literary pieces. Overall, my goal was to mediate my own opinion and viewpoint of both stories. Through this thesis I have come to the conclusion that I am analyzing two texts, two girls, two wounded spirits to whom fate was not generous with regard to live a beautiful life filled with glee.

Lustig's presentation Dita Saxová's inner pain moved me deeply, Škvorecký's irony and superficiality surprised me at times. Both literary pieces have changed me in a way: every wound heals faster if we have someone on whom we may depend; a person who is honestly concerned with our well-being. Never give and life for oneself as well as for others, this is the true meaning of life!

ZDROJE A POUŽITÁ LITERATURA

PRIMÁRNÍ ZDROJE

- LUSTIG, Arnošt: *Dita Saxová*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1962. 211 s.
- ŠKVORECKÝ, Josef: *Lvíče*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1969. 269 s.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

- HAMAN, Aleš. *Arnošt Lustig*. Vyd. 1. Praha: H & H, 1995, čb. fot. na příl. Profily. ISBN 80-85787-82-2. 103 s.
- LUSTIG, Arnošt a SUK, Jan (ed.). *Interview II: vybrané rozhovory 1979-2003*. Vyd. 2., dopl. Praha: C.A.T. International, 2004. Devět bran. ISBN 80-903215-4-2. 344 s.
- CINGER, František. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009, [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2022-0. 309 s.
- VONDRÁŠEK, Jan. *Lustig: O svých blízkých nevíme nic*. Zlínské noviny. 2005.
- CHATEAU, Ladislav: *Arnošt Lustig: O Ditě Saxlové*. Tvar: Literární obtýdeník. Praha: Klub přátel Tvaru, 2008, XIX.(4). ISSN 0862-657 X. s. 14.
- KOSKOVÁ, Helena. *Škvorecký*. Vyd. 1. V Praze: Literární akademie, 2004, [28] s. obr. příl. ISBN 80-903109-6-6. 227 s.
- ŠKVORECKÝ, Josef. *Josef Škvorecký vypráví*. 1.vyd. Praha: Společnost J. Škvoreckého, 1992. ISBN 80 85274-11-6. 47 s.
- ŠKVORECKÝ, Josef a SALIVAROVÁ, Zdena. *Samožerbuch*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1991. ISBN 80-038-063-2. 356 s.
- HVÍŽĎALA, Karel. *Opustíš-li mne, nezahyneš: rozhovory se Zdenou Salivarovou a Josefem Škvoreckým*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2658-1. 205 s.
- TRENSKÝ, Pavel. *Josef Škvorecký*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995, fot. příl. Profily. ISBN 80-85787-79-2. 155 s.
- LIEHM, A. *Generace*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. Vzpomínky a korespondence. ISBN 80-202-0254-4. s. 66 - 88.

- ŠKVORECKÝ, Josef: *Legenda Emöke*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1963. 78 s.

DOSLOVY

- FUKS, Ladislav. *Dita Saxová: Doslov*. Vyd. 4. Praha: Mladá fronta**,** 1969. s. 225 - 227.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- HAMAN, Aleš, KOŠNAROVÁ, Veronika. *Arnošt Lustig.* [online]. 13. 02. 2009, [cit. 2015-11-02]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=507&hl=arno%C5%A1t+lustig+
- ANONYM. *Gentleman Josef Škvorecký.* [online]. 29. 01. 2009, [cit. 2016-01-15]. Dostupné z: http:// www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10123228073-gentleman-josef-skvorecky/.
- EBEN, Marek. *Na Plovárně Josef Škvorecký.* [online]. 23. 11. 2004, [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/204522160010025-na-plovarne-s-josefem-skvoreckym.
- ŠKVORECKÝ, Josef. *Detektivky v mém životě*. [online]. 2006, [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=063&clanek=030619
- OUŘEDNÍK, Patrik. *Prezydent, nebo Krokadýl? Ke sporu o autorství jednoho překladu.* [online]. 02. 06. 2013, [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: http://www.nllg.eu/IMG/pdf/prezydent_nebo_krokady_l.pdf
- PŘIBÁŇ, Michal. *Sixty-Eight Publishers.* [online]. 01. 01. 2015, [cit. 2016-01-16]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1633&hl=%C5%A1kvoreck%C3%BD+
- ŠPIRIT, Michael. *Josef Škvorecký.* [online]. 05. 01. 2013, [cit. 2016-01-16]. Dostupné z: http://www.slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=439&hl=%C5%A1kvoreck%C3%BD+